REFORMA 2017

MUZYKA

Klucz do muzyki

podręcznik

6

WSiP

szkoła podstawowa

Drogi WSiP,

Nigdy bym nie publikowała publicznie książek wydawnictw, które działają na uczciwych zasadach.

Wasza firma jednak promuje masowy dodruk, całkowicie niepotrzebnych książek, które mogłyby być zastąpione wersjami elektronicznymi!

Co prawda e-booki są dostępne na waszej stronie, jednak:

- W przeciwieństwie do fizycznej książki, licencja na e-book kończy się po roku. Oznacza to,
- że jeżeli moja córka chciałaby powtórzyć sobie całą wiedzę do matury, musiałabym jej kupić wszystkie wasze książki od nowa.
- Waszych e-booków nie da się pobrać! Wymagają one dostęp do internetu, co uniemożliwia ich użycie na naszej wsi, gdzie zasięg jest ograniczony.
- Wasze e-booki nie działają na telefonach komórkowych!
- Wasze e-booki sprzedawane są po tej samej (albo wyższej) cenie co regulame książki. Cena e-booka powinna być niższa, gdyż e-booki wymagają elektronicznego czytnika (tabletu)!

Czas rozpocząć nową erę, w której papier nie jest bezczelnie marnowany dla pieniędzy.
Przedstawiam e-book, który spełnia wszystkie oczekiwania uczniów.

Dbajmy o środowisko, zróbmy to dla młodych pokoleń.

Spis piosenek zamieszczonych w podręczniku do klasy 6

Anioł pasterzom mówił; muzyka i słowa: autor nieznany • 52

A spis Bartek; muzyka i słowa: autor nieznany • 54

Błękitny czas; muzyka: Jan Sobolewski, słowa: Małgorzata Grabowska • 116

Funiculì, funiculà; muzyka: Luigi Denza, słowa: Giuseppe Turco,
słowa polskie: Włodzimierz Sołtysik • 102

Idą leśni; muzyka: Jerzy Wasowski, słowa: Jerzy Jurandot • 20

Jedna pieśń; muzyka i słowa: Włodzimierz Sołtysik • 78

Jesienna bossa nova; muzyka i słowa: Tomasz Struzik • 14

Jesień; muzyka: Adam Markiewicz, słowa: Zofia Holska-Albekier • 23

La bella polenta (Piękna polenta); tradycyjna piosenka włoska • 123

Maki; muzyka: Stanisław Niewiadomski, słowa: Kornel Makuszyński • 45

Nauka w wannie; muzyka: Krystyna Kwiatkowska, słowa: Krzysztof Jaślar • 25

Nowa radist stała (Nowa radość nam nastała); muzyka i słowa: autor nieznany,
słowa polskie: Włodzimierz Sołtysik • 50

Obcy świat; muzyka: Michał Sołtysik, słowa: Marek Serkowski • 96

Oda do Radości; muzyka: Ludwig van Beethoven, słowa: Friedrich Schiller,
słowa polskie: Konstanty Ildefons Gałczyński • 43

O, o, o! – Orkiestra; muzyka i słowa: Malina Sarnowska • 32

Piosenka o balecie; muzyka i słowa: Malina Sarnowska • 72

Pojedziemy saniami; muzyka: Włodzimierz Korcz, słowa: Ernest Bryll • 46

Po obiedzie; rytmizacja: Włodzimierz Sołtysik, przysłowia ludowe • 67

Row your boat (Płyń łódką swą); angielska melodia popularna, słowa: autor nieznany,
słowa polskie: Włodzimierz Sołtysik • 126

Rytmy synkopowane; tradycyjna melodia angielska, słowa polskie: Urszula Smoczyńska • 58

Samba na dobry dzień; muzyka: Leszek Dziarek, słowa: Marek Sochacki • 60

Tańczymy cza-czę; muzyka: Wojciech Kaleta, słowa: Stanisław Karaszewski • 62

To stop the train (Aby zatrzymać pociąg); melodia angielska, słowa: napis informacyjny
z pociągu • 118

Wiosna, ach to ty; muzyka i słowa: Marek Grechuta • 88

Zielona piosenka; muzyka: Agata Struzik-Nawrocka, słowa: Anna Kuk • 8

Żyj kolorowo; muzyka: Jan Ptaszyn-Wróblewski, słowa: Wojciech Młynarski • 110

Spis treści

Spis piosenek 3
O podręczniku 6

Przyroda ma głos 8
Zielona piosenka 8
Jak powstaje głos ludzki 12
Jesienna bossa nova 14
Rodzaje chórów 16
Partyzanckie życie 19
Idą leśni 20

Zawód – kompozytor 22
Jesień 23
Nauka w wannie 25
Międzynarodowy Konkurs Pianistyczny im. Fryderyka Chopina w Warszawie 28

Pod wodzą batuty 32
O, o, o! – Orkiestra 32
Rodzaje orkiestr 34
Sławni dyrygenci 39
Oda do Radości 43
Ułańska orkiestra 44
Maki 45

Świąteczne tradycje 46
Pojedziemy saniami 46
Chanuka 48
Kurban Bajram 48
Soczelnik i Święty Wieczór 49
Nowa radist stała 50
Pieśni o Bożym Narodzeniu 51
Anioł pasterzom mówił 52
A spis Bartek 54

W tanecznym rytmie 56
Rytmy synkopowane 58
Samba na dobry dzień 60
Tańczymy cza-czę 62
Bal na Wawelu 65

Balet 67
Po obiedzie 67
Piosenka o balecie 72
Spotkanie z kompozytorem – Karol Szymanowski 75

W muzycznym warsztacie 78
Jedna pieśń 78
Rytm 80
Melodia 82
Tempo 83
Dynamika 84
Artykulacja 85
Barwa dźwięku 85
Harmonia 86

Nowe drogi muzyki 88
Wiosna, ach to ty 88
Aleatoryzm 90
Sonoryzm 91
Muzyka konkretna 93
Najnowsze trendy muzyczne 94
Obcy świat 96
Nasze muzyczne dzieło 98
Na wschodzie Polski 99

Wirtuozi 102
Funiculì, funiculà 102
Galeria współczesnych wirtuozów 109
Żyj kolorowo 110
Zaproszenie na koncert 113
Wybrane sale koncertowe i filharmonie polskie 114
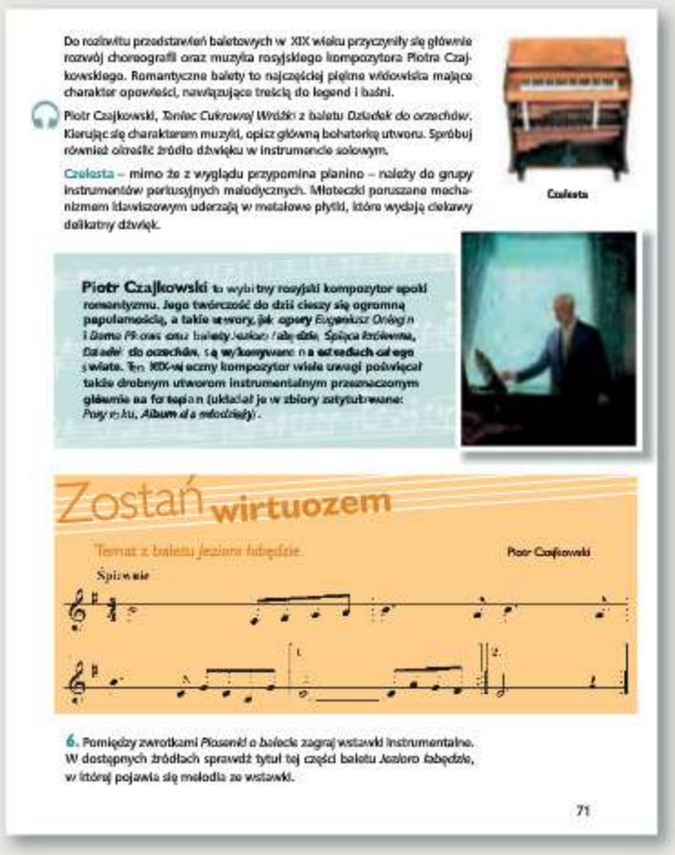
Wędrówki muzyczne 116
Błękitny czas 116
To stop the train (*Aby zatrzymać pociąg*) 118
La bella polenta (*Piękna polenta*) 123
Row your boat (*Płyń łódką swą*) 126

Słowniczek pojęć muzycznych 128
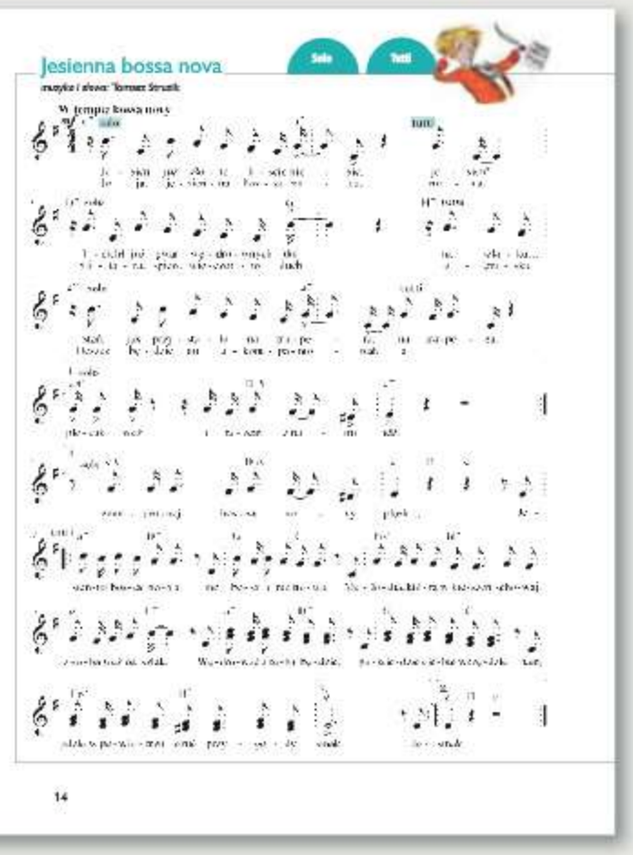
O podręczniku

To ciekawe. Tu znajdziesz ciekawostki nie tylko o muzyce.
Fermata. To chwila na relaks, która ma pomóc w nauce i uprzyjemnić lekcje muzyki.

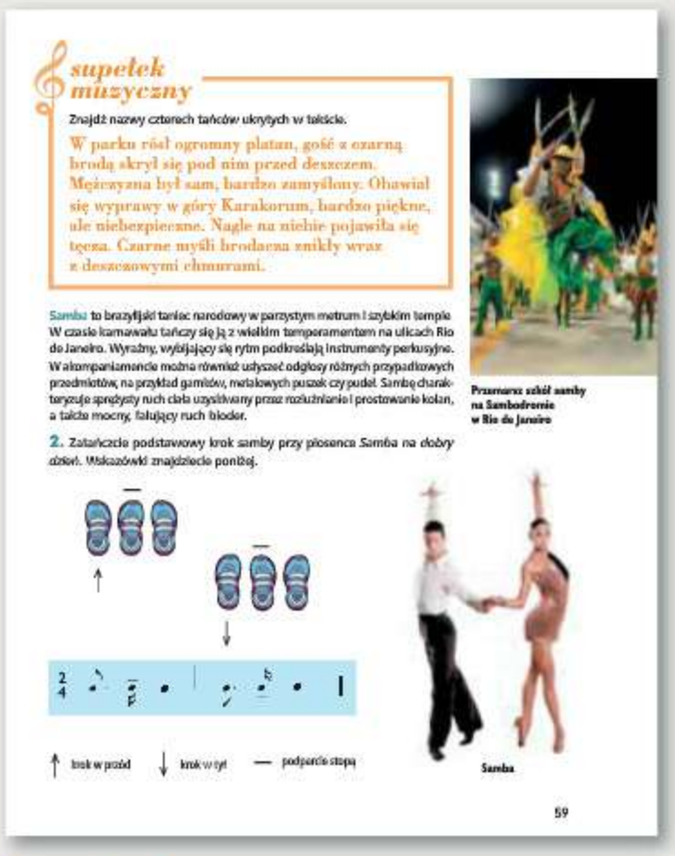
Biogram. Zachęci cię do bliższego poznania postaci sławnych kompozytorów.
Zostań wirtuozem. Tu znajdziesz krótkie utwory do grania na szkolnych instrumentach.

Na takiej tabliczce Amadeusz pokazuje **muzyczne terminy**. Odnoszą się one do fragmentów w nutach zaznaczonych na niebiesko – to znak, że będą one wkrótce omówione.

Warto wiedzieć! Na tych karteczkach znajdziesz ważne informacje ze świata muzyki.

Supełek muzyczny. Zawiera rebus lub zagadkę. Rozwiązanie ich sprawi ci wiele satysfakcji.

W każdym rozdziale podręcznika znajdziesz opowiadanie o **naszych dziejach** i **naszej tradycji**.

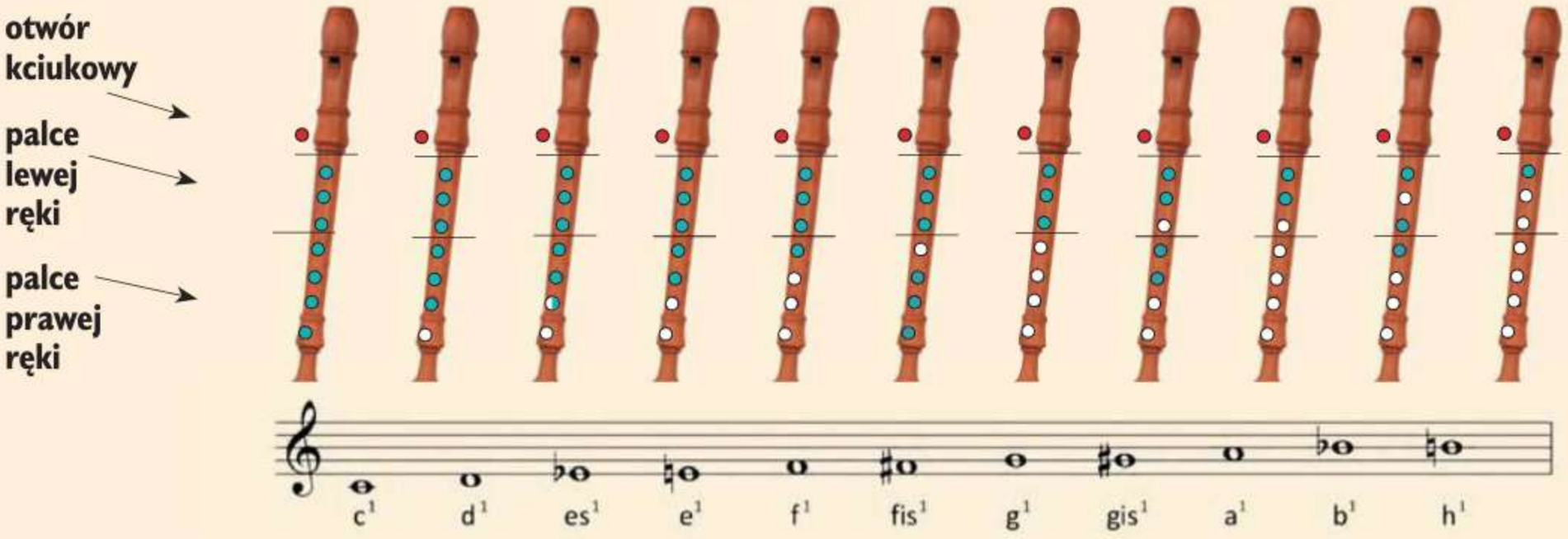
Pamiętaj, *Klucz do muzyki* jest podręcznikiem wieloletnim, dlatego nie pisz po nim – wszystkie rozwiązania zapisuj w zeszycie.

Objaśnienia oznaczeń przy nutach

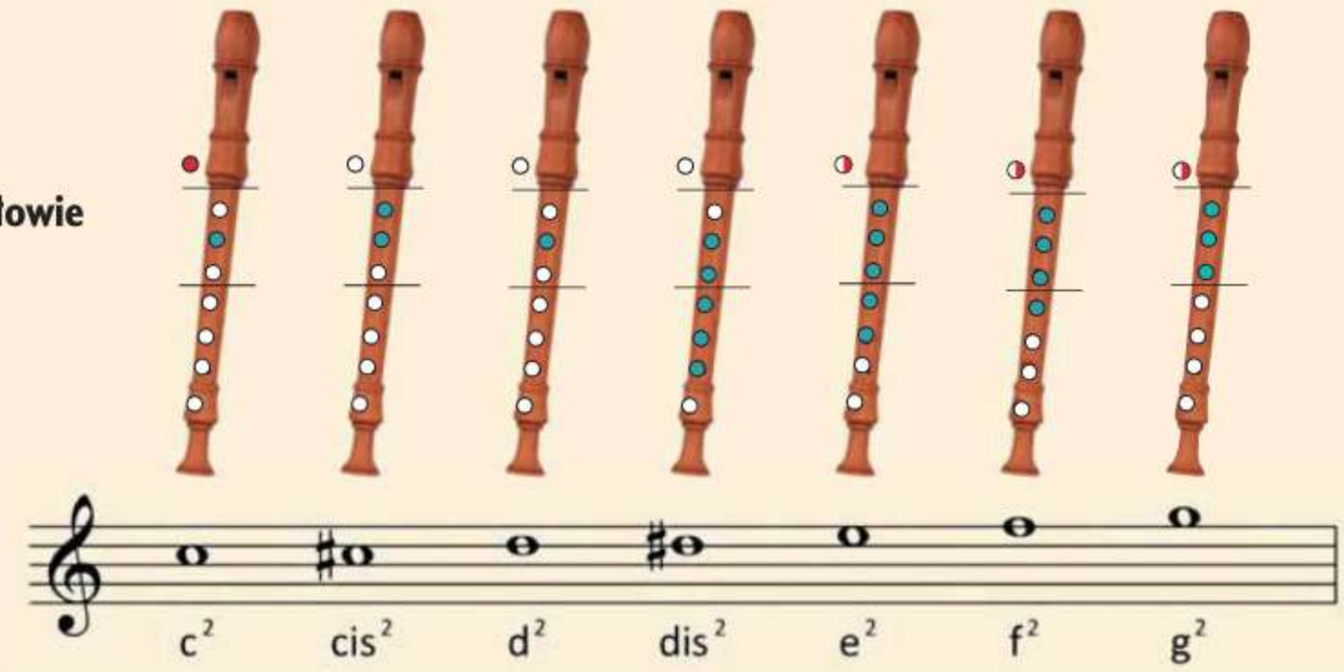
Chwyty fletowe

Poniższy schemat chwytów fletowych pozwoli ci zagrać utwory z podręcznika.

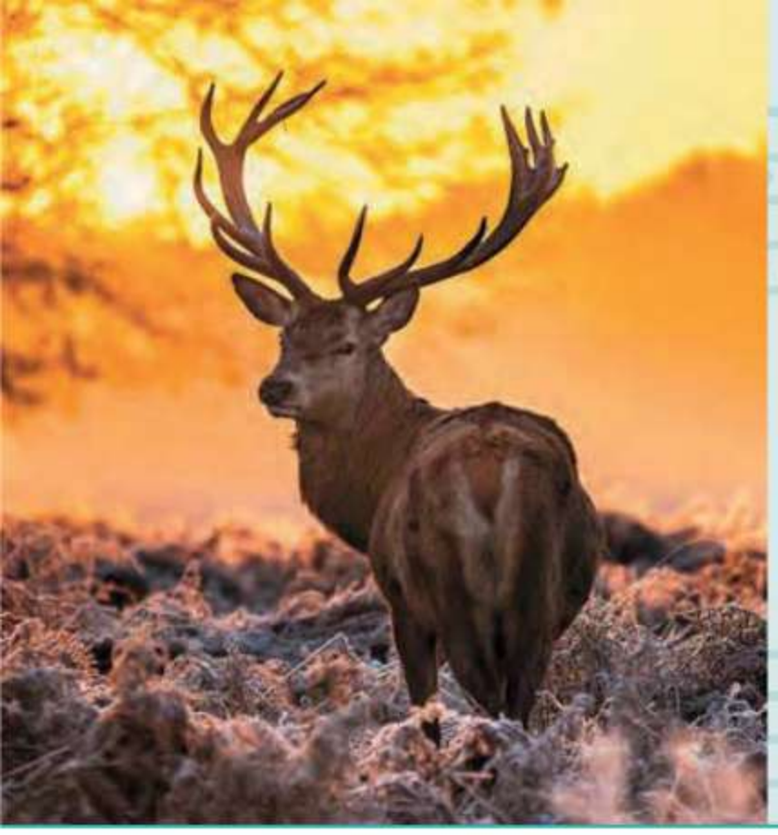
Oznaczenia

- dziurka odkryta
- dziurka zakryta
- dziurka zakryta w połowie
- dziurka (od spodu) zakryta kciukiem lewej ręki
- dziurka (od spodu) zakryta w połowie kciukiem lewej ręki

Zasady gry na flecie

– Ustnik należy opierać na dolnej wardze, a górną wargę przyłożyć do jego brzegu; nie można dotykać ustnika zębami ani zaciskać warg.
– Kciukiem prawej dłoni podtrzymuje się flet.
– Kciukiem lewej dłoni zakrywa się dolny otwór.
– Otwory mają być zakryte płasko ułożonymi opuszkami palców; powinny być wyczuwane palcami bez patrzenia na instrument.
– Należy pamiętać o poprawnej postawie (proste plecy, mocne oparcie na stopach).

Przyroda ma głos

Zielona piosenka

muzyka: Agata Struzik-Nawrocka, *słowa:* Anna Kuk

Pogodnie

mf

D h G A

1. Od sa - me - go ra - na le - wą no - gą wstał świat, od go -

D h e A D D7

dzi - ny sió - dmej sa - me czar - ne ko - ty, test za te - stem i kla -

G g D/A h

só - wki – szach i mat, raz coś zda - ne, znów

G A fis h e G/A

trze-ba do ro - bo - ty. To do nas na - le - ży przy - ro - da i świat, od

e A h E A D D7

no - wa dzień wo - ła przy - go - dą nas, dziś wszy - stko być mo - że w zie -

G e G A

lo - nym ko - lo - rze, gdy przy - jaźń w nas – świat jest nasz!

Witaj w szóstej klasie! Wakacje jak zawsze były za krótkie i pora wracać do szkoły. Zamknij na chwilę oczy i przypomnij sobie kilka dźwięków kojarzących się z latem. Na wakacjach na pewno docierały do ciebie te najprzyjemniejsze dźwięki – **odgłosy przyrody**.

1. Spróbuj określić przesłanie piosenki. Wskaż w tekście przenośnie i wyjaśnij sens kilku z nich.

2. Opisz nastrój piosenki – czy jest taki sam w zwrotkach i refrenie? Weź pod uwagę melodię i tekst. Zaśpiewaj piosenkę tak, żeby podkreślić jej nastrój.

1. Od samego rana lewą nogą wstał świat,
od godziny siódmej same czarne koty,
test za testem i klasówki – szach i mat,
raz coś zdane, znów trzeba do roboty.

Ref. To do nas należy przyroda i świat,
od nowa dzień woła
przygodą nas,
dziś wszystko być może
w zielonym kolorze,
gdy przyjaźń w nas –
świat jest nasz!

2. Wiemy jednak, że to tylko kamyk w butach,
dobry humor śpiewa w kilku drobnych nutach,
nie uwierzysz, ale mamy duże szczęście,
przyszłość mruga w zielonej sukience!

Ref. To do nas należy...

3. Czasem chmura z chmurą w parze idzie z deszczem,
wtedy pytam, ile będzie padać jeszcze?
Lecz za szarym niebem słońce klaszcze w ręce,
przyszłość mruga w zielonej sukience!

Ref. To do nas należy...

4. Po wakacjach głowa pełna nowych dźwięków,
śpiew skowronków i małego świerszcza koncert,
w nas pozostał rytm dzięcioła, głos puszczyka,
wciąż nam będzie tak tęskno do słowika.

Ref. To do nas należy...

3. Wykonajcie piosenkę z podziałem na solistów śpiewających zwrotki i grupę śpiewającą razem refren.

4. Obejrzyj zapis nutowy piosenki – wyjaśnij znaczenie przedtaktu oraz łuków.

5. Stańcie swobodnie, rozluźnijcie się i zaśpiewajcie piosenkę, wykonując przy tym gesty i ruchy całym ciałem, tak jakbyście występowali na scenie. W rytmie ćwierćnut wykonujcie w miejscu lekkie tupnięcia lewą i prawą nogą na przemian z klaśnięciem lub pstryknięciem palcami obu rąk.

Jednym z najpiękniejszych odgłosów przyrody jest śpiew ptaków. Słychać go w lesie, w polu, w parku, a nawet w dużym mieście. Głosy ptaków różnią się brzmieniem i różnie je nazywamy. Wiele z tych nazw już znasz. Na pewno potrafisz powiedzieć, które ptaki ćwierkają, a które kraczą, gruchają lub kukają.

żuraw

skowronek

puchacz

cietrzew

słowik

Posłuchaj odgłosów tych ptaków, a następnie do każdego zdjęcia ptaka dobierz odpowiednią nazwę odgłosu:

1. hukanie,
2. kląskanie,
3. tokowanie,
4. klangor,
5. świergot.

To ciekawe!

Śpiewają nie tylko ptaki i ludzie. Śpiewają też inne zwierzęta, na przykład wieloryby humbaki – żyjące w oceanach. Wydawane przez nie odgłosy są wzmacniane przez kości czaszki, która pełni funkcję ogromnego rezonatora. Dzięki temu humbaki są słyszalne na odległość nawet stu kilometrów!

Śpiew wielorybów humbaków. Posłuchaj pieśni z głębi oceanu. Humbaki potrafią ją wykonywać nawet przez pół godziny.

Odgłosy przyrody zawsze fascynowały kompozytorów. Wielu z nich wykorzystywało je jako temat komponowanych utworów.

Jan van Kessel, Kpiny z sowy

Camille Saint-Saëns (czytaj: ka**mij** sę sąs), *Ptaszarnia* z cyklu *Karnawał zwierząt*. Kompozytor zilustrował odgłosy dobiegające z woliery, czyli pomieszczenia, w którym przebywają ptaki w zoo. Postaraj się rozpoznać instrumenty imitujące (naśladujące) te głosy.

6. Przypomnij tytuły utworów muzycznych związanych z przyrodą. Skorzystaj z obrazkowych podpowiedzi.

Camille Saint-Saëns

François-Bernard Mâche (czytaj: fran**sua** bern**ar** masz)

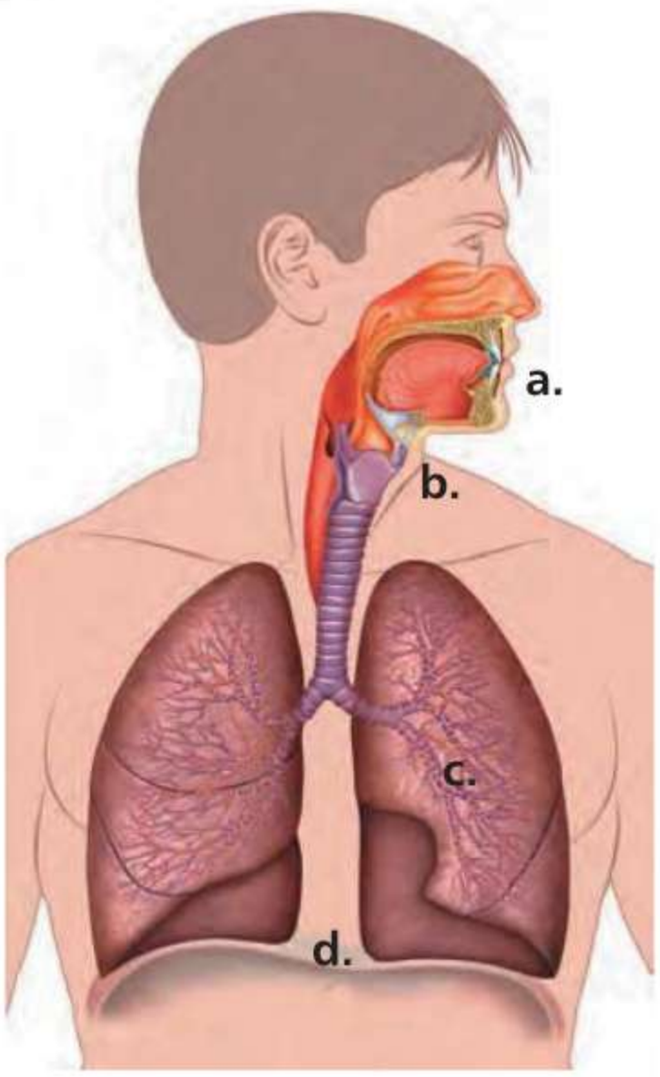
Ludwig van Beethoven

Camille Saint-Saëns

Antonio Vivaldi

Warto wiedzieć!

Każdy człowiek oddycha około osiemnastu razy na minutę, a śpiewak podczas śpiewu tylko około pięciu razy.

Jak powstaje głos ludzki

Głos ludzki ma niezwykłe możliwości. Dzięki niemu możemy mówić, śpiewać, szeptać, krzyczeć, mruczeć.

7. Przeczytajcie poniższy wiersz, dowolnie go interpretując. Następnie powiedzcie wiersz tak, jakbyście byli mieszkańcami krainy robotów lub egzotycznymi ptakami.

Siedzi wrona na drzewie.
Jak ma zaśpiewać – wciąż nie wie.
Stara się i prawie już płacze,
lecz zamiast zaśpiewać, wciąż kracze.

Piotr Smoczyński

Przyjrzyj się rysunkowi przedstawiającemu **aparat głosowy człowieka**.

a. Nasada odpowiada za ostateczny kształt głosu. Tu znajdują się rezonatory – jama ustna i kości czaszki, które rezonują jak wzmacniacze, nadając głosowi barwę i dźwięczność.

b. Krtań to właściwy instrument głosowy. Znajdują się w niej tak zwane struny głosowe, czyli mięsień głosowy i więzadło. Męskie struny głosowe są dłuższe i grubsze, dlatego głos mężczyzny jest zwykle niższy od kobiecego.

c. Płuca dostarczają powietrza niezbędnego do powstania dźwięku.

d. Przepona to mięsień oddzielający klatkę piersiową od jamy brzusznej, to dzięki niej oddychamy.

8. Pobaw się głosem. Zaśpiewaj melodię refrenu piosenki różnymi sylabami, na przykład: *tu – tu – tu*, *mi – mi – mi*, *na – na – na*.

9. Śpiewacy powinni dbać o kondycję fizyczną, bo podczas występów często muszą się poruszać. Spróbujcie i wy zaśpiewać piosenkę *W zielonym kolorze*, wędrując po klasie.

Fermata
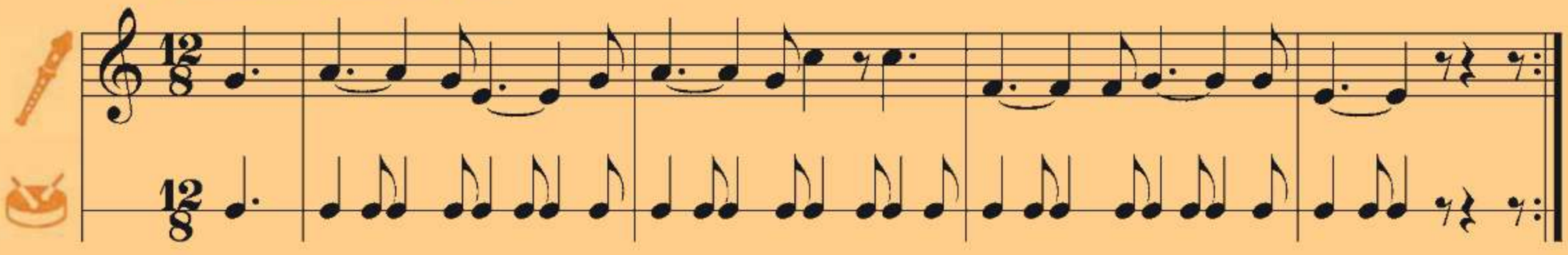
Długi oddech

Połóż dłonie na dolnych żebrach po bokach ciała – zrób to, nie unosząc ramion. Wyobraź sobie, że wyrosły tam nosy – nabierz nimi dużo powietrza i poczuj, jak wdech rozsuwa dłonie na boki. Zaśpiewaj cicho zwrotkę piosenki *W zielonym kolorze* i sprawdź, do którego miejsca wystarczy ci powietrza. Jeśli uda ci się zaśpiewać całą zwrotkę na dwóch oddechach, będzie to oznaczać, że potrafisz gospodarować powietrzem niezbędnym do śpiewu.

Zostań **wirtuozem**

Aria Skołuby z opery *Straszny dwór* (fragment) — Stanisław Moniuszko

Umiarkowanie szybko

Stanisław Moniuszko, *Aria z kurantem* z opery *Straszny dwór*, zwana też *Arią Stefana*. Śpiew przeplata się tu z dźwiękiem starego zegara wygrywającego kuranty. Jakim głosem dysponuje śpiewak wykonujący tę arię?

supełek muzyczny

Wysoki głos męski to:

[ang.]

~~t~~ ~~t~~ .

To ciekawe!

Zegary kurantowe, popularne w XVIII wieku, są wyposażone w mechanizmy grające. W najmniejszych znajduje się urządzenie takie samo jak w pozytywkach i katarynkach. W większych, stojących w eleganckich salonach, mechanizm grający jest napędzany wiszącymi ciężarkami. W największym, tak zwanym kurancie dzwonowym (znajdującym się często na wieży kościoła lub ratusza), dźwięki powstają dzięki mechanizmowi poruszającemu młotki, które uderzają w dzwony, metalowe rury lub metalowe pręty.

Jesienna bossa nova

Solo Tutti

muzyka i słowa: Tomasz Struzik

W tempie bossa novy

mf e7 solo a7 tutti

Je - sień już zło - te li - ście nie - sie, je - sień!
To ja, je - sien - na bos - sa no - va, no - va.

3 D7 solo G H7 tutti

U - cichł już gwar wę - dro - wnych dni na szla - ku…
Gi - ta - ra, śpiew, wie - czor - ny duch o - gni - ska.

5 e7 solo a7 tutti

Stań, jak przy - sta - ło na tra - pe - ra, na tra - pe - ra,
Deszcz bę - dzie mi a - kom - pa - nio - wał, a

7 1. solo e/C D/A e7

ple - cak weź i ra - zem z na - mi idź.

9 2. solo e/C D/A e D e

zmo - czo - nej bos - sa no - vy plusk… Je -

11 tutti a7 D7 G C Fis° H7

sien - na bos - sa no - va, nie bo - sa i nie no - wa. Me - lo - dia, któ - rą w kie - szeń scho - waj,

14 e E7 a7 D7 G C

z so - bą weź na szlak. Wę - dro - wać z to - bą bę - dzie, po - wie - dzie cie - bie wszę - dzie tam,

17 Fis° H7 1. e 2. e D e

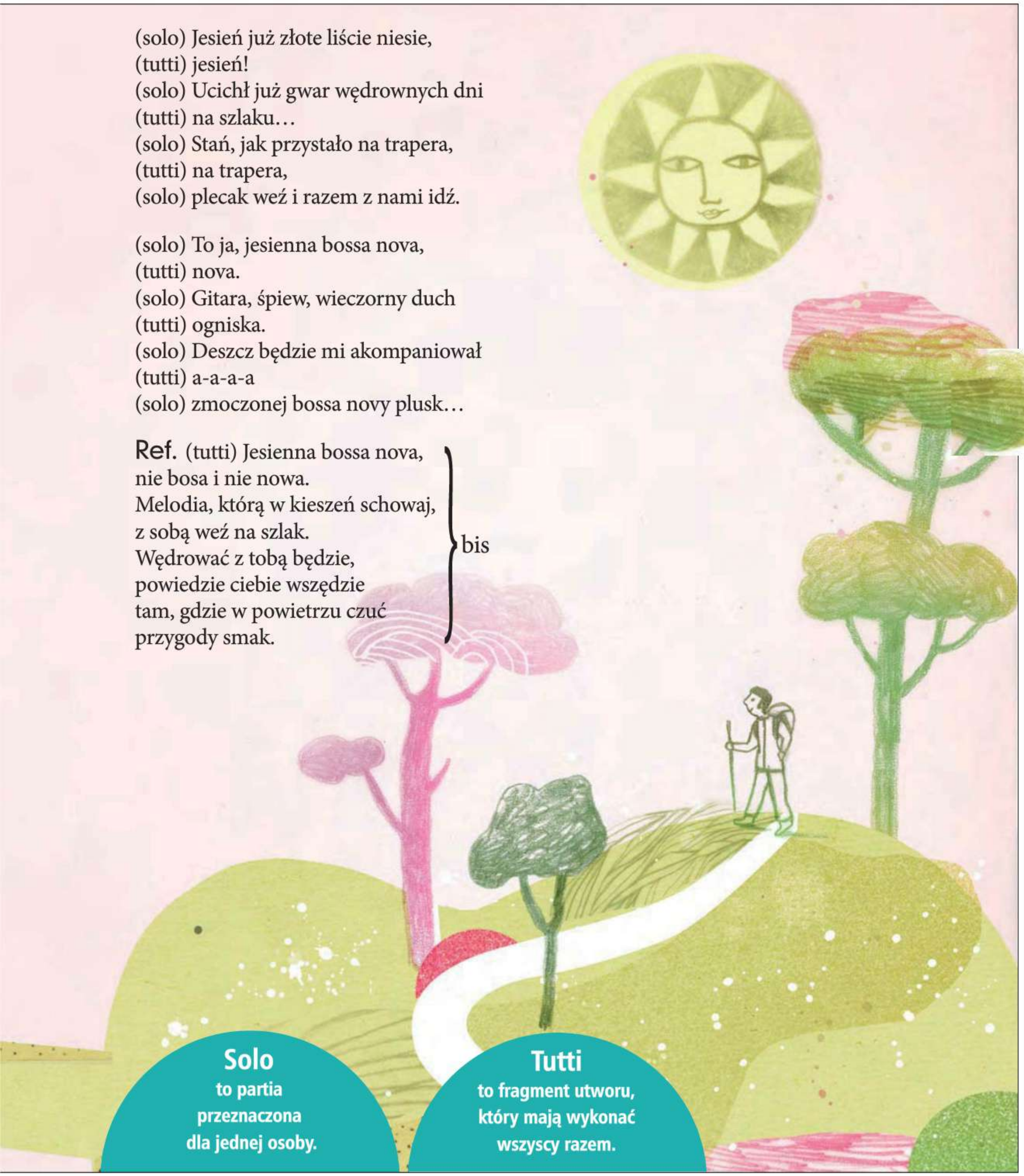
gdzie w po - wie - trzu czuć przy - go - dy smak. Je - smak.

(solo) Jesień już złote liście niesie,
(tutti) jesień!
(solo) Ucichł już gwar wędrownych dni
(tutti) na szlaku…
(solo) Stań, jak przystało na trapera,
(tutti) na trapera,
(solo) plecak weź i razem z nami idź.

(solo) To ja, jesienna bossa nova,
(tutti) nova.
(solo) Gitara, śpiew, wieczorny duch
(tutti) ogniska.
(solo) Deszcz będzie mi akompaniował
(tutti) a-a-a-a
(solo) zmoczonej bossa novy plusk…

Ref. (tutti) Jesienna bossa nova,
nie bosa i nie nowa.
Melodia, którą w kieszeń schowaj,
z sobą weź na szlak.
Wędrować z tobą będzie,
powiedzie ciebie wszędzie
tam, gdzie w powietrzu czuć
przygody smak.

} bis

Solo
to partia
przeznaczona
dla jednej osoby.

Tutti
to fragment utworu,
który mają wykonać
wszyscy razem.

Warto wiedzieć!

Jesienna bossa nova jest utrzymana w rytmie tańca bossa nova. To rodzaj muzyki jazzowej wykorzystujący elementy południowoamerykańskiej muzyki ludowej (głównie z Brazylii).

10. Stań obok ławki, rozluźnij mięśnie, poruszaj rękami zgiętymi w łokciach i lekko uginaj nogi w kolanach. Spróbuj swobodnie tańczyć w miejscu w rytmie piosenki.

11. Zaśpiewajcie piosenkę z podziałem na solo i tutti.

Rodzaje chórów

Chór to zespół osób wykonujących wspólnie utwory wokalne. Ze względu na to, kto wchodzi w jego skład, wyróżnia się chóry: dziewczęcy, chłopięcy, żeński, męski lub mieszany. Chórem dyryguje chórmistrz.

Chór Chłopięcy i Męski Filharmonii Poznańskiej Poznańskie Słowiki

Grodziski Chór Bogorya – chór dziewczęcy

Chór mieszany Opery i Filharmonii Podlaskiej

Młodzieżowy Chór „Alatau" z Kazachstanu

Najbogatszy brzmieniowo jest chór mieszany. Śpiewają w nim cztery głosy: dwa głosy żeńskie (soprany i alty) oraz dwa głosy męskie (tenory i basy).

12. Czy w twojej szkole jest chór? A może śpiewasz w jakimś chórze lub innym zespole wokalnym poza szkołą? Opowiedz o tym w klasie.

Cześć!

Mam na imię Adela. W Grodziskim Chórze Bogorya śpiewam od czterech lat. Panuje tu bardzo miła i przyjacielska atmosfera, głównie dzięki naszemu dyrygentowi, który lubi rozmawiać i śmiać się razem z nami. Dobra atmosfera w chórze jest bardzo ważna, to dzięki niej mamy ochotę przychodzić na próby. Podczas nich uczymy się repertuaru, a następnie koncertujemy i nagrywamy płyty.

Wyjeżdżamy też na bardzo dużo konkursów, gdzie spotykamy się z innymi chórami, z którymi możemy współzawodniczyć. Teraz jesteśmy na tournée w Madrycie, gdzie oprócz śpiewania mamy czas na zwiedzanie Hiszpanii, poznawanie nowych ludzi oraz ich kultury, a także kupienie pamiątek.

Zapraszam wszystkie dziewczyny, które lubią śpiewać, aby przyszły na próbę i sprawdziły się pod okiem Basi bądź Lilki – naszych wspaniałych pań od emisji głosu.

Powodzenia na przesłuchaniu,
Adela

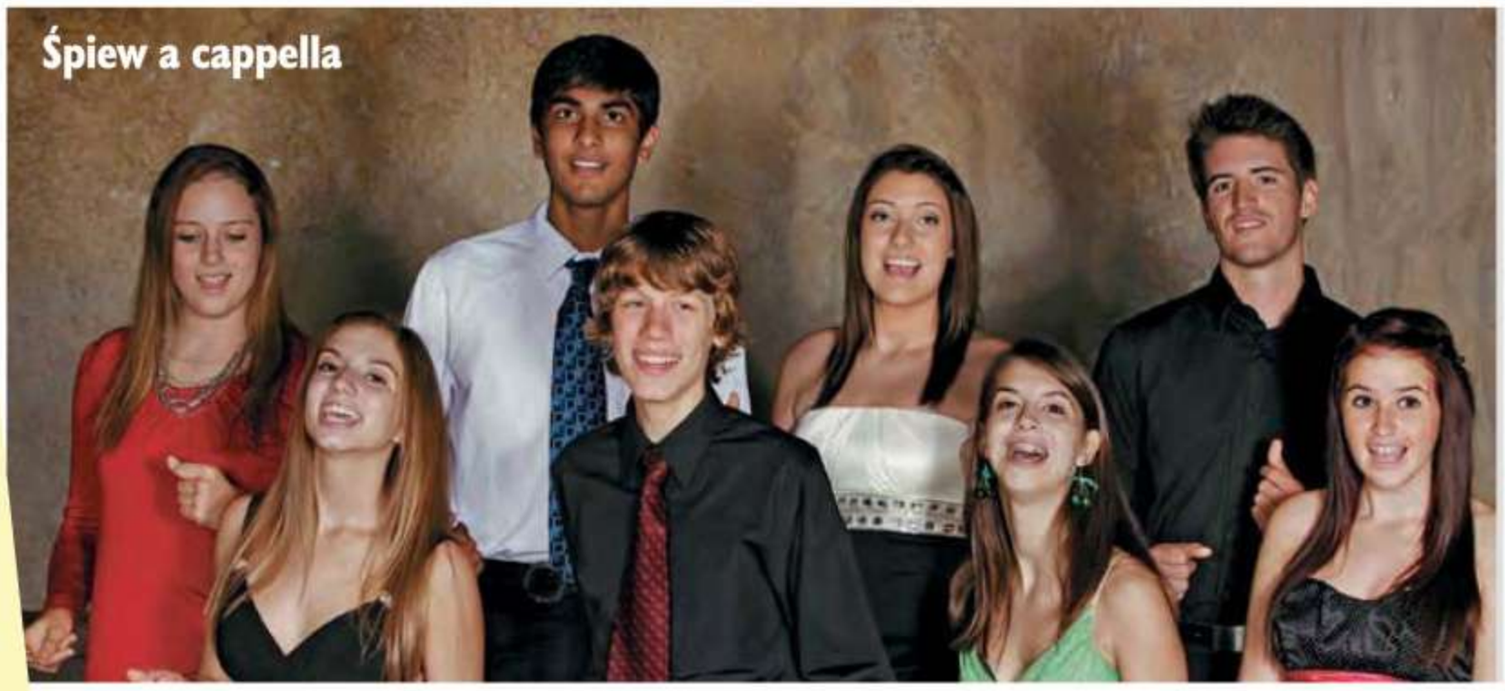
13. Z pomocą nauczyciela spróbujcie zaśpiewać dwugłosowo fragment refrenu piosenki *Jesienna bossa nova*.

Nawet najliczniejszy, kilkudziesięcioosobowy chór śpiewa jednogłosowo, jeśli wszyscy wykonują równocześnie tę samą melodię. Natomiast jeśli chór jest podzielony na głosy, z których każdy śpiewa inną, swoją, partię (melodię), to słyszymy śpiew wielogłosowy.

Śpiew jednogłosowy **Śpiew wielogłosowy**

Każdą piosenkę i każdy utwór wokalny można wykonać z towarzyszeniem dowolnego instrumentu, zespołu instrumentalnego, a nawet całej orkiestry. Można też śpiewać bez akompaniamentu. Takie wykonanie nosi nazwę **a cappella** (czytaj: a kapella).

Śpiew a cappella

Śpiew z akompaniamentem

Warto wiedzieć!

Nazwa **a cappella** pochodzi od nazwy włoskiego słowa oznaczającego kaplicę. Pierwotnie określała styl muzyki wykonywanej właśnie w kaplicy lub w kościele. Tego rodzaju śpiew (wielogłosowy) bez towarzyszenia instrumentów osiągnął największą popularność w renesansie – w XV i XVI wieku. Dzisiaj określenie „a cappella" również dotyczy śpiewu bez akompaniamentu instrumentów, ale nie ma już związku z kaplicą.

14. Zaśpiewajcie jedną zwrotkę piosenki *Jesienna bossa nova* z akompaniamentem, a następnie a cappella. Który sposób wykonania jest łatwiejszy i dlaczego?

15. Zaakompaniuj do piosenki na marakasach. Powtarzaj rytm:

16. Z pewnością zdarza ci się śpiewać z przyjaciółmi przy różnych okazjach: podczas zabawy, na wycieczce, w autokarze, przy ognisku i w wielu innych sytuacjach. Czy jest to zwykle śpiew a cappella, czy też towarzyszą mu jakieś instrumenty?

Affabre Concinui (czytaj: koncinui), *Wlazł kotek na dach i Bach!* – jaki rodzaj zespołu słychać w utworze? Czy jest to wykonanie z akompaniamentem, czy a cappella?

Nasze dzieje, nasza tradycja

Partyzanckie życie

Wrzesień od kilkudziesięciu lat kojarzy się nam, Polakom, z wybuchem II wojny światowej i tragicznymi wydarzeniami czasu walki o niepodległość. W klasie czwartej śpiewaliście *Pałacyk Michla*, piosenkę związaną z Powstaniem Warszawskim. Rok temu była mowa o roli piosenek tzw. zakazanych, które pomagały ludziom w przeżyciu trudnych chwil i dodawały otuchy, jak na przykład *Siekiera, motyka*.

Podczas działań wojennych wielu Polaków walczyło w partyzantce, czyli nieregularnych oddziałach, które we współpracy z miejscową ludnością prowadziły ataki nękające okupanta, przygotowywały zasadzki. W wielu takich oddziałach służyli też cichociemni (polscy żołnierze doskonale wyszkoleni w Wielkiej Brytanii).

Jerzy Wasowski (muzyka) i Jerzy Jurandot (słowa), piosenka *Idą leśni*. Powiedz, czy piosenka jest wykonywana solo, czy tutti?

17. Porównaj tekst i melodię piosenki. Czy oba elementy są podobne do siebie w charakterze? Określ nastrój piosenki.

Partyzanci organizujący zasadzkę i zakładający na torach materiały wybuchowe

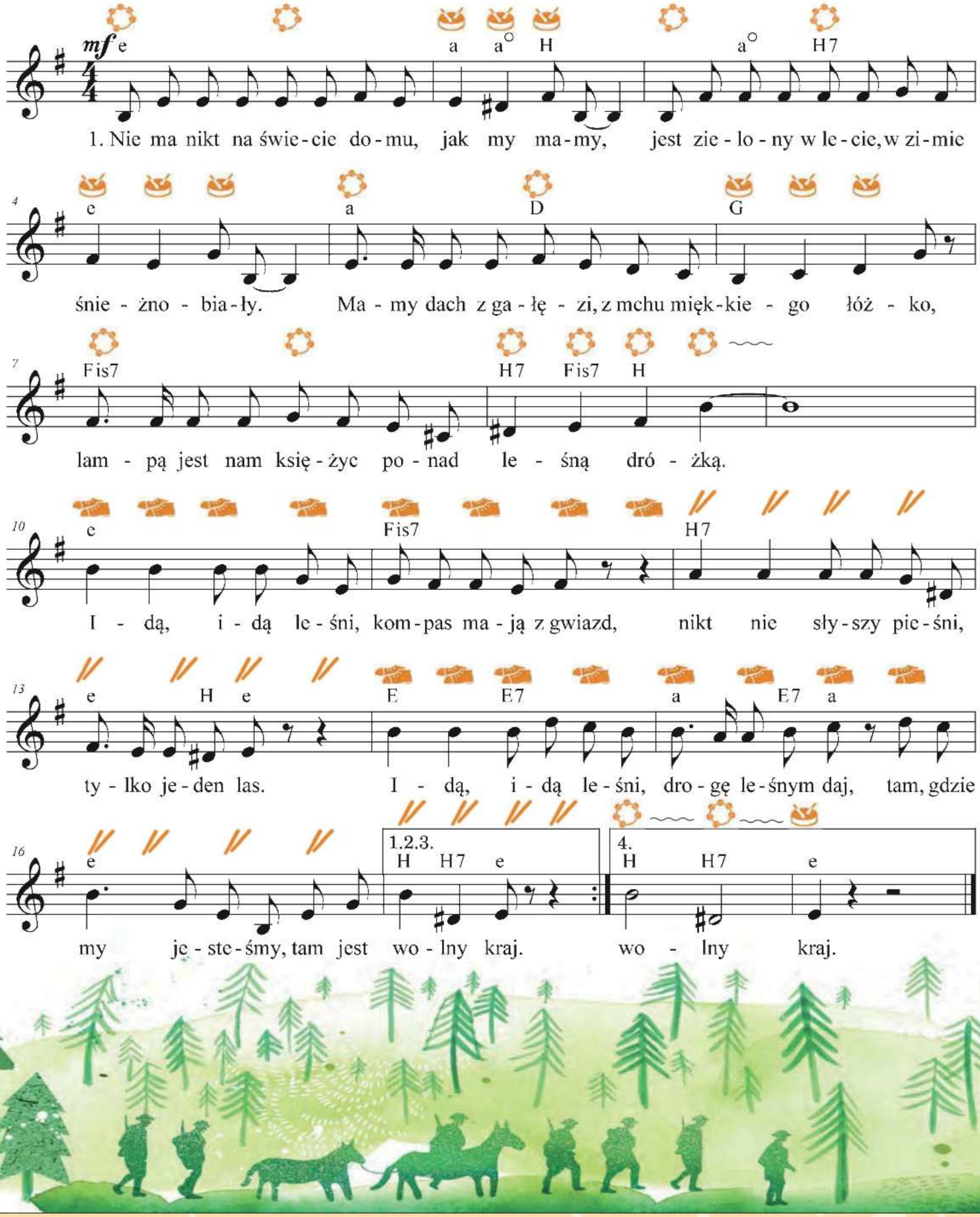
Odprawa przed wyruszeniem na akcję

Plecak i karabin – podstawowy ekwipunek partyzanta

Idą leśni

muzyka: Jerzy Wasowski, *słowa:* Jerzy Jurandot

W tempie marszu

1. Nie ma nikt na świecie domu, jak my mamy,
jest zielony w lecie, w zimie śnieżnobiały.
Mamy dach z gałęzi, z mchu miękkiego łóżko,
lampą jest nam księżyc ponad leśną dróżką.

Ref. Idą, idą leśni, kompas mają z gwiazd,
nikt nie słyszy pieśni, tylko jeden las.
Idą, idą leśni, drogę leśnym daj,
tam, gdzie my jesteśmy, tam jest wolny kraj.

2. Górą chmurka płynie, ptak na niebie tańczy,
dołem przez gęstwinę idą partyzanci,
drapieżniki leśne, wilków złych wataha,
żandarm wejść tu nie śmie i SS[1] ma stracha.

Ref. Idą, idą…

3. Nie wiadomo nigdy, gdzie i skąd spadniemy
mścić niemieckie krzywdy wobec polskiej ziemi.
Hej, niełatwa droga, broń ugniata ramię,
kule są dla wroga, a ostatnia dla mnie.

Ref. Idą, idą…

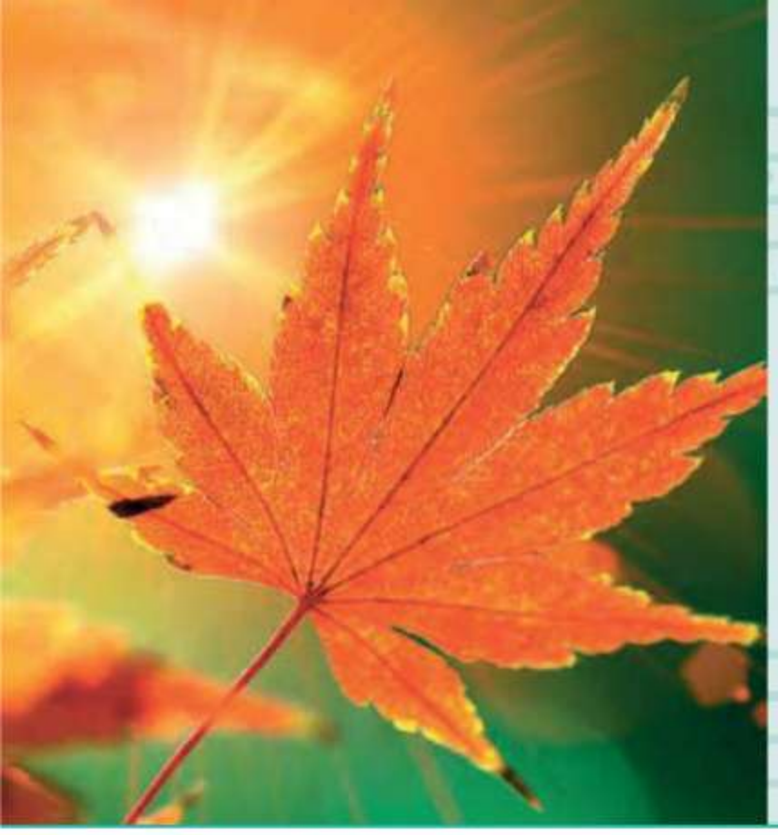
4. Nie martw się, dziewczyno, trzeba mieć nadzieję,
wszak nie wszyscy zginą, może ocaleję.
Jak to będzie ładnie wrócić do twej wioski,
gdy ostatni padnie żołdak hitlerowski.

Ref. Idą, idą…

[1] **SS** (czytaj: eses, to skrót od Schutzstaffel – eskadra ochronna) – policyjna niemiecka formacja nazistowska używana m.in. do zwalczania partyzantów.

Zawód kompozytor

Już październik, dni są coraz krótsze, poranki i wieczory chłodne, ale za to jakie widoki! Przyroda ofiarowuje nam prawdziwą ucztę dla oczu! Rozejrzyj się dookoła – takie bajeczne kolory można zobaczyć tylko teraz.

1. Czy wiesz, skąd się wzięła (bardzo trudna do wymówienia dla każdego obcokrajowca) – nazwa *październik*? Sprawdź w encyklopedii, słowniku lub internecie.

Przyroda od zawsze była źródłem inspiracji dla artystów – widać to w poezji, malarstwie i muzyce.

Deszcz jesienny (fragment)

O szyby deszcz dzwoni, deszcz dzwoni jesienny
I pluszcze jednaki, miarowy, niezmienny.
Dżdżu krople padają i tłuką w me okno…
Jęk szklany… płacz szklany…, a szyby w mgle mokną.

Leopold Staff

2. Przeczytaj wiersz i zwróć uwagę, jak poeta sugestywnie oddaje słowami jesienną aurę.

Fermata

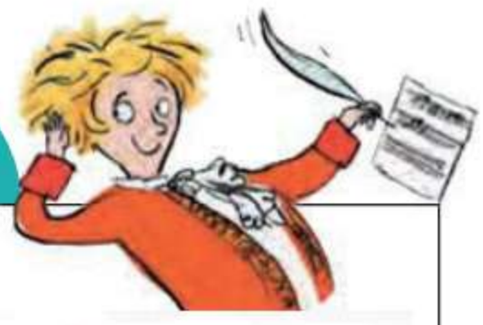
Jesienna impresja

Zastanówcie się wspólnie, w jaki sposób głosem, gestodźwiękami, a także za pomocą prostych rekwizytów można zilustrować odgłosy deszczu. Ułóżcie słowno-muzyczną ilustrację, wykorzystując tekst wiersza. Podzielcie się na dwie grupy: grupę solistów i grupę tutti. Zastosujcie samodzielnie wymyślone odgłosy i postarajcie się zróżnicować dynamikę oraz tempo.

W muzyce także często odnajdujemy naśladowanie przyrody. Mogą to być pieśni nawiązujące tekstem do pór roku, jak również utwory instrumentalne przemawiające do słuchaczy wyłącznie za pomocą dźwięków.

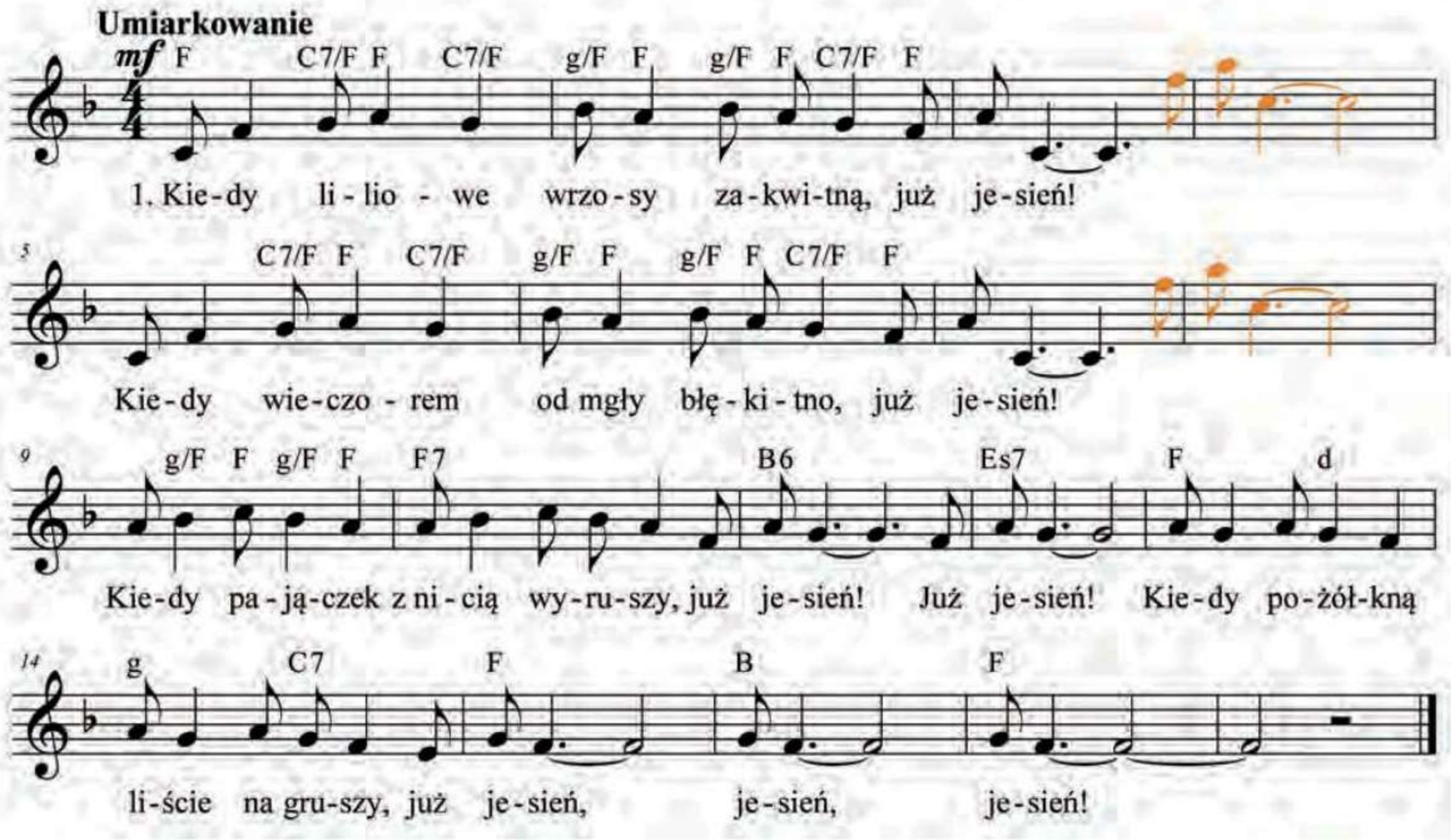
Cztery pory roku, część III *Jesień*. Czy pamiętasz ten utwór? Przypomnij, kto go skomponował i na jakich instrumentach się go wykonuje.

Kompozytor

Jesień

muzyka: Adam Markiewicz, *słowa:* Zofia Holska-Albekier

1. Kiedy liliowe wrzosy zakwitną,
już jesień!
Kiedy wieczorem od mgły błękitno,
już jesień!
Kiedy pajączek z nicią wyruszy,
już jesień! Już jesień!
Kiedy pożółkną liście na gruszy,
już jesień, jesień, jesień!

2. Kiedy się piecze w polu ziemniaki,
już jesień!
Kiedy za morze odlecą ptaki,
już jesień!
Kiedy deszcz leje krople srebrzone,
już jesień! Już jesień!
Kiedy bieleje trawa pod szronem,
już jesień, jesień, jesień!

Adam Markiewicz to znany kompozytor muzyki rozrywkowej XX wieku, w tym także piosenek dla dzieci i młodzieży, wśród których najbardziej znane były: *Hej, lato, lato*, *Biedroneczki są w kropeczki*. Stworzył także oprawę muzyczną do wielu przedstawień teatralnych dla dzieci oraz muzykę do filmów animowanych: *Wędrówki Pyzy*, *Dziwne przygody Koziołka Matołka* i serialu *Pomysłowy Dobromir*.

3. Piosenka *Jesień* składa się z dwóch zwrotek. W każdej usłyszysz krótkie motywy oparte na trzech dźwiękach brzmiące jak echo. Policz, ile razy się powtarzają i zagraj je na dzwonkach.

Już wiesz, że **kompozytor** to ktoś, kto tworzy muzykę. Może to być muzyka klasyczna, jazzowa, rockowa... Rodzajów muzyki jest wiele, a każdy kompozytor ma swój ulubiony. Krystyna Kwiatkowska, autorka popularnych piosenek, podobnie jak Adam Markiewicz poświęciła swój talent kompozytorski dzieciom i młodzieży. Piosenka *Nauka w wannie* pochodzi z musicalu *Wanna Archimedesa*.

* **Eureka!** (gr. znalazłem) – ponoć taki okrzyk radości wydał biegnący z łaźni do domu wielki grecki uczony, mechanik i wynalazca z III w. przed naszą erą, gdy odkrył zasadę hydrostatyki, zwaną do dziś prawem Archimedesa.
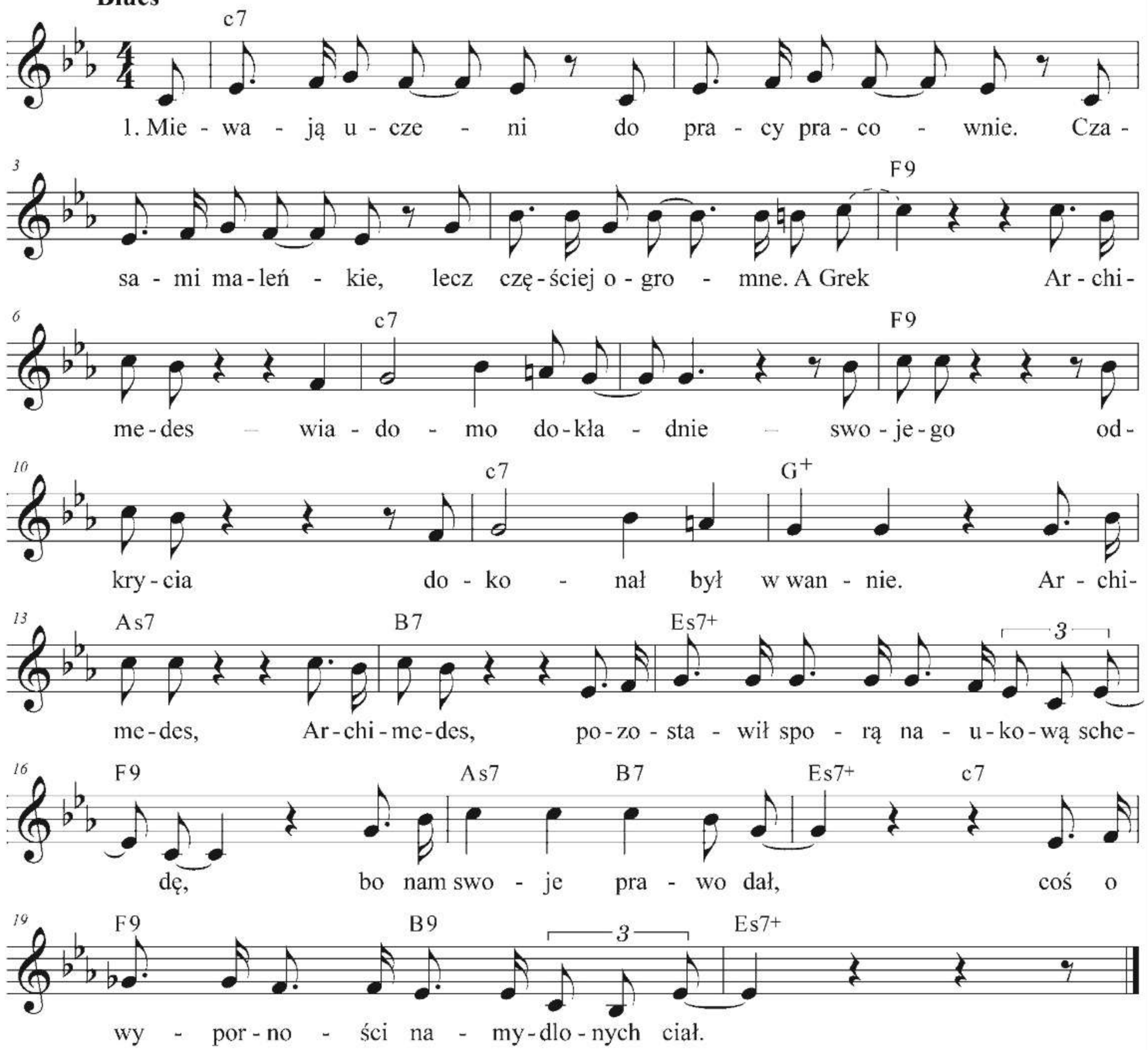

Kompozytorka

Nauka w wannie

muzyka: Krystyna Kwiatkowska, *słowa:* Krzysztof Jaślar

Blues

1. Miewają uczeni do pracy pracownie.
Czasami maleńkie, lecz częściej ogromne.
A Grek Archimedes – wiadomo dokładnie
– swojego odkrycia dokonał był w wannie.

Ref. Archimedes, Archimedes,
pozostawił sporą naukową schedę,
bo nam swoje prawo dał,
coś o wyporności namydlonych ciał.

2. I nagle uczony z radosnym okrzykiem
wyskoczył z kąpieli – okryty ręcznikiem.
I skakał, wołając: znalazłem! Eureka!
Tak krzyczał i biegał, i wodą ociekał.

Ref. Archimedes…

3. Choć dawno to prawo zostało odkryte,
to nadal należy je witać z zachwytem,
i żeby je uczcić i o nim pamiętać,
wskakujcie do wanny – nie tylko od święta.

Ref. Archimedes…

Fermata

Prawo Archimedesa znamy śpiewająco

„Ciało zanurzone w wodzie traci pozornie na ciężarze tyle, ile waży woda wyparta przez to ciało".

Archimedes

Podzielcie tekst prawa Archimedesa na cztery fragmenty, a następnie utwórzcie cztery drużyny. Każda drużyna wybierze jeden fragment tekstu i wymyśli jakiś zabawny sposób jego wykonania. Możecie wykorzystać elementy muzyki – tempo, dynamikę, rytm, melodię, możecie także dołączyć mimikę i gestykulację. Na umówiony wcześniej sygnał wykonajcie kolejno swoje fragmenty. Słynne prawo Archimedesa z pewnością zabrzmi humorystycznie. Zapamiętacie je na zawsze!

4. Zaśpiewajcie piosenkę *Nauka w wannie* w nastepujący sposób: zwrotki wykonają soliści, refren – cała klasa. Zadaniem solistów jest interesująca interpretacja tekstu zwrotek.

5. Wymyśl zabawną rymowankę lub krótką piosenkę związaną z dowolnym przedmiotem szkolnym. Może ktoś w klasie ułoży prawdziwy hit?

Byłoby fantastycznie, gdyby szkolną wiedzę przekazywały piosenki – nauka stałaby się bardzo atrakcyjna!

Krystyna Kwiatkowska – współczesna kompozytorka piosenki *Nauka w wannie* z musicalu (czytaj: muzikalu) dla dzieci *Wanna Archimedesa* – jest autorką wielu pięknych piosenek. Tworzyła też cykliczne programy muzyczne dla dzieci i młodzieży emitowane w radiu oraz telewizji, muzykę do słuchowisk radiowych. Z wcześniejszych lat znacie już wiele piosenek autorstwa Krystyny Kwiatkowskiej: *Na cztery i na sześć, A ja patrzę, a ja słucham, Muzykalna rodzina, Pioseneczka o marzeniach, Taniec tupaniec*. Zaśpiewajcie którąś z nich!

Okładki płyt z piosenkami Krystyny Kwiatkowskiej

Amadeusz: *Czy pamięta Pani jakąś zabawną przygodę z dzieciństwa związaną z muzyką?*

Krystyna Kwiatkowska: Gdy miałam cztery i pół roku, dostałam na Boże Narodzenie tak zwane cymbałki. To była moja najukochańsza zabawka. Rodzice szybko się zorientowali, że grając na tym instrumenciku, bez trudu znajduję dźwięki znanych mi melodyjek. Postanowili rozwijać moją muzykalność. Na następne urodziny dostałam prawdziwe pianino… i dostałam też… wielkiej gorączki z emocji! Musiałam leżeć w łóżku, a marzyłam, żeby grać, grać… Pianino stało w nogach łóżka, sięgałam do klawiatury, ale tylko do jednego klawisza – tego ostatniego z lewej strony, najniżej brzmiącego. Z rozkoszą uderzałam w ten właśnie klawisz i zachwycałam się cudownym „bum"! Za każdym „bum" mama z kuchni wołała: „Krysia, pod kołdrę!".

Amadeusz: *Czy tekst odgrywa w trakcie komponowania piosenki ważną rolę?*

Krystyna Kwiatkowska: Dostaję tekst od autora i czytam, czytam… Wchodzę w jego treść, nastrój, sens i po chwili słowa same układają się w dźwięki. Mam już melodię w głowie. Biegnę z nią do fortepianu, żeby dodać akompaniament, nadać jakiś rytm, harmonię. Jeśli do fortepianu daleko, zapisuję melodię choćby na skrawku papieru z pięciolinią albo nagrywam na dyktafon – żeby mi nie uciekła. Na koniec „ubieram" piosenkę w aranżację na różne instrumenty, nagrywam w studiu muzycznym i zapraszam dzieci, żeby ją zaśpiewały. Ot i wszystko… Bardzo miła praca.

Amadeusz: *Którą ze swoich piosenek lubi Pani najbardziej?*

Krystyna Kwiatkowska: Wielką radość sprawia mi, gdy słyszę, jak ktoś śpiewa moją *Zuzię, lalkę niedużą*, nie macie pojęcia, jak wielką!
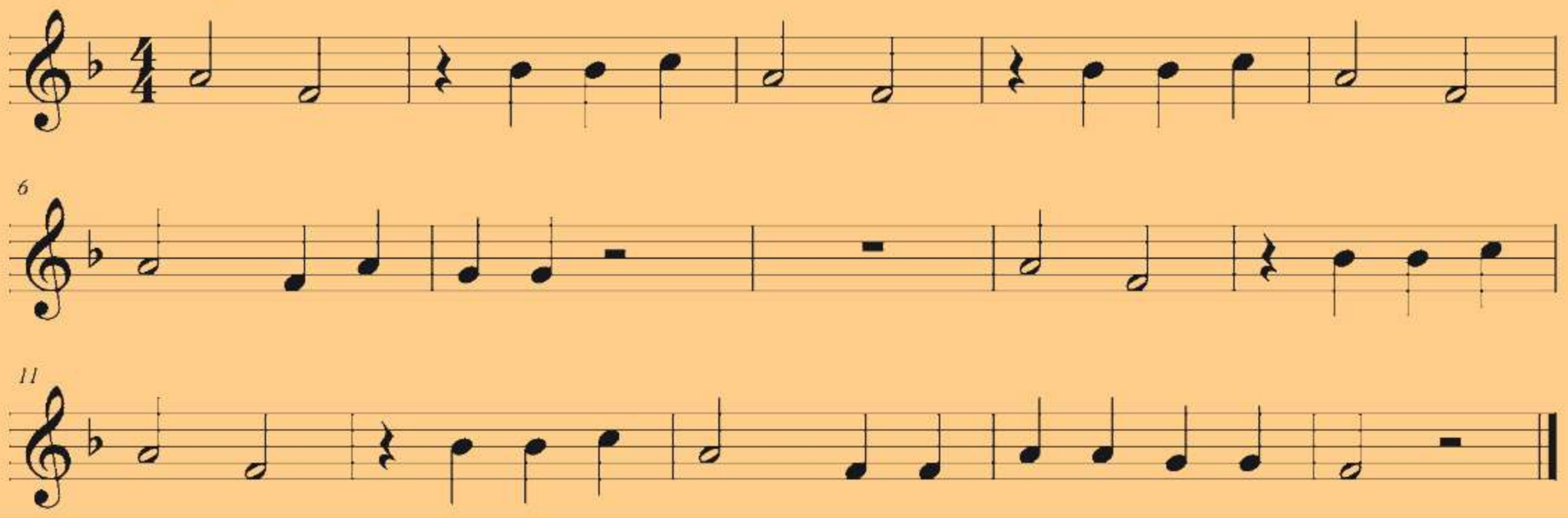

Zostań wirtuozem

Zagrajcie tę znaną melodię. W ósmym takcie z pauzą zaśpiewajcie „ach, ta Zuzia" na dźwiękach *c*, *b*, *a*, *g* w rytmie ćwierćnut.

Zuzia, lalka nieduża

Krystyna Kwiatkowska

W tempie rocka

Nasze dzieje, nasza tradycja

Międzynarodowy Konkurs Pianistyczny im. Fryderyka Chopina w Warszawie

Plakaty konkursów chopinowskich

Nie ma chyba w Polsce osoby, która nie wiedziałaby, kim był i co znaczy dla naszej kultury **Fryderyk Chopin**. Jego muzyka rozbrzmiewa w radiu, telewizji, na koncertach, dostępne są nagrania jego utworów w najlepszych wykonaniach i każdy meloman może dziś bez trudu sięgnąć po ulubiony utwór naszego najwybitniejszego kompozytora.

Największym świętem pianistyki w Polsce jest Międzynarodowy Konkurs Pianistyczny imienia Fryderyka Chopina (nazywany często konkursem chopinowskim), odbywający się co pięć lat w Warszawie. Na ten jeden z najstarszych konkursów na świecie przyjeżdżają znakomici młodzi pianiści z całego świata, aby sięgnąć po najbardziej prestiżowe nagrody artystyczne. Konkurs składa się z trzech etapów, a do finału może dotrzeć do dziesięciu osób. Zdobycie jednej z pierwszych nagród to marzenie każdego uczestnika konkursu, a także „trampolina" do przyszłej kariery pianistycznej. Występy wszystkich uczestników konkursu odbywają się w Filharmonii Narodowej i są transmitowane przez Telewizję Polską, Polskie Radio (Program II) oraz internet – każdy więc może posłuchać fantastycznej gry młodych pianistów.

Przesłuchania uczestników XVII konkursu

Finał XVI konkursu. Podczas wykonywania koncertów Fryderyka Chopina uczestnicy grają zawsze z Orkiestrą Filharmonii Narodowej

Początki konkursu chopinowskiego sięgają czasów przed drugą wojną światową. Pierwszy Międzynarodowy Konkurs Pianistyczny im. Fryderyka Chopina rozpoczął się 23 stycznia 1927 roku. Najwyższą nagrodę w konkursach chopinowskich czterokrotnie zdobywali Polacy. Spośród nich największą karierę zrobił zwycięzca IX konkursu w 1975 roku – **Krystian Zimerman** (czytaj: cjimerman). Dziś jest on jednym z najsłynniejszych pianistów wirtuozów na świecie oraz wybitnym **interpretatorem** muzyki fortepianowej nie tylko Chopina, lecz także innych wielkich kompozytorów, takich jak: Ludwig van Beethoven (czytaj: wan betowen), Robert Schumann (czytaj: szuman), Johannes Brahms (czytaj: johanes brams), Ferenc Liszt (czytaj: list). Nasz wybitny kompozytor dwudziestego wieku – Witold Lutosławski, o którym dowiesz się na jednej z kolejnych lekcji – zadedykował Zimermanowi swój jedyny koncert fortepianowy.

To ciekawe!

Słynny wirtuoz Krystian Zimerman tak wspomina swoje dzieciństwo: „[…] niewiele było zabawek, które by mnie zajmowały. Fortepian był więc dla mnie wszystkim – zabawką, koniem, ale i miejscem, na którym można się było położyć. Albo na górze, albo pod spodem – i zrobić z tego namiot. A przy okazji wydawał dźwięki. Później okazało się też, że nie tylko wydaje dźwięki, ale i potrafi okazywać emocje. Pokazać, że coś jest smutne, a coś wesołe. Nie wiedziałem jeszcze wtedy, że to się nazywa: komponowanie".

Mój przyjaciel fortepian, „Głos Wielkopolski", 17.09.1999

Rafał Blechacz, zwycięzca XV Międzynarodowego Konkursu Pianistycznego im. Fryderyka Chopina

W 2005 roku laureatem konkursu chopinowskiego został młody polski pianista **Rafał Blechacz**. Jak sam wspomina, zwycięstwa gratulował mu właśnie Krystian Zimerman: „To od niego, po konkursie chopinowskim dostałem fax z oryginalnym przesłaniem: »Odtąd Twoje życie, podobnie jak od 30 lat moje, będzie się dzielić na przed konkursem i po nim«".

Całkowicie poświęciłem się muzyce – rozmowa z Rafałem Blechaczem, autoflesz.com, 26.04.2006.

Nagrodę w konkursie pianistycznym zdobywa nie ten, kto gra najgłośniej i najszybciej, ale ten, kto najlepiej **interpretuje** utwory. Interpretacja w muzyce to sposób wykonania utworu zgodny z odczuciem i pomysłem wykonawcy. Spróbujcie zatem ciekawie zinterpretować znaną wam piosenkę w zabawie *Akcja – interpretacja*.

Fermata

Akcja – interpretacja

Wybierzcie wspólnie jakąś dobrze znaną wam piosenkę. Kilkoro z was na ochotnika zaśpiewa ją w dowolny sposób, według własnego pomysłu. Wszyscy spróbują ocenić wykonawców i wybrać najciekawszą interpretację. Zobaczycie, że ocenianie nie jest proste, o czym dobrze wiedzą członkowie jury (czytaj: żiri) konkursu chopinowskiego.

Fryderyk Chopin, *Preludium Des-dur* op. 28 nr 15. Posłuchaj interpretacji jednego z utworów Chopina w wykonaniu Rafała Blechacza – wybitnego polskiego pianisty.

Organizatorem wielu imprez poświęconych Fryderykowi Chopinowi (konkursów, festiwali, sympozjów naukowych) jest Narodowy Instytut Fryderyka Chopina. Do jego podstawowych zadań należy promocja i ochrona dziedzictwa naszego najwybitniejszego kompozytora. Na stronie www.nifc.pl można obejrzeć wszystkie przesłuchania z ostatniego konkursu chopinowskiego, a także znaleźć najświeższe wiadomości o karierze finalistów.

6. Znajdź w internecie stronę konkursu chopinowskiego i sprawdź, kiedy odbędzie się kolejna jego edycja.

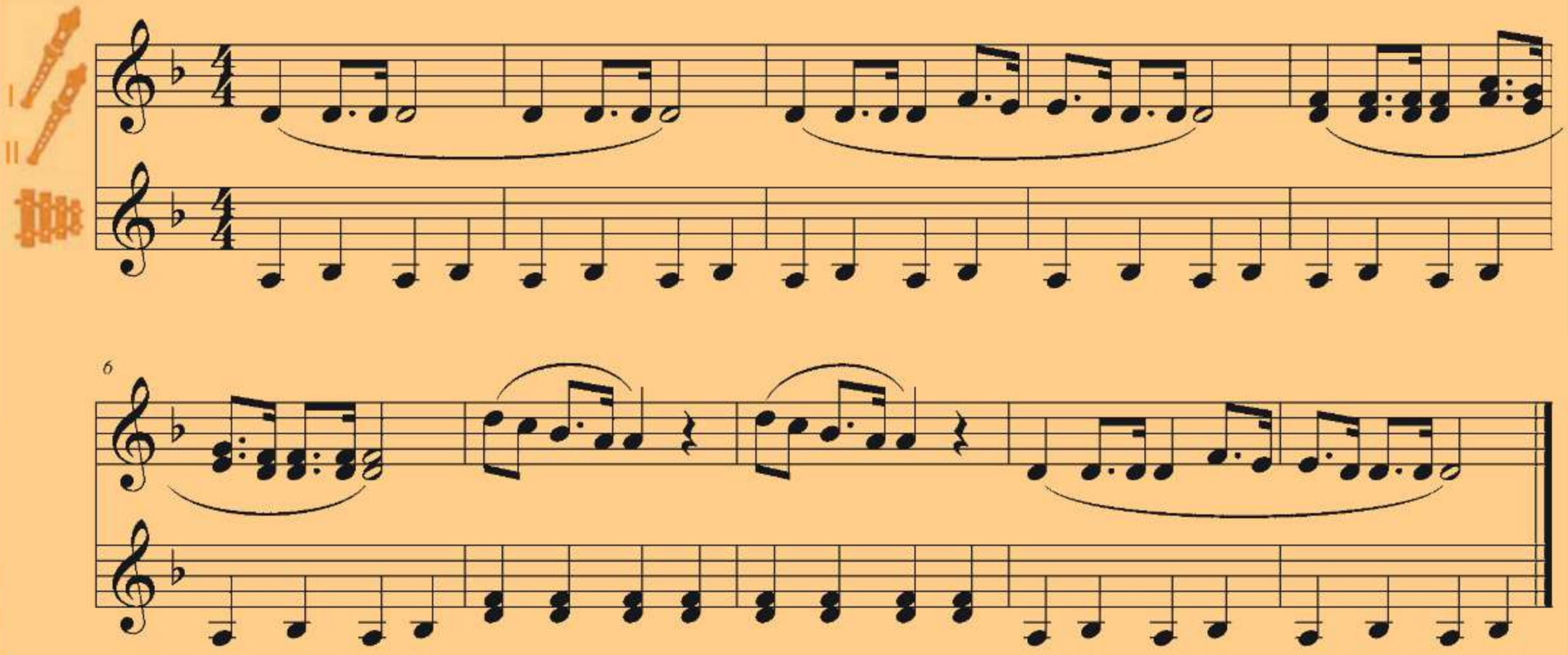
Narodowy Instytut Fryderyka Chopina w Warszawie

Zostań **wirtuozem**

Marsz żałobny Chopina to część większego utworu na fortepian – *Sonaty b-moll* op. 35 nr 2 (tutaj w zmienionej tonacji, aby łatwiej było go zagrać na szkolnych instrumentach).

Marsz żałobny Fryderyk Chopin

Powoli

Pod wodzą batuty

O, o, o! – Orkiestra

muzyka i słowa: Malina Sarnowska

Żywo

I O, o, o! – Or - kie-stra! A, a, a! – A - le gra! I, i,

II Mi - nia - tu - ry, u - wer - tu - ry i po - e - mat sym - fo - ni - czny, no - we

III Ka - żdy mu - zyk w go - to - wo - ści trwa,

5

I i, i - le dźwię - ku gru - pa dę - ta dzi - siaj ma!

II hi - ty i su - i - ty – re - per - tu - ar to prze - śli - czny.

III aż dy - ry - gent znak ba - tu - tą da.

1. Wykonajcie piosenkę na kilka głosów – zestawcie ze sobą melodie I z II, I z III, II z III lub zaśpiewajcie wszystkie trzy równocześnie.

Melodia I

O, o, o! – Orkiestra!
A, a, a! – Ale gra!
I, i, i, ile dźwięku
grupa dęta dzisiaj ma!

Melodia II

Miniatury[1], uwertury
i poemat symfoniczny[2],
nowe hity i suity[3] –
repertuar to prześliczny.

Melodia III

Każdy muzyk
w gotowości trwa,
aż dyrygent
znak batutą da.

---

[1] **Miniatura** – krótki utwór, mała forma muzyczna.

[2] **Poemat symfoniczny** – utwór na orkiestrę o charakterze programowym; muzyka jest podporządkowana treści pozamuzycznej, którą „opowiada".

[3] **Suita** – forma muzyczna będąca zazwyczaj cyklem tańców.

Rodzaje orkiestr

Poznaliście już wiele instrumentów – strunowe, dęte, perkusyjne. Można na nich zagrać solo, w duecie, triu lub kwartecie. W salach koncertowych możecie spotkać różne zespoły instrumentalne – zwróćcie uwagę, jakie instrumenty wchodzą w ich skład.

W **zespole barokowym** gra niewiele instrumentów – smyczkowe, kilka dętych oraz klawesyn – są to najczęściej instrumenty z epoki lub ich kopie. Jeden z muzyków, oprócz gry, kieruje całym zespołem. Koncerty takiej orkiestry odbywają się zazwyczaj w kameralnej (niedużej) sali z udziałem mniejszej liczby słuchaczy. Powstają także większe zespoły barokowe, a wielbiciele tej muzyki coraz częściej wypełniają także duże sale koncertowe.

Orkiestra smyczkowa składa się z samych instrumentów smyczkowych, czyli skrzypiec (dzielonych często na pierwsze i drugie), altówek, wiolonczel i kontrabasów.

Orkiestra dęta często uświetnia różnego rodzaju uroczystości i parady, maszerując w takt granej muzyki. Instrumentom dętym towarzyszy kilka perkusyjnych.

W latach 30. i 40. XX wieku dużą popularnością cieszyły się **big-bandy** (czytaj: bigbendy), czyli „duże zespoły" wykonujące muzykę jazzową, zwłaszcza taneczną. Obecnie nadal mają swoich wiernych fanów, przeżywają nawet swoisty renesans, czyli powrót na współczesne estrady.

Big-band Glenna Millera, *In the Mood*. Posłuchaj, jak brzmi jeden z najsławniejszych big-bandów wszech czasów. Jakie grupy instrumentów występują w składzie tego zespołu?

Orkiestra symfoniczna to największy zespół instrumentalny.

2. Jakie instrumenty widzisz na zdjęciu? Podaj ich nazwy i spróbuj je uporządkować, dzieląc na grupy.

3. Posłuchaj, jak brzmi wielka orkiestra symfoniczna. Amadeusz zaprasza cię do muzycznej krainy baśni…

Czy pamiętasz baśń o Szeherezadzie? Zamknij oczy i wyobraź sobie okrutnego sułtana Szachrijara, przed którym cały dwór drży ze strachu. Giną jego młode żony… Piękna i mądra Szeherezada ma zostać kolejną ofiarą sułtana, jednak przez tysiąc jeden nocy opowiada mu niezwykłe historie – w ten sposób nie tylko ratuje swoje życie, lecz także zdobywa miłość władcy.

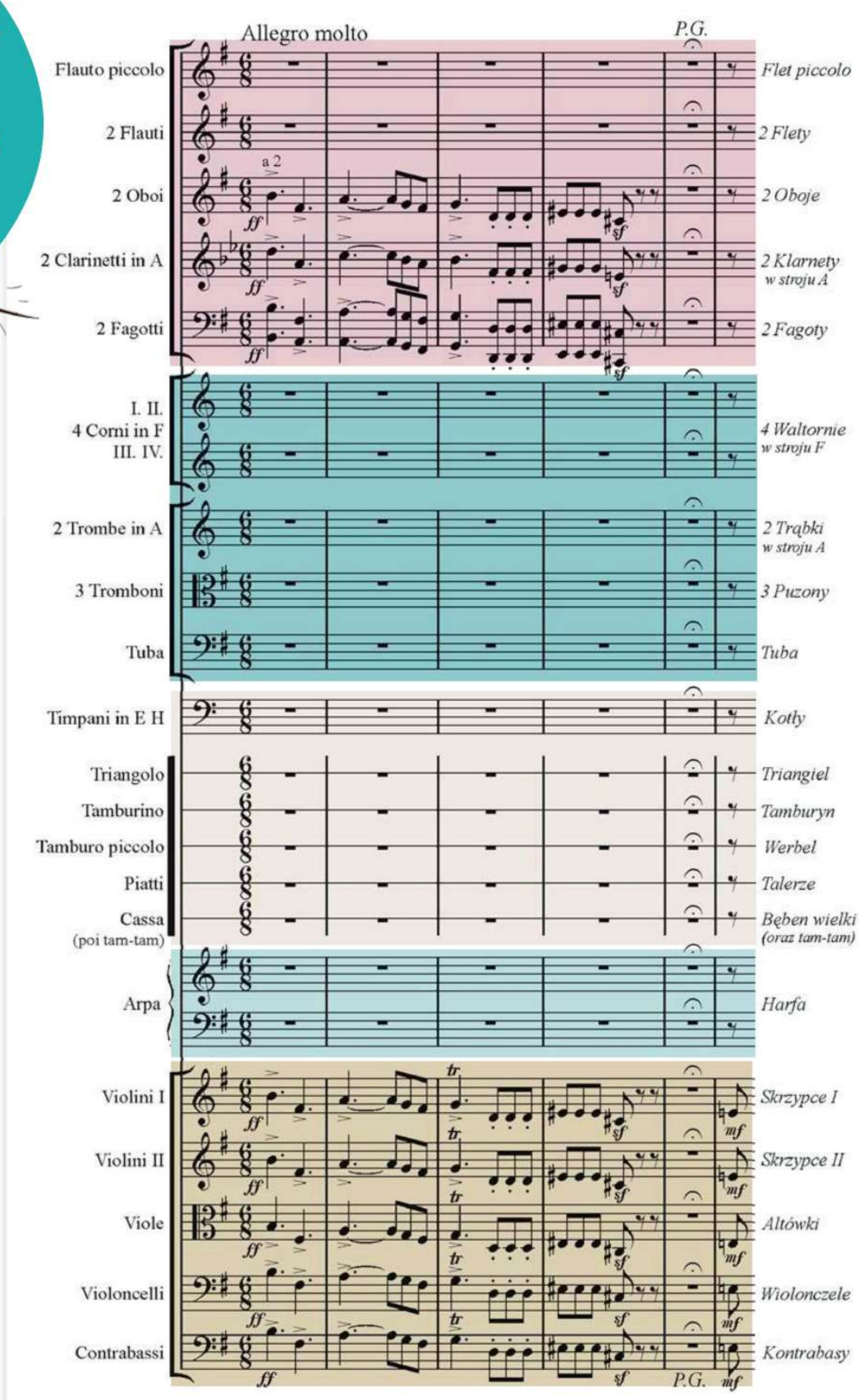
Nikołaj Rimski-Korsakow, suita symfoniczna *Szeherezada*, fragment *Morze i okręt Sindbada*. Kompozytor bardzo sugestywnie przedstawił kontrastujące ze sobą postacie: groźnego Szachrijara i delikatną Szeherezadę. Spróbuj rozpoznać, jakie instrumenty charakteryzują tych bohaterów.

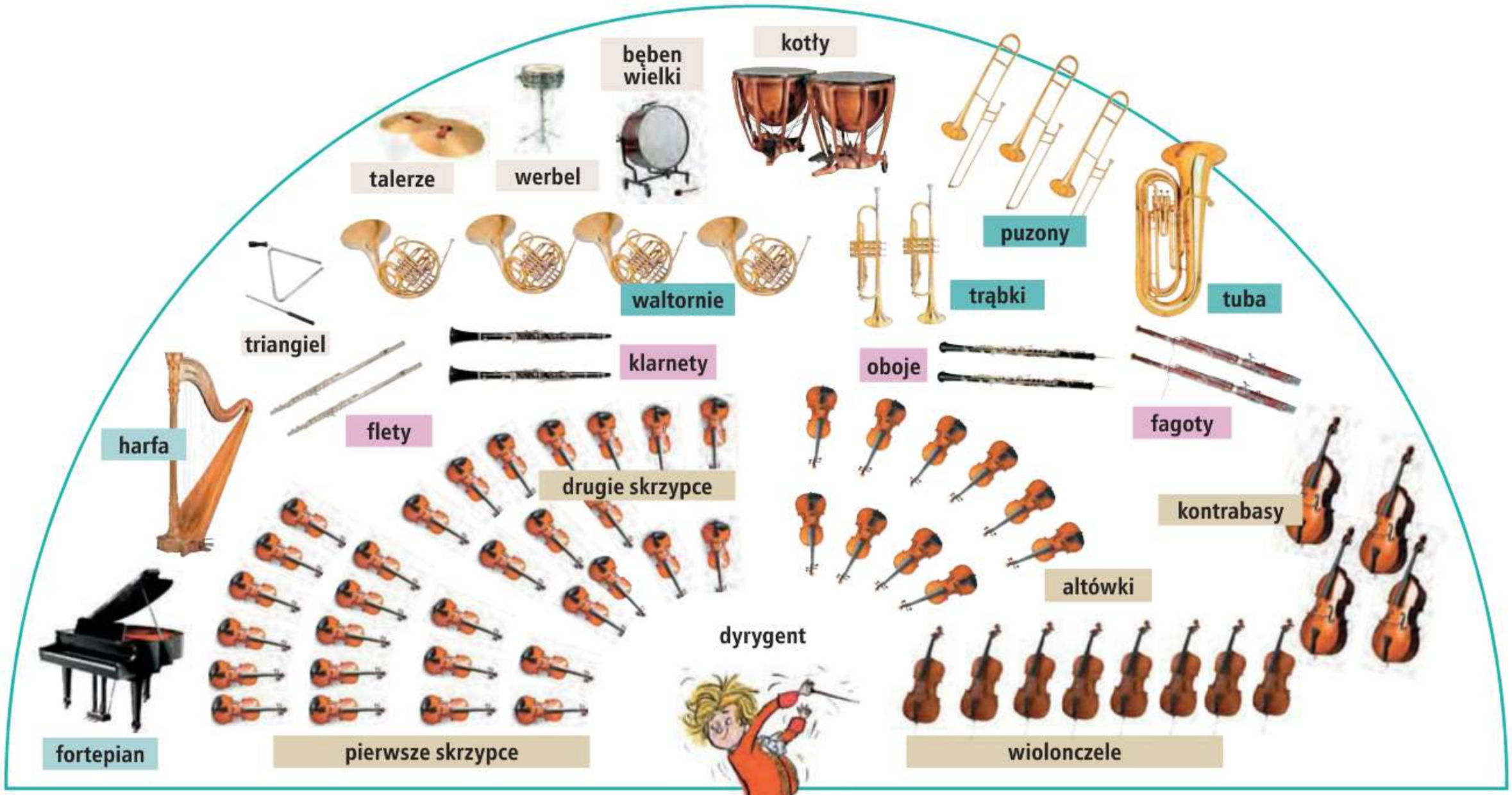
Nikołaj Rimski-Korsakow to rosyjski kompozytor, który żył na przełomie XIX i XX wieku. Był nie tylko muzykiem, lecz także oficerem marynarki wojennej. Jego muzyka ma charakter programowy – to znaczy, że komponował, wykorzystując tematy pozamuzyczne: baśnie, legendy, ludowe przypowieści. Napisał wiele oper i dzieł symfonicznych.

Spójrz na fragment zapisu utworu Rimskiego-Korsakowa, który już znasz ze słyszenia – stronę z partytury. To zaledwie sześć taktów! Pozostało ich jeszcze kilkaset…

Początek partytury *Szeherezady* Nikołaja Rimskiego-Korsakowa

Schemat ustawienia orkiestry symfonicznej

Na schemacie przedstawiono sposób rozmieszczenia instrumentów w orkiestrze. Każdą grupę instrumentów oznaczono innym kolorem. Spójrz jeszcze raz na partyturę, a szybko zorientujesz się, gdzie w zapisie nutowym znajdują się nuty dla poszczególnych sekcji instrumentalnych.

Mimo że w *Szeherezadzie* gra tak wiele instrumentów, wszystkie zgodnie ze sobą współbrzmią. Przed rozpoczęciem gry zostały bowiem **nastrojone**. Instrumenty strunowe stroi się poprzez kręcenie kołeczkami, które regulują napięcie strun. W niektórych instrumentach dętych strojenie polega na regulowaniu długości instrumentu. Część instrumentów perkusyjnych (na przykład bębny) ma śruby, a inne (na przykład kotły orkiestrowe) mają pedały do zmieniania napięcia membrany, a tym samym zmiany wysokości dźwięków.

4. Wykonaj polecenia i sprawdź, jak zmieni się dźwięk instrumentów.
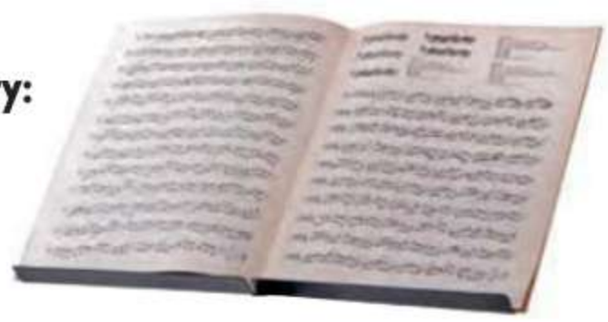

Zagraj dowolny dźwięk, następnie wysuń trochę ustnik i zagraj ten sam dźwięk ponownie.

Kciukiem jednej ręki naciśnij membranę, a drugą lekko w nią uderz, następnie zwolnij nacisk i uderz ponownie.

Przed każdym koncertem orkiestra stroi instrumenty do dźwięku *a* podanego przez oboistę. Potem następuje chwila ciszy – wszyscy oczekują wejścia jeszcze jednego muzyka. **Dyrygent**, bo o nim mowa, wchodzi na końcu, kłania się publiczności, wita z koncertmistrzem[4], a następnie staje przodem do orkiestry. Rozpoczyna się **koncert** – ukoronowanie wielogodzinnych prób, podczas których utwór powstaje jakby na nowo, według wizji dyrygenta. Od jego talentu, wiedzy, umiejętności porozumienia się z muzykami grającymi w orkiestrze zależy, czy muzyka trafi zarówno do uszu, jak i do serc słuchaczy.

Tego potrzebuje dyrygent orkiestry:

partytura

batuta

W czasie prób i koncertu dyrygent korzysta z rozłożonej na pulpicie **partytury**. Są w niej zapisane wszystkie nuty, jakie brzmią w utworze – rozdzielone pomiędzy grupy instrumentów, które grają swoje partie w określonych momentach. Do tego dochodzą oznaczenia tempa, dynamiki, artykulacji i wiele innych. Niektórzy dyrygenci znają całe partytury na pamięć.

To ciekawe!

Kiedyś do dyrygowania służył długi kij, którym prowadzący orkiestrę głośno i rytmicznie stukał w podłogę. Łączy się z nią opisane tu zdarzenie: „Kompozytor Jean-Baptiste Lully [czytaj: żą batist lili – przyp. red.] był człowiekiem dużego temperamentu. Tłukł batutą w podłogę, że aż grzmiało, co zresztą słuchacze uważali za rzecz nie przeszkadzającą muzyce. Niestety, pewnego dnia Lully, zamiast łupnąć batutą o podłogę, dziabnął się we własną stopę, zranił, dostał zakażenia krwi i umarł".

J. Waldorff, ***Sekrety Polihymnii***, Warszawa 2012

5. Przyjrzyj się dyrygentowi w czasie pracy – zwróć uwagę na jego postawę, ruchy i sposób prowadzenia orkiestry.

- Jak jego ruchy wpływają na wykonanie muzyki przez orkiestrę?
- W jaki sposób pokazuje on moment wejścia poszczególnym grupom instrumentów?
- Jaką rolę odgrywa jego mimika?

[4] **Koncertmistrz** – pierwszy instrumentalista w danej sekcji instrumentów smyczkowych, najczęściej pierwszy skrzypek.

Sławni dyrygenci

Czasem próby do koncertu prowadzone przez **Artura Toscaniniego** miały niezwykły przebieg. „(...) wyciągał jedwabną chusteczkę i podrzucał ją w powietrze, chcąc ukazać, jak lekko winno cichnąć brzmienie smyczków".
J. Waldorff, *Diabły i anioły*

Arturo Toscanini (czytaj: toskanini) – legendarny mistrz batuty

Herbert von Karajan – jeden z najwybitniejszych mistrzów batuty XX wieku

Fascynował słuchaczy, mając, według ich odczuć, magiczną siłę oddziaływania. Dyrygował najsłynniejszymi orkiestrami na całym świecie, a przez 35 lat prowadził słynny zespół Filharmoników Berlińskich. Pozostawił po sobie ogromny dorobek fonograficzny i filmograficzny. **Herbert von Karajan** wspominał: „Miałem zostać pianistą. (...) Ale pewnego razu zdałem sobie sprawę, że dwie ręce to za mało, by wyrazić to, co chciałem".

Stanisław Skrowaczewski swoją wyjątkową pozycję na międzynarodowej scenie muzycznej zawdzięcza ciągłym poszukiwaniom takich interpretacji, z których sam byłby zadowolony. Na pytanie, czy udało mu się kiedyś osiągnąć ideał wykonawczy, odpowiedział: „Na szczęście nie! Gdybym osiągnął, byłbym nieszczęśliwy. Na tym polega sens pracy i cała przyjemność. Człowiek się drapie na tej drabinie, żeby coś osiągnąć, zobaczyć inny horyzont i widzieć [utwór] w jakiejś innej sferze".

Stanisław Skrowaczewski – polski dyrygent, pod którego batutą grały najwspanialsze orkiestry świata

Jerzy Maksymiuk – dyrygent o legendarnym temperamencie

Jerzy Maksymiuk – polski dyrygent, kompozytor i pianista tak mówi o sobie: „Bywam raptowny, szczery do bólu. Mam dobre serce, ale w pracy bliżej mi do diabła niż anioła...". „Nie wstydzę się ruchu i wyskakuję do góry, a potem przyklękam. To chyba nawet nieprzyjemny, gwałtowny gest, ale osiągam to, co chcę. Bo jak ugnę nogi w kolanach w błagalnym geście, to muzycy dają z siebie wszystko".

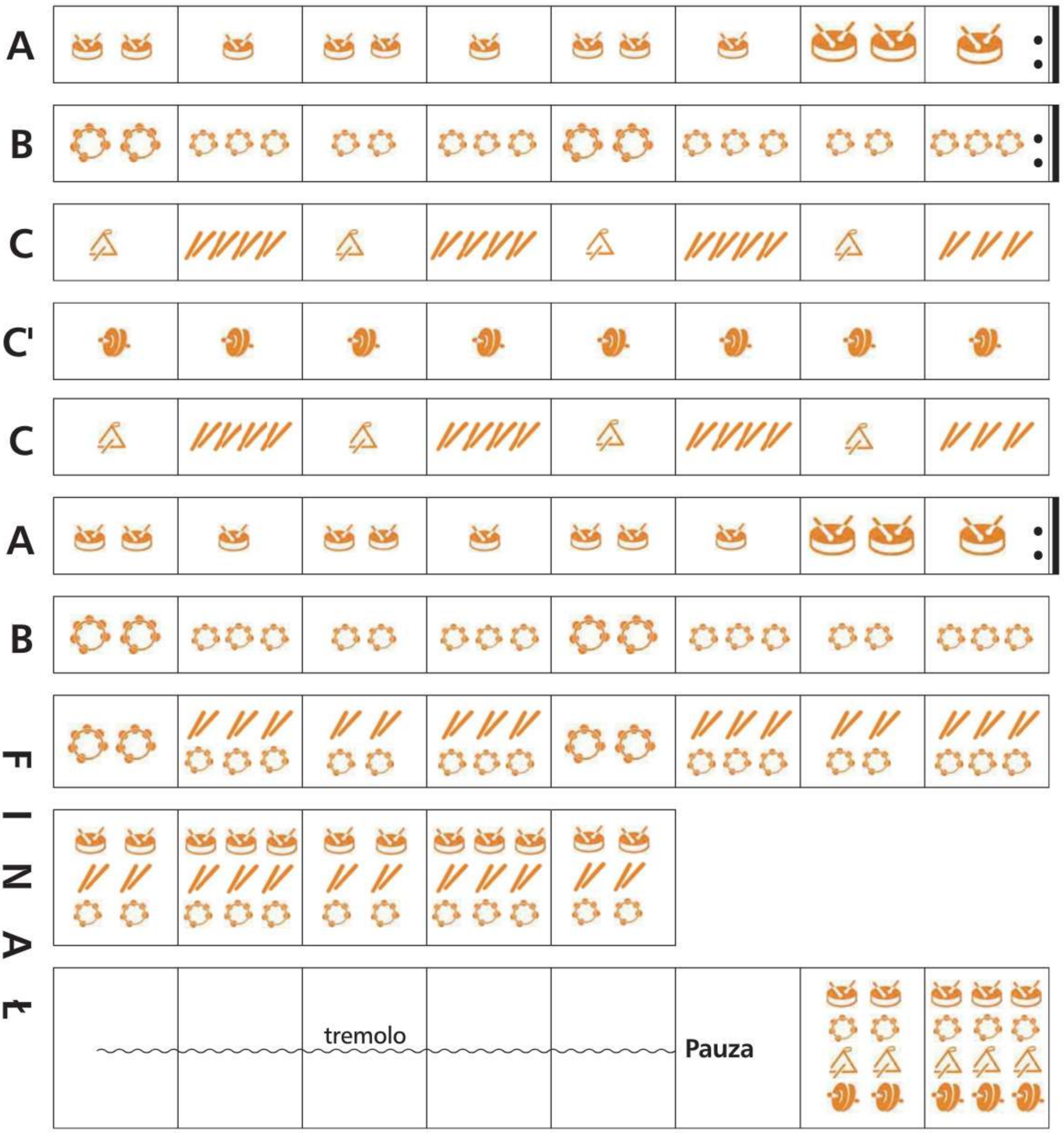
Melomani podziwiają **Seiji Ozawę** (czytaj: sejdzi odzałę) za niezwykle ekspresyjny, wręcz widowiskowy styl dyrygowania podczas koncertów (pozwalający lepiej zrozumieć, co w utworze jest ważne) oraz upodobanie do dyrygowania z pamięci. Sam mistrz batuty porównuje zróżnicowanie (bogactwo) muzyki do zachodu słońca, twierdząc: „W każdym miejscu na ziemi wygląda on inaczej, ale jest równie piękny".

Seiji Ozawa – japoński dyrygent, laureat wielu międzynarodowych nagród na konkursach interpretatorskich

Fermata

Gramy ze Straussem

W zadaniu niżej nuty zostały zastąpione graficznymi symbolami instrumentów. Utwórzcie grupy instrumentalne i spróbujcie wczuć się w rolę muzyków grających w orkiestrze na koncercie utwór Johanna Straussa (ojca), *Beliebte Annen-Polka* op. 137 (czytaj: belipte). Wybierzcie spośród was dyrygenta, który korzystając z poniższej ilustracji, będzie wskazywał wejścia instrumentom, a także różnice w dynamice (sygnalizowane przez większe i mniejsze piktogramy).

Orkiestra symfoniczna wykonuje muzykę, która powstała w okresie od XVIII do XXI wieku, między innymi koncerty i **symfonie**. Symfonie są to wielkie formy instrumentalne, składające się najczęściej z czterech części, różniących się tempem i charakterem. Za największego twórcę symfonii uważa się Ludwiga van Beethovena, kompozytora epoki klasycyzmu, który w swoich utworach rozwinął możliwości brzmieniowe orkiestry symfonicznej.

Orkiestra i chór podczas wykonania Ody do Radości Ludwiga van Beethovena

Ludwig van Beethoven, *V Symfonia c-moll*, część I *Allegro con brio* (czytaj: kon brijo). Zwróć uwagę, jak zmieniają się obsada instrumentów i dynamika. Utwór rozpoczyna się układem kilku dźwięków, które nazywa się „motywem losu". O tej melodii mówi się, że jest „pukaniem losu do wrót człowieka". A jak ty odczuwasz nastrój tego fragmentu utworu?

6. W dostępnych źródłach sprawdź, ile symfonii stworzył Ludwig van Beethoven.

To ciekawe!

„Ludwig van Beethoven miał wielu nauczycieli, ale żaden nie dorastał do jego olbrzymich zdolności. Wreszcie trafił na godnego siebie mistrza nazwiskiem Neefe. Pedagog ów był ogromnie wymagający, gdy jednak przesłuchał swego przyszłego ucznia, od razu orzekł: «Ty jesteś przyszły Mozart». Ludwig miał wówczas dopiero dwanaście lat. Mimo tak młodego wieku Neefe mianował Beethovena swym zastępcą (…). Czasem pozwalał chłopcu również zastąpić się przy pulpicie dyrygenckim w dworskiej operze. W ten sposób dwunastoletni Beethoven mógł nie tylko zarobić na siebie, ale także pomagać swoim rodzicom".

R. Heising, *Plotki z pięciolinii. Anegdoty o muzykach*, Kraków 1977

W niektórych utworach do orkiestry dołącza chór. Stoi on wtedy z tyłu sceny za grupą perkusyjną. Tak właśnie jest w *IX Symfonii d-moll* Beethovena. Kompozytor zaplanował, że w finale, czyli w ostatniej części, na scenę wejdzie czworo śpiewaków solistów i chór. W tamtych czasach żaden kompozytor nie wprowadzał do symfonii chóru ani śpiewaków. Było to więc niemałe zaskoczenie dla publiczności, która słuchała pierwszego wykonania tego utworu.

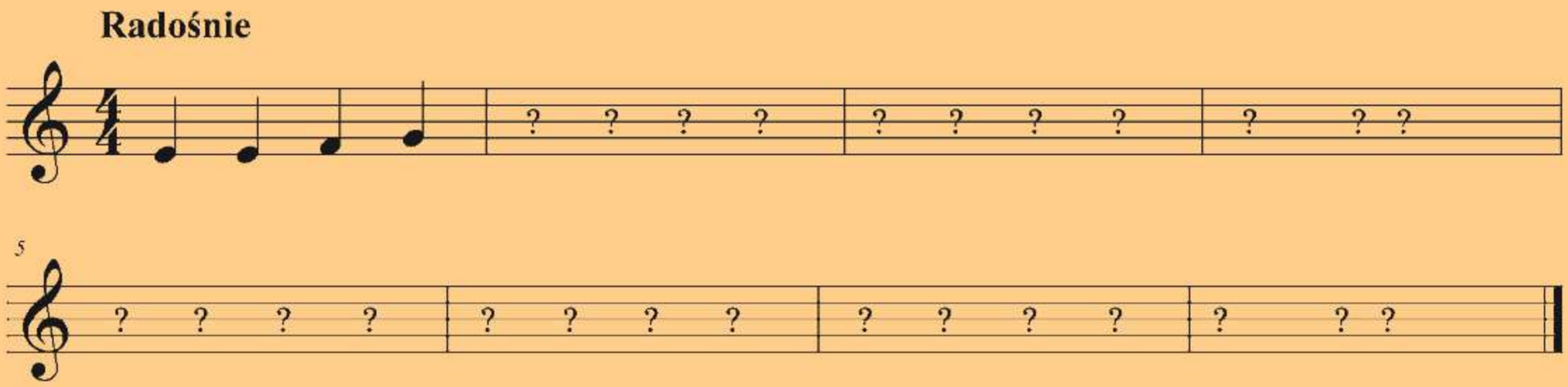
Ludwig van Beethoven, *Oda do Radości* z finału *IX Symfonii d-moll*. Zastanów się, czy ten fragment symfonii miałby taką samą siłę brzmienia bez partii wokalnych. Uzasadnij swoje zdanie.

7. Podaj nazwy głosów, którymi śpiewali soliści.

8. Zapewne pamiętasz, że wersja instrumentalna *Ody do Radości* jest hymnem Unii Europejskiej. Zastanów się, dlaczego wybrano właśnie taką wersję.

Zostań **wirtuozem**

Zagraj ze słuchu melodię *Ody do Radości* (takty 1–8) – rozpocznij od dźwięku *e*.

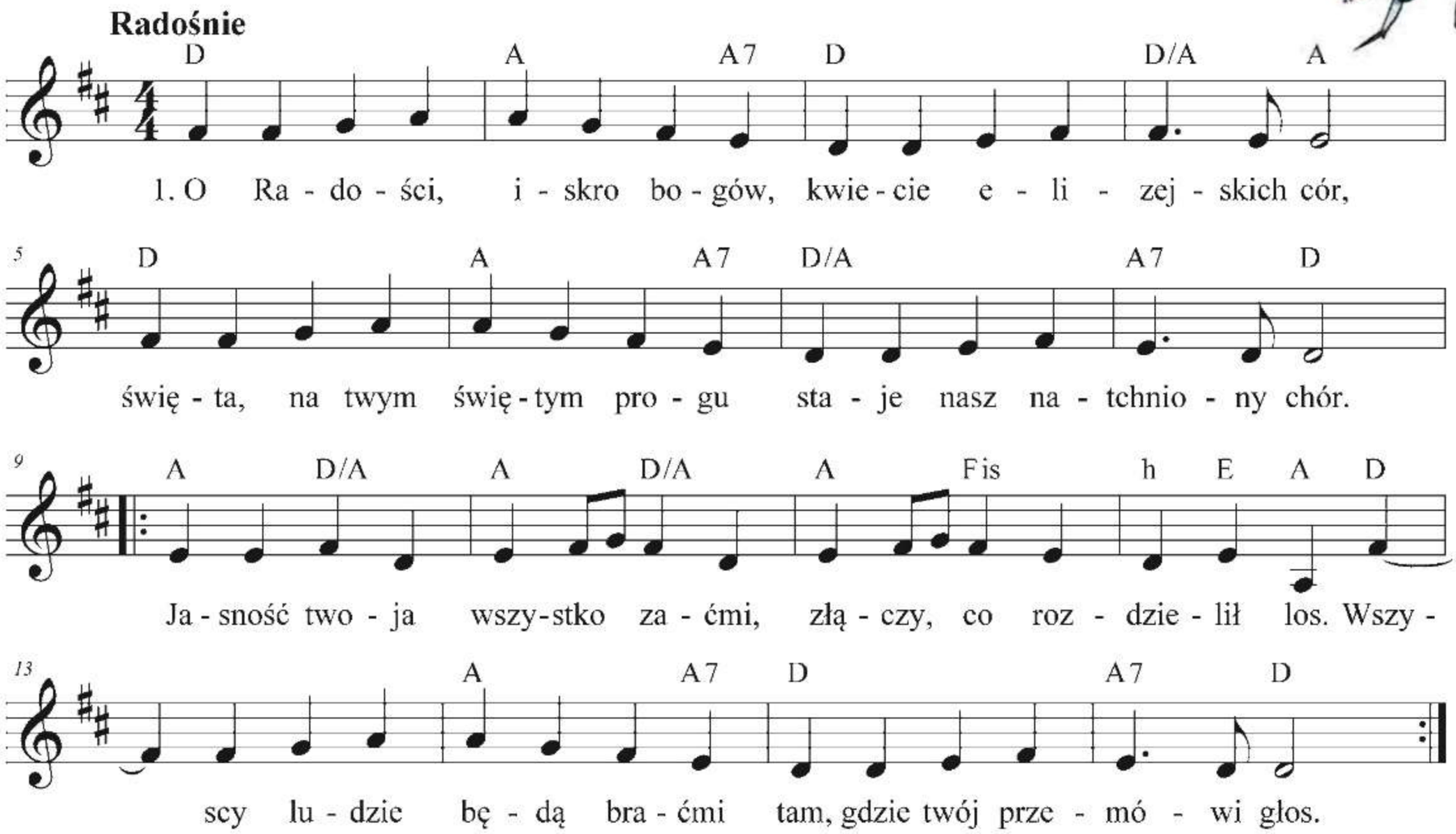
To ciekawe!

Unia Europejska została utworzona 1 listopada 1993 roku na mocy traktatu zawartego w Maastricht (czytaj: mastrich) w Holandii przez dwanaście państw. Później rozszerzyła się do piętnastu państw. Jest to związek krajów, które współpracują ze sobą gospodarczo i politycznie. Kolejnych dziesięć państw – w tym również Polska – przystąpiło do Unii Europejskiej 1 maja 2004 roku. W następnych latach dołączyły kolejne. Czy wiesz, ile państw zrzesza obecnie Unia Europejska?

Oda do Radości

muzyka: Ludwig van Beethoven, *słowa:* Friedrich Schiller (czytaj: fridrich sziller),
przełożył: Konstanty Ildefons Gałczyński (tekst zgodny z pierwowzorem poety,
kolejność strof zgodna z tekstem niemieckim wykorzystanym przez Beethovena)

1. O Radości, iskro bogów,
kwiecie elizejskich cór,
święta, na twym świętym progu
staje nasz natchniony chór.

Jasność twoja wszystko zaćmi,
złączy, co rozdzielił los.
Wszyscy ludzie będą braćmi
tam, gdzie twój przemówi głos.

2. Kto przyjaciel, ten niech zaraz
stanie tutaj pośród nas,
i kto wielką miłość znalazł,
ten niech z nami dzieli czas.

Z nami ten, kto choćby jedną
duszę rozpłomienić mógł.
Ale kto miłości nie zna,
niech nie wchodzi tu na próg.

3. Radość tryska z piersi ziemi,
Radość pije cały świat.
Dziś wchodzimy, wstępujemy
na Radości złoty ślad.

Ona w sercu, w zbożu, w śpiewie,
ona w splocie ludzkich rąk,
z niej najlichszy robak czerpie,
z niej – najwyższy niebios krąg.

4. Patrz, patrz: wielkie słońce światem
biegnie, sypiąc złote skry,
jak zwycięzca i bohater –
biegnij, bracie, tak i ty.

Wstańcie, ludzie, wstańcie wszędzie,
ja nowinę niosę wam:
na gwiaździstym firmamencie
miłość, miłość mieszka tam.

Nasze dzieje, nasza tradycja

Ułańska orkiestra

Po ponad stu latach niewoli Polska odzyskała niepodległość 11 listopada 1918 roku. Już w wolnej Polsce powstało wiele wierszy i pieśni, których bohaterami byli ułani – żołnierze Wojska Polskiego. Oto jedna z takich pieśni, do której słowa napisał autor znanych książek dla dzieci Kornel Makuszyński.

9. Zaśpiewajcie piosenkę *Maki* w formie dialogu. Pierwszą część będą śpiewać chłopcy, drugą solistka.
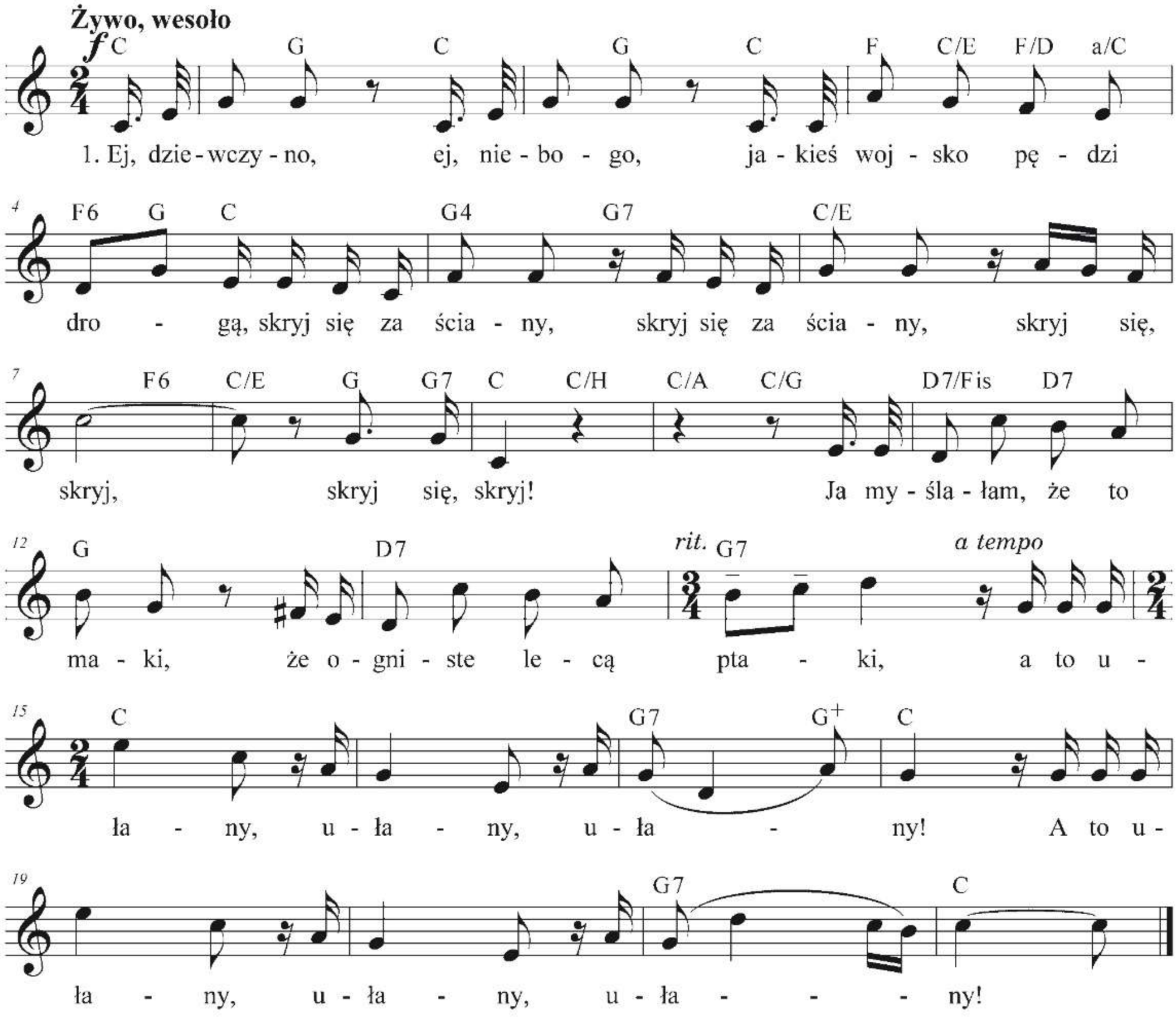
10. Do śpiewu dołączcie akompaniament klasowej orkiestry. Możecie skorzystać z gotowej propozycji zamieszczonej poniżej lub przygotować własny akompaniament i zapisać go w formie partytury. Wykonanie piosenki wraz z orkiestrą to dobry pomysł na koncert z okazji Narodowego Święta Niepodległości.

Wojciech Kossak,
Szarża pułku ułanów, 1926

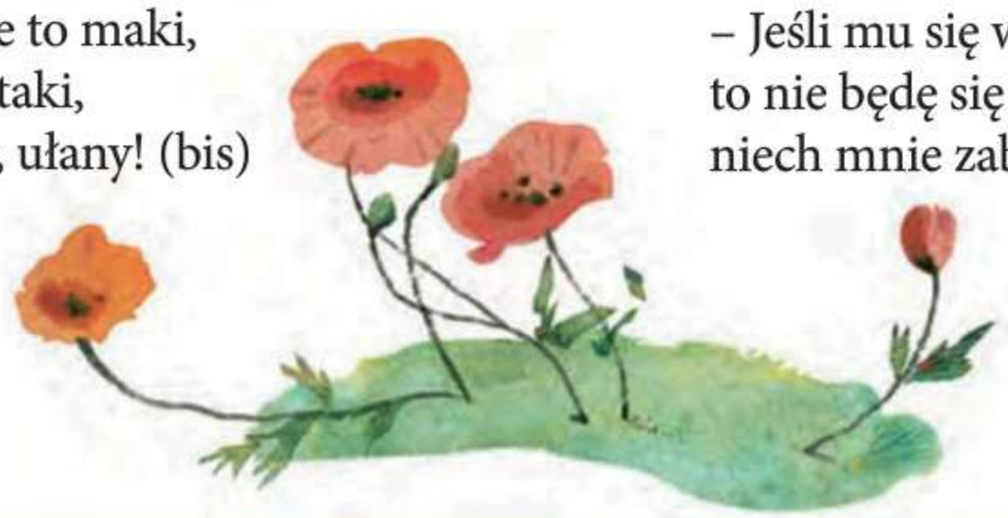
Maki

muzyka: Stanisław Niewiadomski, *słowa:* Kornel Makuszyński

1. Ej, dziewczyno, ej, niebogo,
jakieś wojsko pędzi drogą,
skryj się za ściany, skryj się za ściany,
skryj się, skryj, skryj się, skryj!
– Ja myślałam, że to maki,
że ogniste lecą ptaki,
a to ułany, ułany, ułany! (bis)

2. Strzeż się tego, co na przedzie,
co na karym koniu jedzie,
oficyjera, oficyjera,
strzeż się, strzeż, strzeż się, strzeż!
– Jeśli mu się wydam miła,
to nie będę się broniła,
niech mnie zabiera, zabiera, zabiera! (bis)
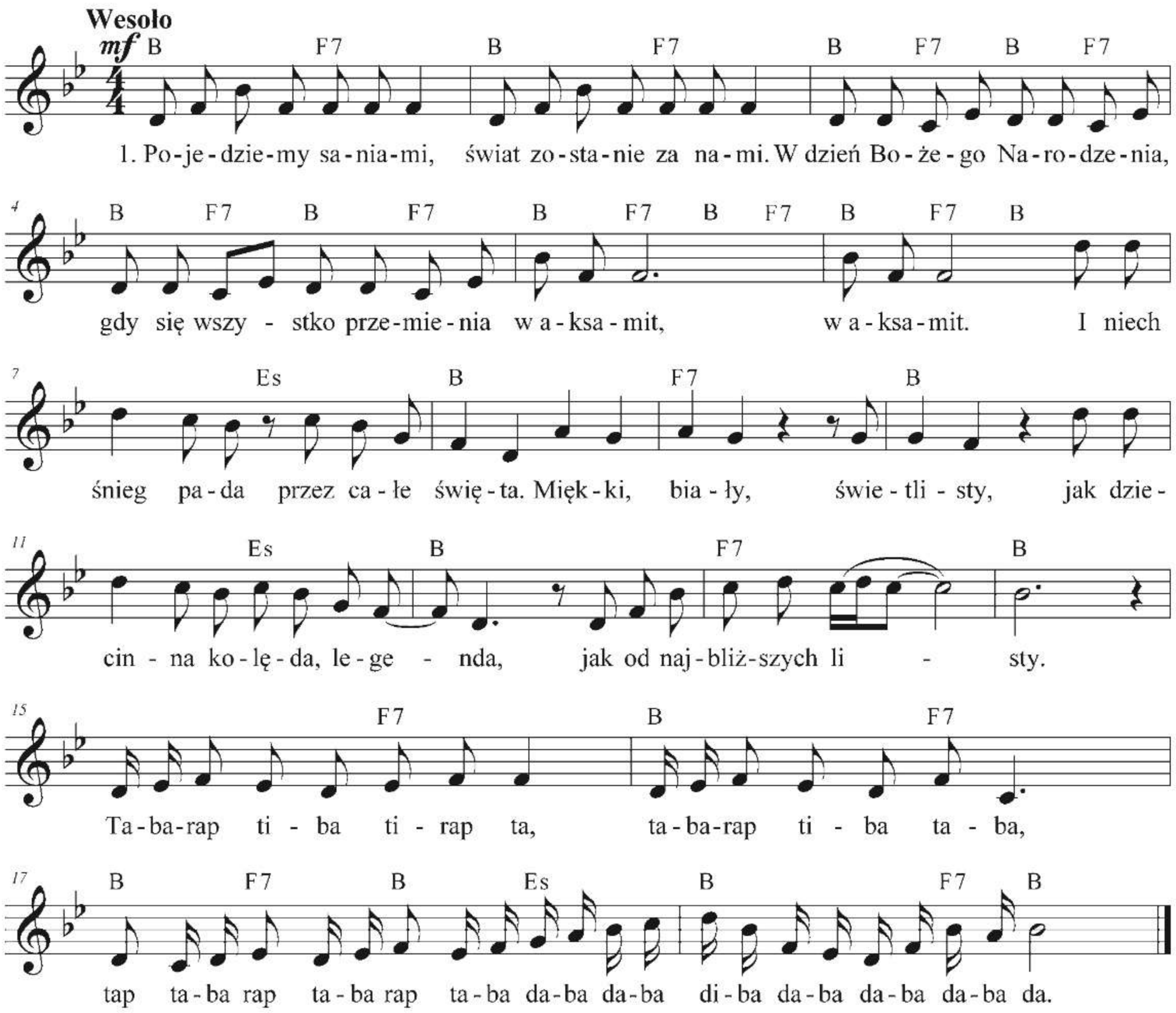

Świąteczne tradycje

Pojedziemy saniami

muzyka: Włodzimierz Korcz, *słowa:* Ernest Bryll

1. Spróbuj wymyślić krótkie wierszyki o zimie, wypełnione słowami i dźwiękami naśladującymi zimowe odgłosy.

Być może masz koleżanki i kolegów, którzy obchodzą inne święta niż ty – ze względu na przynależność do innego narodu lub wyznawanie innej religii. A może z obu tych powodów?

2. Porozmawiajcie o tym w klasie. Opowiedzcie o swoich tradycjach.

1. Pojedziemy saniami,
świat zostanie za nami.
W dzień Bożego Narodzenia,
gdy się wszystko przemienia
w aksamit,
w aksamit.

Ref. I niech śnieg pada przez całe święta.
Miękki, biały, świetlisty,
jak dziecinna kolęda, legenda,
jak od najbliższych listy.

2. Wszystkie nasze kłopoty
pozmieniają się w złoto.
Ponad głową choinkową
chór zaszumi dobrym słowem
tej nocy,
tej nocy.

Ref. I niech śnieg pada…

3. I przy stole świetlistym
siądą z nami najbliżsi.
Wyciągniemy ręce obie
i będziemy znowu sobie
najczystsi,
najczystsi.

Ref. I niech śnieg pada…

Chanukija

Chanuka

Wśród żydowskich świąt szczególne miejsce zajmuje **Chanuka**, zwana Świętem Świateł. Obchodzi się ją na pamiątkę wyzwolenia Jerozolimy i zwycięstwa powstańców judejskich nad wojskami syryjskimi w II wieku przed naszą erą – wydarzenia opisanego w Starym Testamencie. Najważniejszym rytuałem tego święta jest zapalanie świec, które symbolizuje powrót bożej mocy i chwały do ludzi. Na świeczniku, zwanym **chanukija**, każdego kolejnego dnia święta zapala się o jedną świeczkę więcej. Zapalaniu świec towarzyszy wygłaszanie błogosławieństw. Chanukiję ustawia się w oknie, aby jej światło głosiło wieść o cudzie.

Podczas Święta Świateł odwiedza się przyjaciół i wspólnie celebruje posiłki. Śpiewa się pieśni chanukowe, a także tradycyjne piosenki żydowskie.

Posłuchaj pieśni chanukowej.

3. Sprawdź, gdzie znajduje się najbliższa świątynia żydowska, czyli synagoga.

4. Przypomnij, czyj śpiew przewodzi modłom w synagodze.

Świętująca rodzina żydowska

Kurban Bajram

Najważniejsze święto muzułmańskie to **Kurban Bajram** – święto ofiarowania. Chociaż wyznaczone jest na dwunasty miesiąc roku, to czasem wypada w zimie, a nieraz w środku lata! Dzieje się tak dlatego, że kalendarz muzułmański ma krótsze miesiące. Kurban Bajram trwa cztery dni. Wtedy właśnie z pielgrzymką do Mekki udaje się najwięcej wyznawców Allacha. Według **Koranu**[1] bowiem w tym miejscu Ibrahim (Abraham) nie zawahał się złożyć w ofierze swojego syna Izmaela. Jednak Bóg ulitował się nad nim i pozwolił mu ofiarować baranka zamiast dziecka. Na pamiątkę tego wydarzenia muzułmanie oddają hołd Allachowi, uczestnicząc we wspólnych modlitwach i wieczerzach rodzinnych.

[1] **Koran** – święta księga muzułmanów.

Rodzina muzułmańska

Meczet w Bohonikach

W Polsce święto Kurban Bajram obchodzi się zwłaszcza na Podlasiu, w okolicy Białegostoku, gdzie mieszka wielu Tatarów – wyznawców Allacha.

Posłuchaj świątecznej pieśni muzułmańskiej.

5. Sprawdź, gdzie znajduje się najbliższy meczet.

6. Przypomnij, kto z wieży meczetu wzywa muzułmanów na modły.

Soczelnik i Święty Wieczór

Znane nam Boże Narodzenie odmiennie obchodzą wierzący innych wyznań chrześcijańskich. **Soczelnik** (Wigilia prawosławna) i **Święty Wieczór** (Wigilia greckokatolicka) przypadają na 6 stycznia. Wspólną modlitwę i posiłek rozpoczyna dzielenie się prosforą – małym chlebkiem. Podczas wieczerzy wigilijnej śpiewa się prawosławne kolędy. W Polsce najwięcej wyznawców prawosławia mieszka na Podlasiu, a grekokatolików – na Podkarpaciu.

Kutia – tradycyjna potrawa Świętego Wieczoru

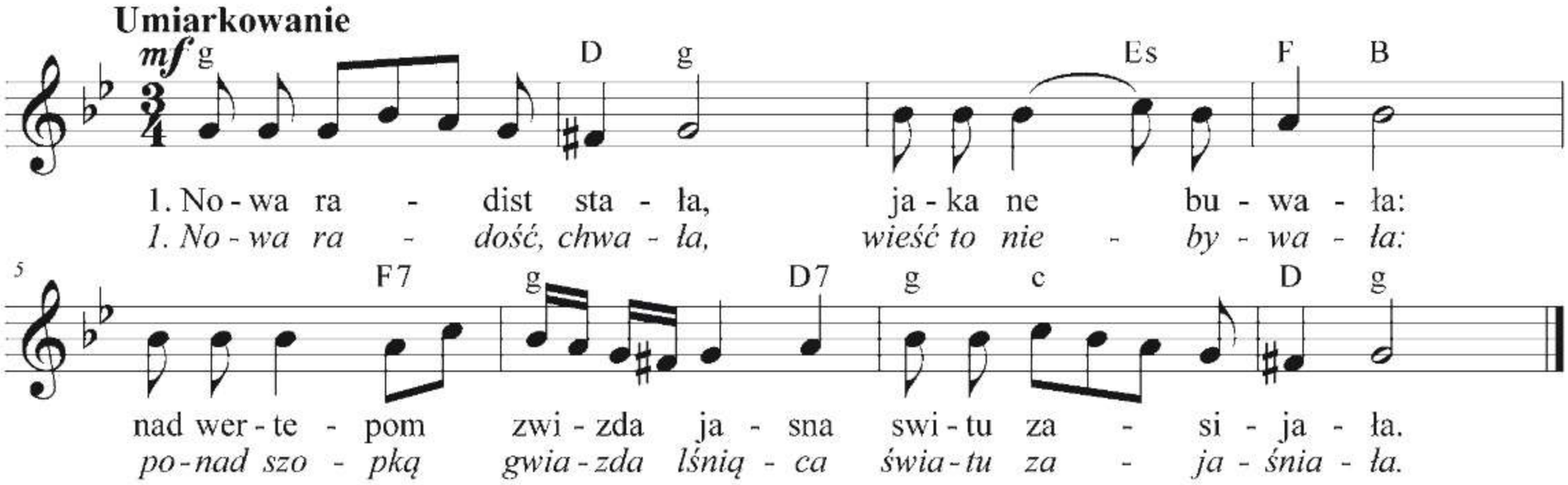
Prosfora

7. Sprawdź, gdzie znajduje się najbliższa cerkiew.

8. Przypomnij, czy w prawosławnej cerkwi słychać muzykę a cappella, czy z organami.

Nowa radist stała (Nowa radość nam nastała)

kolęda ukraińska, muzyka i słowa: autor nieznany (XIX wiek), *słowa polskie:* Włodzimierz Sołtysik

1. Nowa radist stała,
   jaka ne buwała:
   nad wertepom zwizda jasna
   switu zasijała.
2. De Chrystos rodywsia,
   z Diwy wopłotywsia,
   jak czołowik, pełenamy
   uboho powywsia.
3. Pastuszky z jahniatkom
   pered tym Dytiatkom
   na kolincia prypadajut,
   caria-Boha wychwalajut.

Wybrane kolędy i pastorałki w wykonaniu różnych rodzajów chórów. Zwróć uwagę na brzmienie poszczególnych zespołów. Czy łatwo można określić rodzaj chóru wykonującego utwór?

Nasze dzieje, nasza tradycja

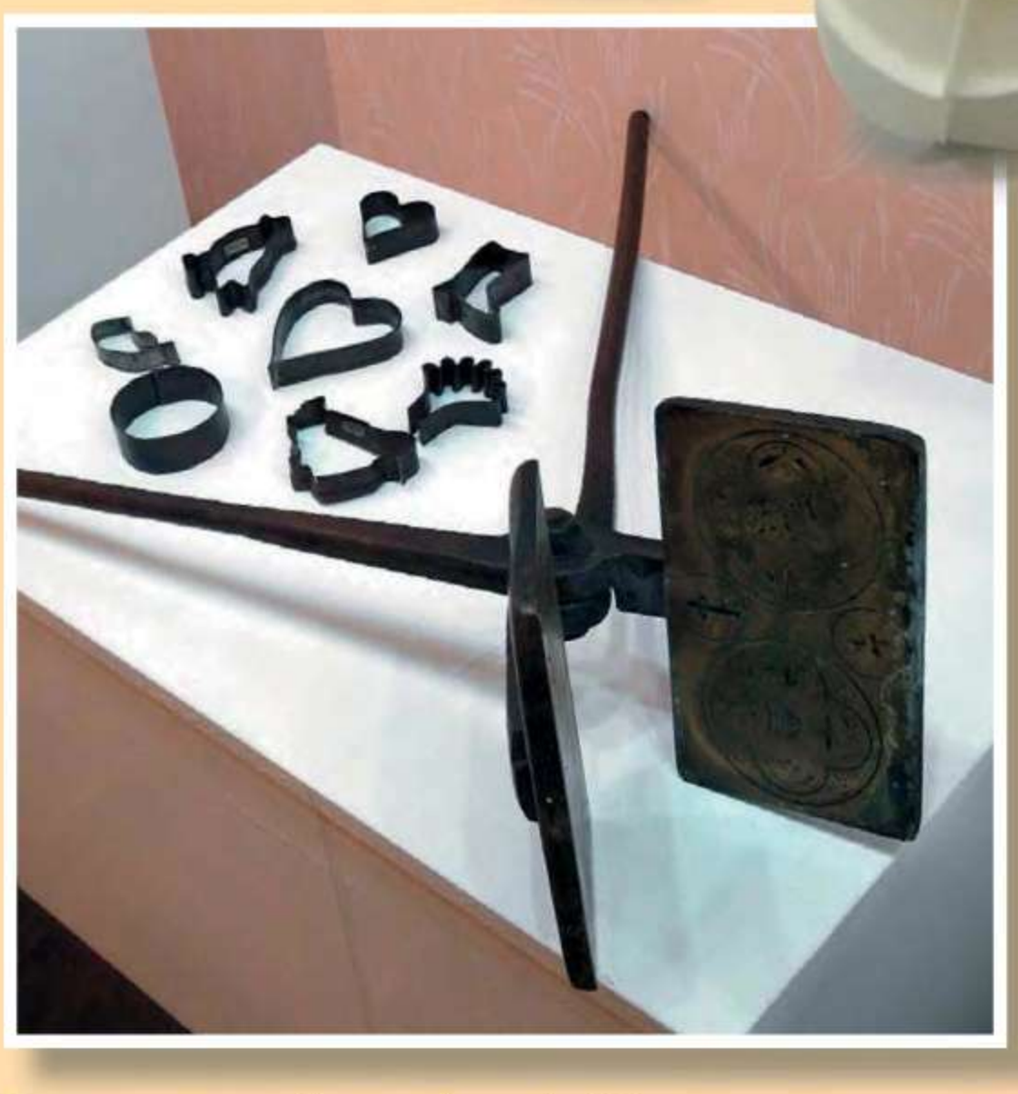
Pieśni o Bożym Narodzeniu

Pieśni bożonarodzeniowe są nieodłącznym elementem świąt. Najstarsze polskie kolędy pochodzą z XV wieku, chociaż nie są już dziś tak popularne jak te, które znasz i śpiewasz.

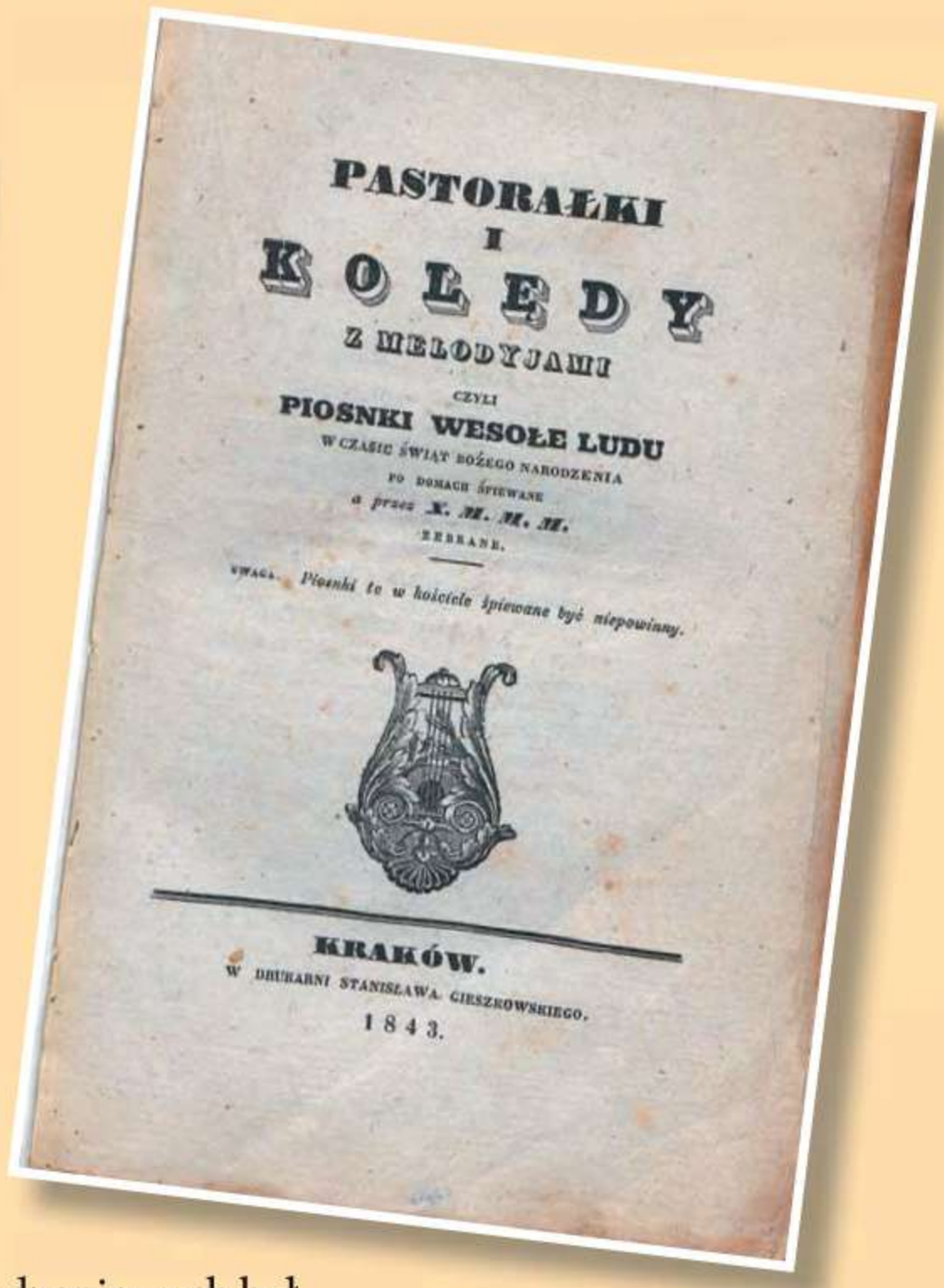
Najstarszą polską kolędą, śpiewaną nieprzerwanie od momentu powstania do dziś, jest *Anioł pasterzom mówił*. Jej słowa mają blisko 500 lat, toteż niektóre z nich wyszły już z użycia. Takie przestarzałe formy językowe nazywamy archaizmami.

Ozdoby z opłatków zwane światami

Dawna matryca do wyrobu opłatków oraz foremki do ciastek

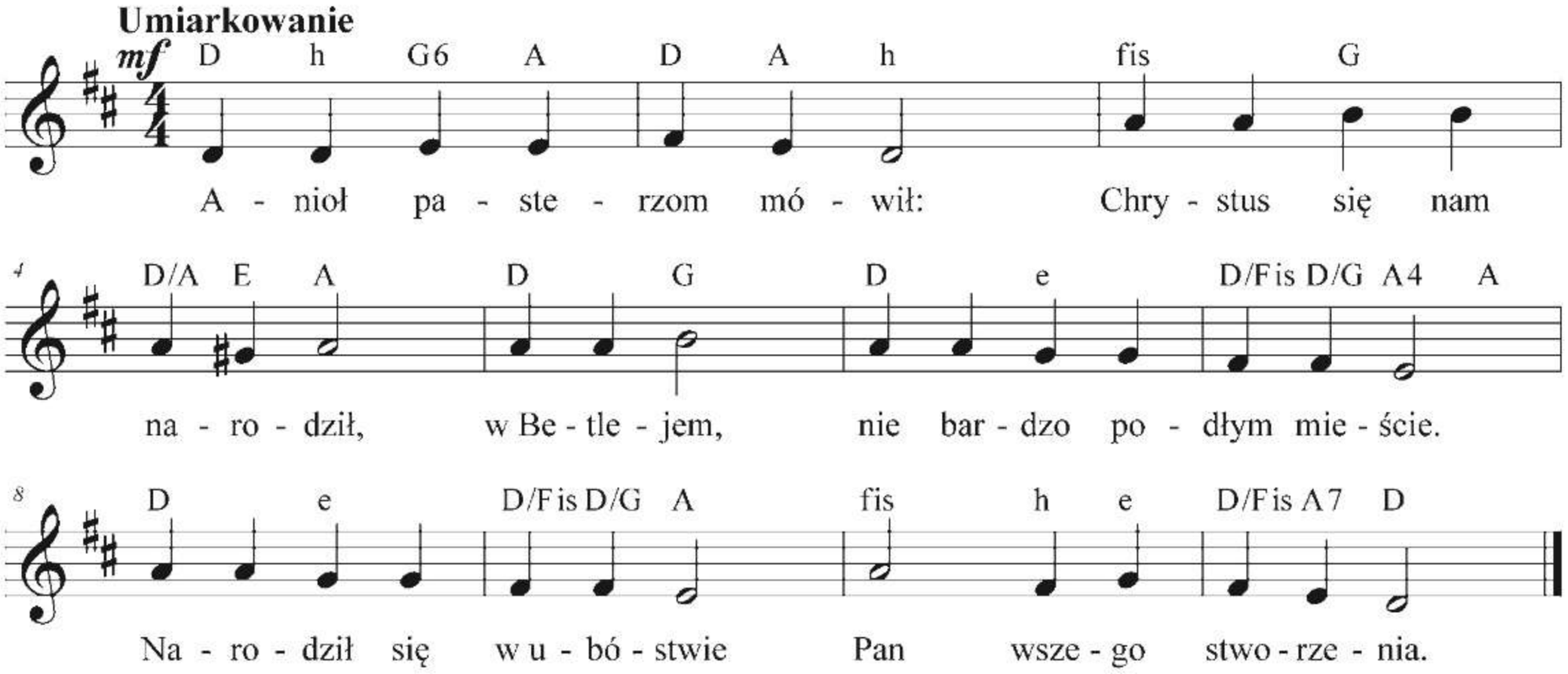

Tytułowa strona śpiewnika Mioduszewskiego

Jednym z największych zbieraczy polskich pieśni bożonarodzeniowych był Michał Marcin Mioduszewski. Jego zbiór pochodzący z roku 1843 jest do dzisiaj źródłem wielu tekstów i melodii kolęd oraz pastorałek.

Anioł pasterzom mówił

muzyka i słowa: autor nieznany (XVI/XVII wiek)

1. Anioł pasterzom mówił:
   Chrystus się nam narodził,
   w Betlejem, nie bardzo podłym[2] mieście.
   Narodził się w ubóstwie
   Pan wszego stworzenia.

2. Chcąc się dowiedzieć tego
   poselstwa wesołego,
   bieżeli[3] do Betlejem
   spieszliwie[4],
   naleźli[5] dziecię w chliwie[6],
   Maryją z Józefem.

3. Taki Pan chwały wielkiej
   uniżył się wysoki,
   pałacu wysokiego żadnego
   nie miał zbudowanego
   Pan wszego stworzenia.
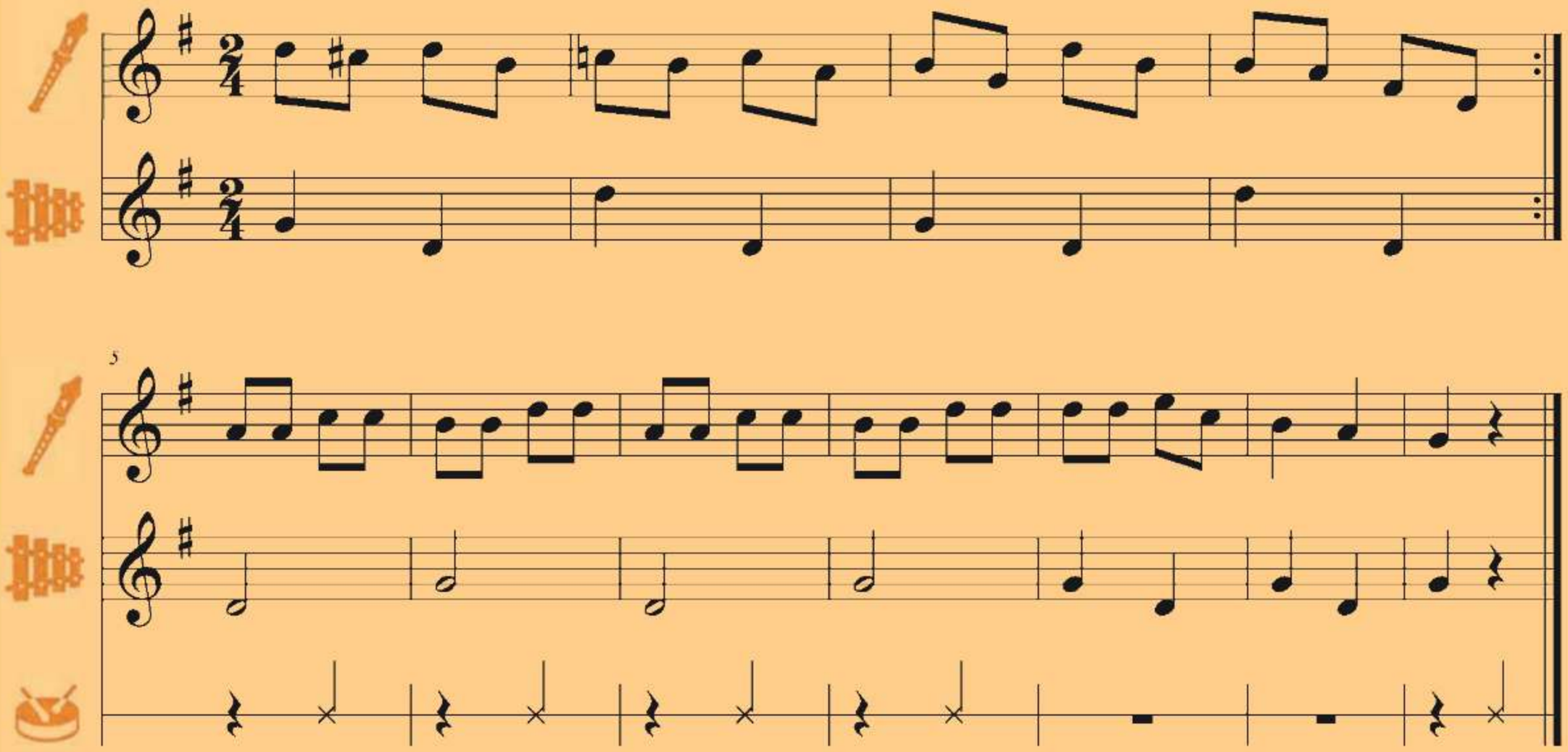

[2] **Podły** – marny, lichy, niepozorny.
[3] **Bieżeli** – biegli.
[4] **Spieszliwie** – spiesznie, szybko.
[5] **Naleźli** – znaleźli.
[6] **Chliw** – chlew.
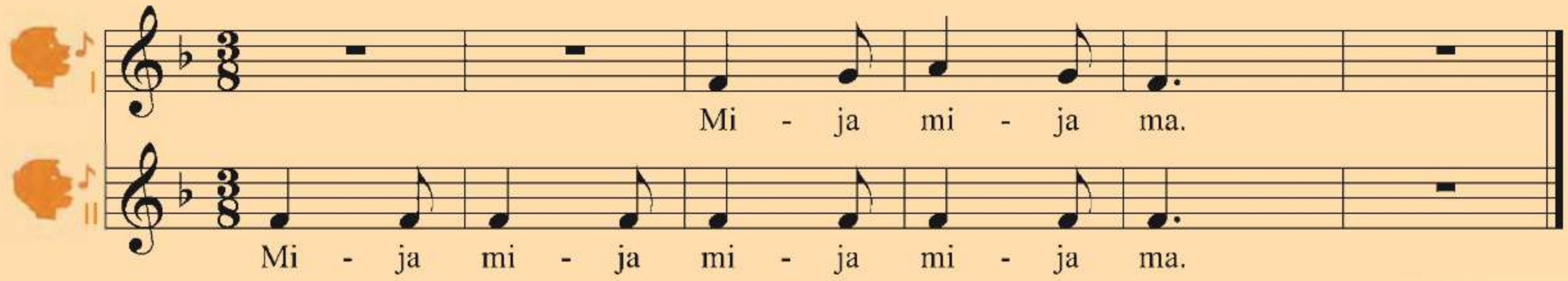
Zostań **wirtuozem**

Cieszmy się i pod niebiosy

pastorałka
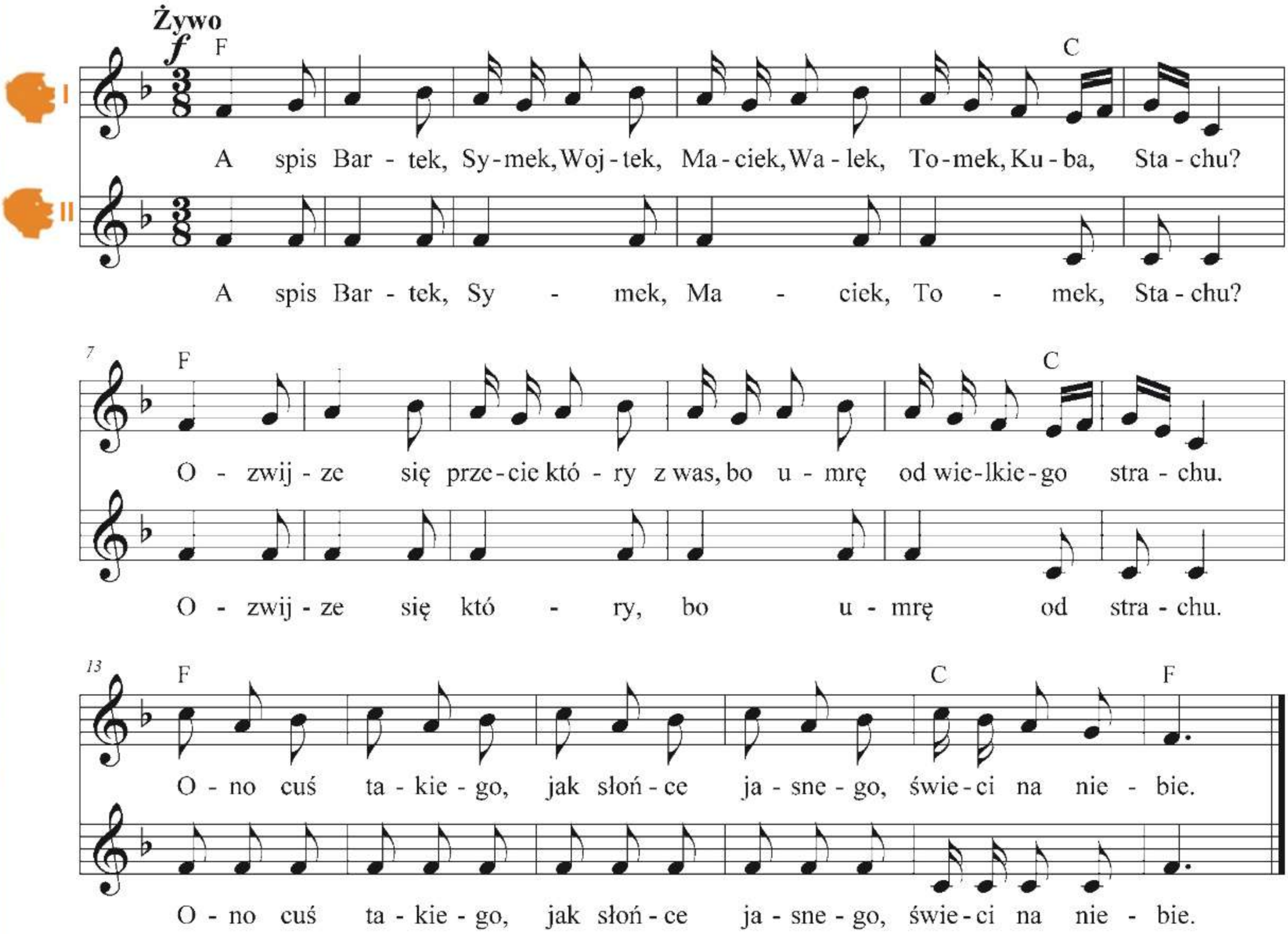

9. Przygotujcie się do śpiewu dwugłosowego pastorałki *A spis Bartek* – pomoże wam w tym wykonanie ćwiczenia:

10. Zaśpiewajcie pastorałkę *A spis Bartek* w podziale na głosy. Głos drugi będzie śpiewać swoją melodię z tekstem podkreślonym.

A spis Bartek

słowa i muzyka: autor nieznany (XVIII w.), opracowanie: Włodzimierz Sołtysik

A spis Bartek, Symek, Wojtek,
Maciek, Walek, Tomek, Kuba, Stachu?
Ozwijze się przecie który z was,
bo umrę od wielkiego strachu.

Ono cuś takiego,
jak słońce jasnego,
świeci na niebie.

Wojtek: Obyześ spał, cego wrzescys,
cy cię pono niefortuna łupi?
Spis a gadas, marzy ci się
lada Judas, a ty bajes głupi:

zeć się cuś zjawiło,
znać ci się przyśniło,
ześ widział słońce.

Bartek: Oj, nie spięć ja, mój Wojtalu,
ani ci tez lada cego prawię,
juz to chwila, jak nie przez sen
światłość widzę, lec na scernym jawie:

słysę i śpiewanie
i prześlicne granie
hań za górecką.

Melodie polskich kolęd bywały inspiracją dla wielu artystów. Posłuchaj, jaką kolędę zacytował Fryderyk Chopin w *Scherzu h-moll* (czytaj: skercu; wł. żart), kompozycji, która wbrew swojemu tytułowi ma bardzo poważny charakter. Chopin zaczął komponować *Scherzo* przed Bożym Narodzeniem, tuż po wyjeździe z Polski, gdy znalazł się sam w obcym kraju z dala od rodziny.
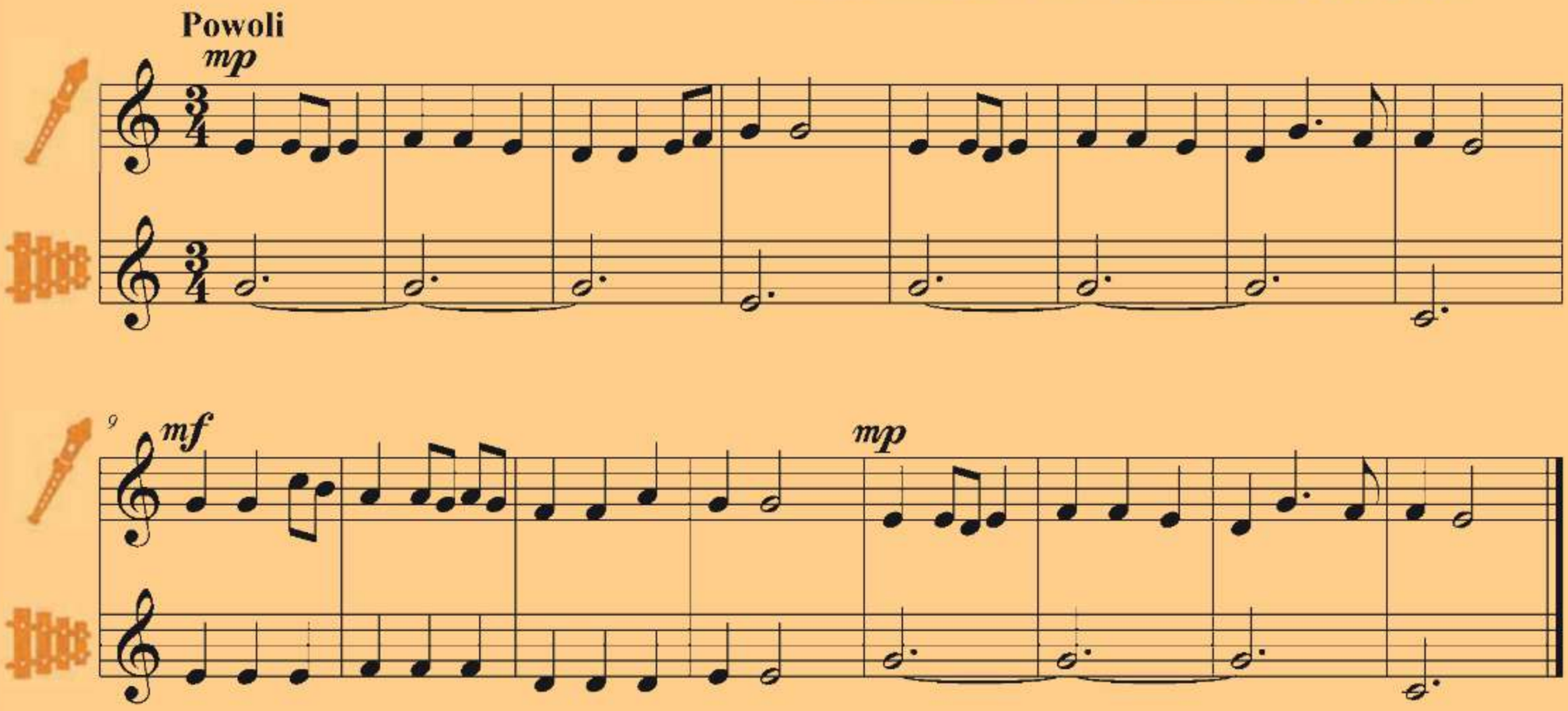
Fryderyk Chopin, *Scherzo h-moll* op. 20. Podaj tytuł zacytowanej kolędy.

Dziś też powstają nowe kolędy i pastorałki, które tekstem i charakterem nawiązują do czasów nam współczesnych. Ciekawe, czy kiedyś będą śpiewane przy wigilijnym stole jako ulubione i powszechnie znane pieśni o Bożym Narodzeniu…

Zostań **wirtuozem**

Lulajże, Jezuniu

wersja melodii z czasów Fryderyka Chopina
za śpiewnikiem M.M. Mioduszewskiego z 1843 r.

11. Czy znasz współczesne wiersze lub pieśni o Bożym Narodzeniu? Jeśli tak, przedstaw je w klasie.

W tanecznym rytmie

Tańce zmieniają się wraz z modą. Dwieście lat temu tańczono menueta, w wieku XIX królowały walce, polonezy i polki. W XX wieku przyszła moda na tańce latynoamerykańskie, twista oraz rock and rolla. Wiek XXI przynosi kolejne nowości.

1. Powiedz, jakie tańce potrafisz zatańczyć.

Walc

Rock and roll

Salsa

Johann Strauss (syn), *Nad pięknym modrym Dunajem*. Walce tańczone do muzyki tego kompozytora nadal uświetniają największy bal noworoczny w Wiedniu. Zwróć uwagę na „rozkołysany" charakter muzyki.
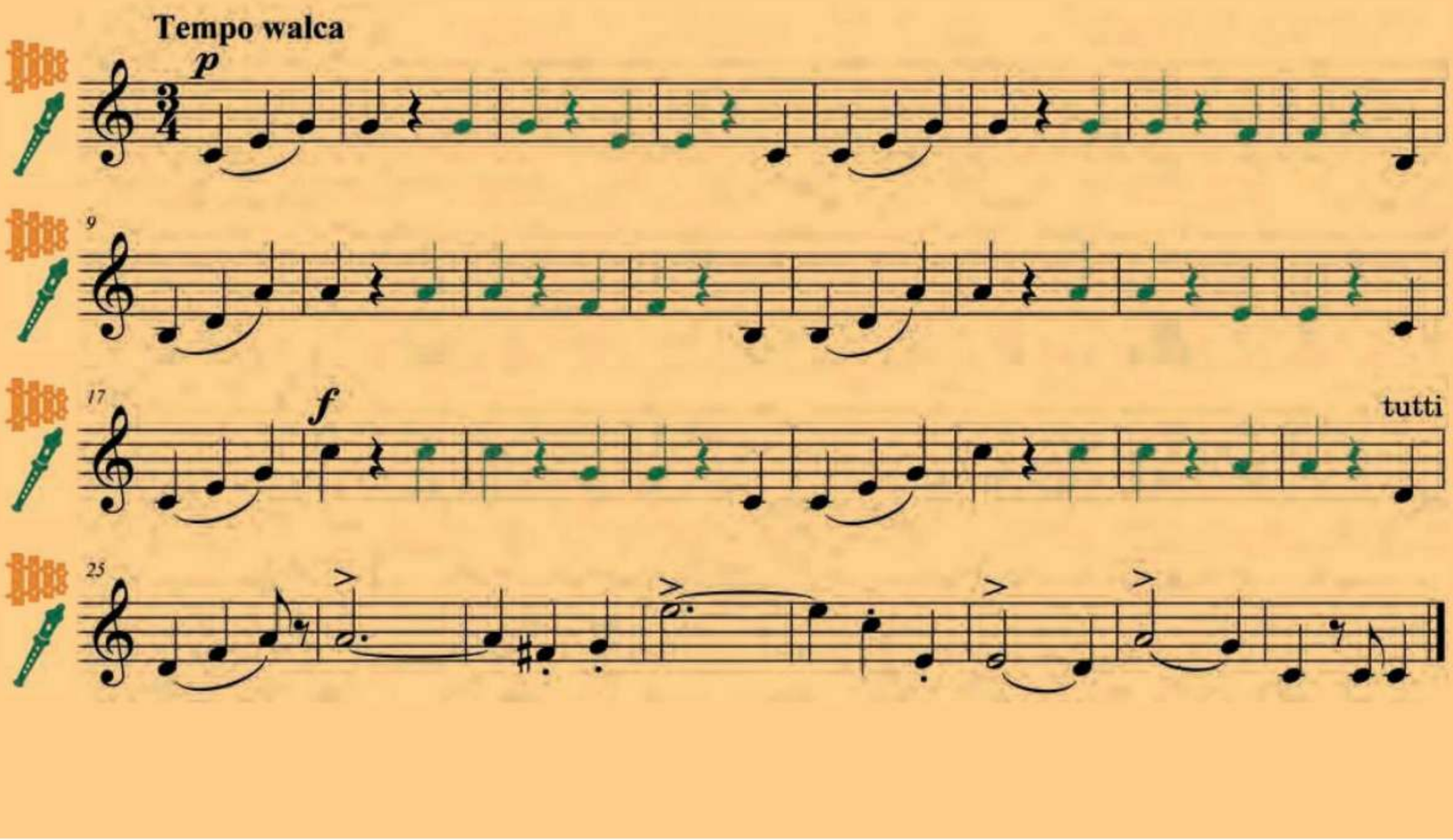
Johann Strauss (syn) to austriacki kompozytor żyjący w XIX wieku, nazywany królem walca. Prócz walców tworzył operetki, polki, kadryle i marsze. Już w dzieciństwie Johann zdradzał talenty kompozytorskie. Pewnego razu jego ojciec, który również był znakomitym kompozytorem, szukał odpowiedniej melodii do fragmentu swej kompozycji. Nic mu jednak nie przychodziło do głowy. Wtedy przybiegł mały Johann, zagrał na instrumencie kilka melodii i ułożył je tak pomysłowo, że zaskoczony ojciec powiedział: „Teraz ty rób walce, a ja będę odrabiał twoje lekcje".

Zostań **wirtuozem**

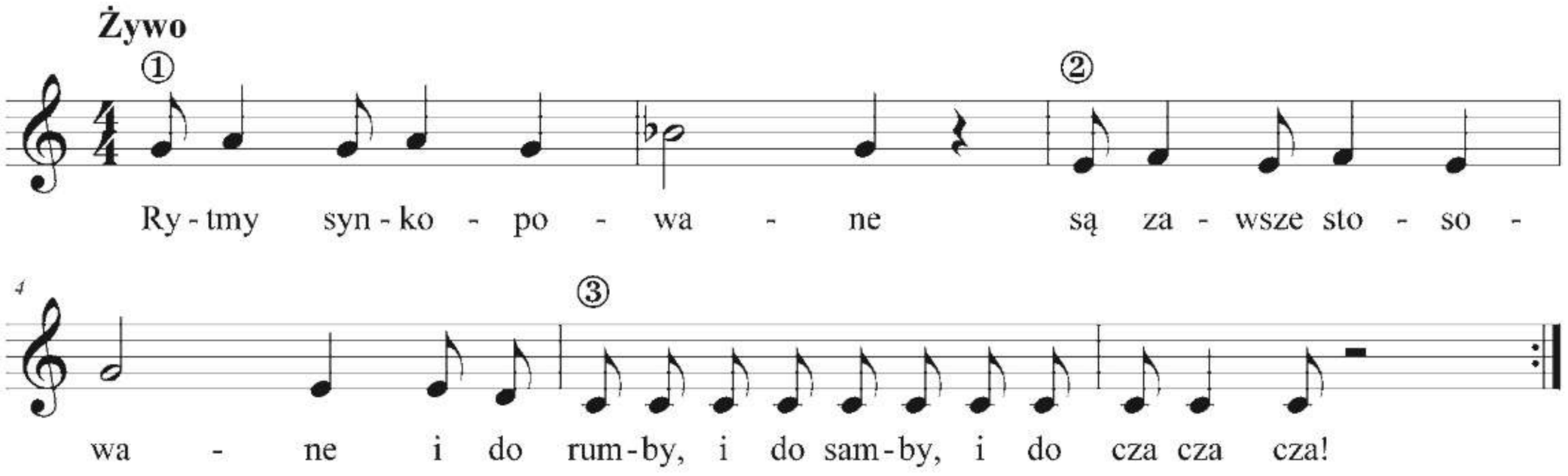
Nad pięknym modrym Dunajem

melodia: Johann Strauss (syn)

Rytmy synkopowane

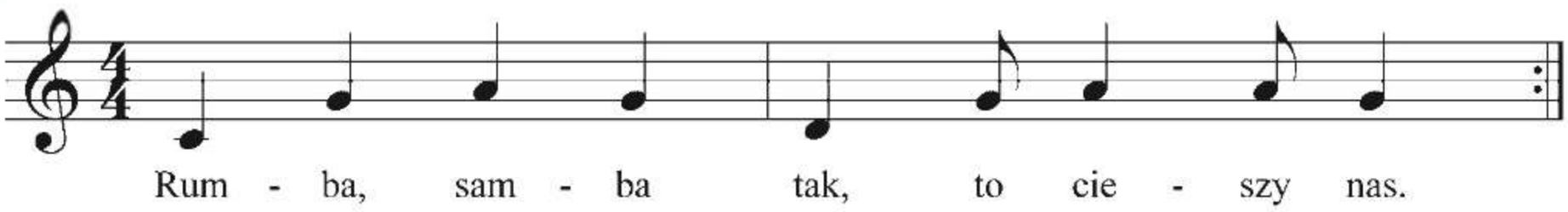
tradycyjna melodia angielska, słowa polskie: Urszula Smoczyńska

Rytmy synkopowane są zawsze stosowane
i do rumby, i do samby, i do cza cza cza!

Do śpiewu kanonu można dołączyć głos towarzyszący.

Rumba

Rumba, **samba** i **cza-cza** to tańce pochodzące z Ameryki Łacińskiej, stąd wzięła się ich nazwa – **latynoamerykańskie**. Zdobyły one popularność na całym świecie i obecnie wchodzą w zestaw tańców towarzyskich wykonywanych na turniejach tanecznych – ocenianych przez sędziów.

Rumba pochodzi z Kuby. Jest to najwolniejszy spośród tańców latynoamerykańskich, w metrum parzystym i o nieregularnym podziale taktu – trzy akcenty w takcie podkreślane są przez instrumenty perkusyjne. W rumbie uwagę przyciąga kobieta charakterystycznie falująca biodrami. W tym tańcu pracują wyłącznie nogi – górna część ciała, ramiona i głowa pozostają niemal nieruchome, co wymaga od tańczących ogromnej precyzji ruchów.

Rumba. Opisz charakter tego tańca, wybierając z poniższych wyrazów najlepiej pasujące określenia:

spokojna	**żywa**	**nastrojowa**
tajemnicza	**gwałtowna**	**smutna**

supełek muzyczny

Znajdź nazwy czterech tańców ukrytych w tekście.

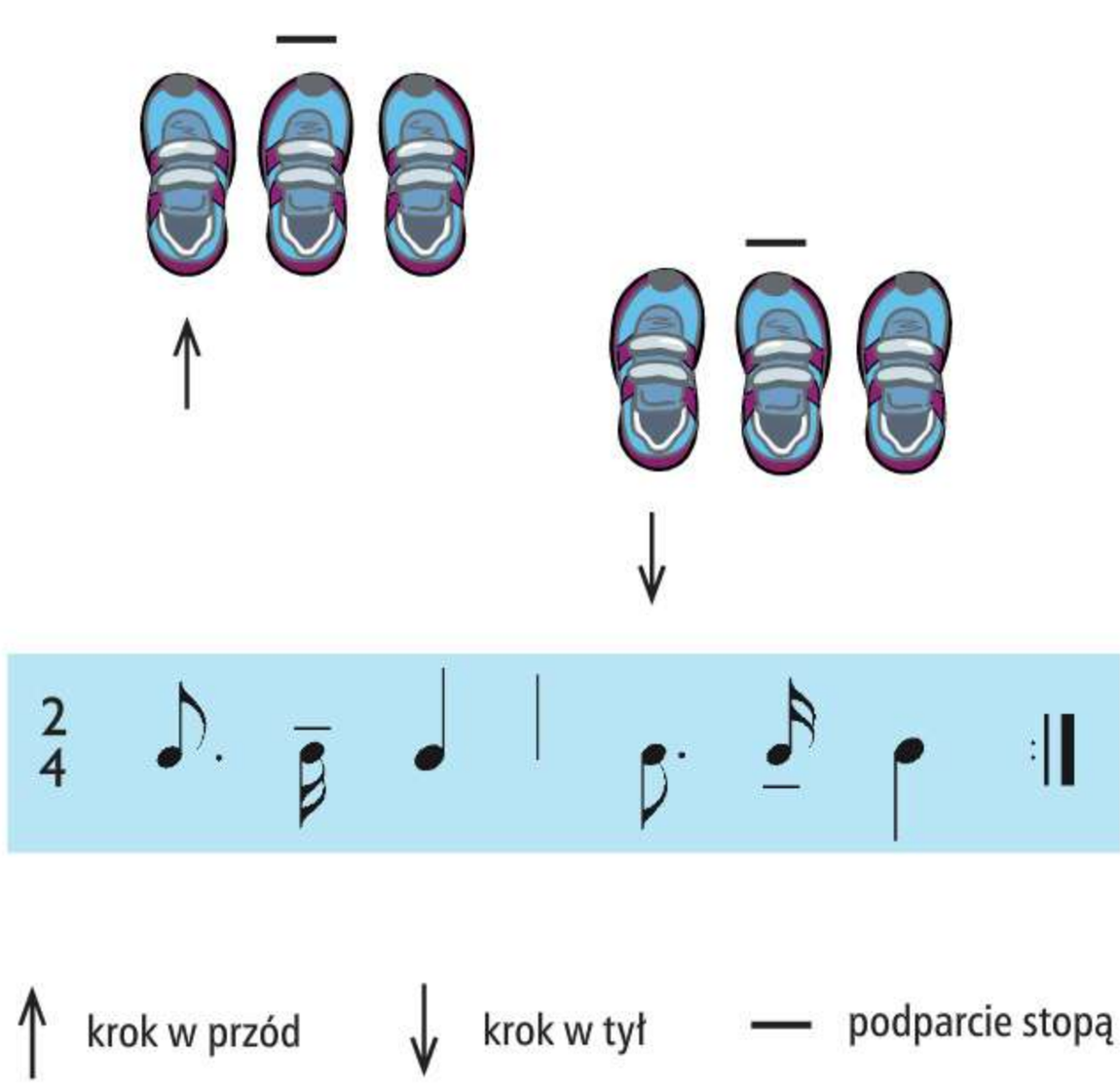
W parku rósł ogromny platan, gość z czarną brodą skrył się pod nim przed deszczem. Mężczyzna był sam, bardzo zamyślony. Obawiał się wyprawy w góry Karakorum, bardzo piękne, ale niebezpieczne. Nagle na niebie pojawiła się tęcza. Czarne myśli brodacza znikły wraz z deszczowymi chmurami.

Przemarsz szkół samby na Sambodromie w Rio de Janeiro

Samba to brazylijski taniec narodowy w parzystym metrum i szybkim tempie. W czasie karnawału tańczy się ją z wielkim temperamentem na ulicach Rio de Janeiro. Wyraźny, wybijający się rytm podkreślają instrumenty perkusyjne. W akompaniamencie można również usłyszeć odgłosy różnych przypadkowych przedmiotów, na przykład garnków, metalowych puszek czy pudeł. Sambę charakteryzuje sprężysty ruch ciała uzyskiwany przez rozluźnianie i prostowanie kolan, a także mocny, falujący ruch bioder.

2. Zatańczcie podstawowy krok samby przy piosence *Samba na dobry dzień*. Wskazówki znajdziecie poniżej.

Samba

Samba na dobry dzień

muzyka: Leszek Dziarek, *słowa:* Marek Sochacki

Tempo samby

f

G F C/E F G

1. Nie bądź zły i u - śmie - chnij się, nie na - rze - kaj,

6 F C/E F G F C/E

le - psze dni już za pro - giem są

12 F G F C/E F

nie - da - le - ko.

17 G F Es F G

Nie smuć się, że za o - knem śnieg, bo wy - star - czy, byś

22 F C/E F G F

u - sły - szał rytm, por - wie cię wiatr,

27 Es F G F C/E

prze - nie - sie tam, do Bra - zy - lii, co ka - wy ma smak.

32 F g F C/E F

Tańcz, tańcz, to - bie sam - bę gram, ser - ca

37 g F C/E F g F

rytm, słu - chaj go, tak, tak, o - no drga, drga,

43 C/E F g F C/E

w to - bie sam - bę gra, to jest rytm, co nie da - je spać.

1. Nie bądź zły i uśmiechnij się,
nie narzekaj,
lepsze dni już za progiem są
niedaleko.
Nie smuć się, że za oknem śnieg,
bo wystarczy, byś usłyszał rytm,
porwie cię wiatr, przeniesie tam,
do Brazylii, co kawy ma smak.

Tańcz, tańcz, tobie sambę gram,
serca rytm, słuchaj go, tak, tak,
ono drga, drga, w tobie sambę gra,
to jest rytm, co nie daje spać.

2. Na zły los, na pogodę złą,
tylko samba,
na mdły czas, w ustach gorzki smak —
tylko samba.
Rozbawi cię i sprawi, że
znów uwierzysz, że życie ma sens.
Posłuchaj strun, gorących słów,
to jest samba, co kawy ma smak.

Tańcz, tańcz…

Tańczymy cza-czę

muzyka: Wojciech Kaleta, *słowa:* Stanisław Karaszewski

Żywo, wesoło

G7 C

Tań - czy-my ra-zem cza-czę co-dzien-nie, ca - ły rok, ja w cza-czy ci wy-ba-czę, gdy

4 G

cza-sem zmy-lisz krok. Już nie płacz, nie roz - pa - czaj, nie za-wsze wszy-stko gra, za -

7 C G

tańcz-my ra-zem cza-czę, śpie - wa - jąc: cza cza cza! Nie je-stem wca-le ma-czo, choć

10 C

lu - bię cza-czy styl, spę - dzi-my ra-zem z cza-czą ra - do-snych ki - lka chwil. Lam-

13 G

ba - da a - lbo sam-ba dla in-nych nie-chaj gra, pro - wa - dzi nas, ka - ram - ba!, ry -

16 C G7 C

tmi-czna cza cza cza! Cza cza cza, cza cza cza,

20 G7 C

cza cza cza, cza cza cza,

25 G7 C G7

cza cza cza, cza cza cza, cza cza cza.

30 C G7 C

Pro - wa - dzi nas, ka - ram - ba!, ry - tmi - czna cza cza cza!

Tańczymy razem cza-czę
codziennie, cały rok,
ja w cza-czy ci wybaczę,
gdy czasem zmylisz krok.
Już nie płacz, nie rozpaczaj,
nie zawsze wszystko gra,
zatańczmy razem cza-czę,
śpiewając: cza cza cza!
Nie jestem wcale maczo,
choć lubię cza-czy styl,
spędzimy razem z cza-czą
radosnych kilka chwil.
Lambada albo samba
dla innych niechaj gra,
prowadzi nas, karamba!,
rytmiczna cza cza cza!
Cza cza cza, cza cza cza...
Prowadzi nas, karamba!,
rytmiczna cza cza cza!

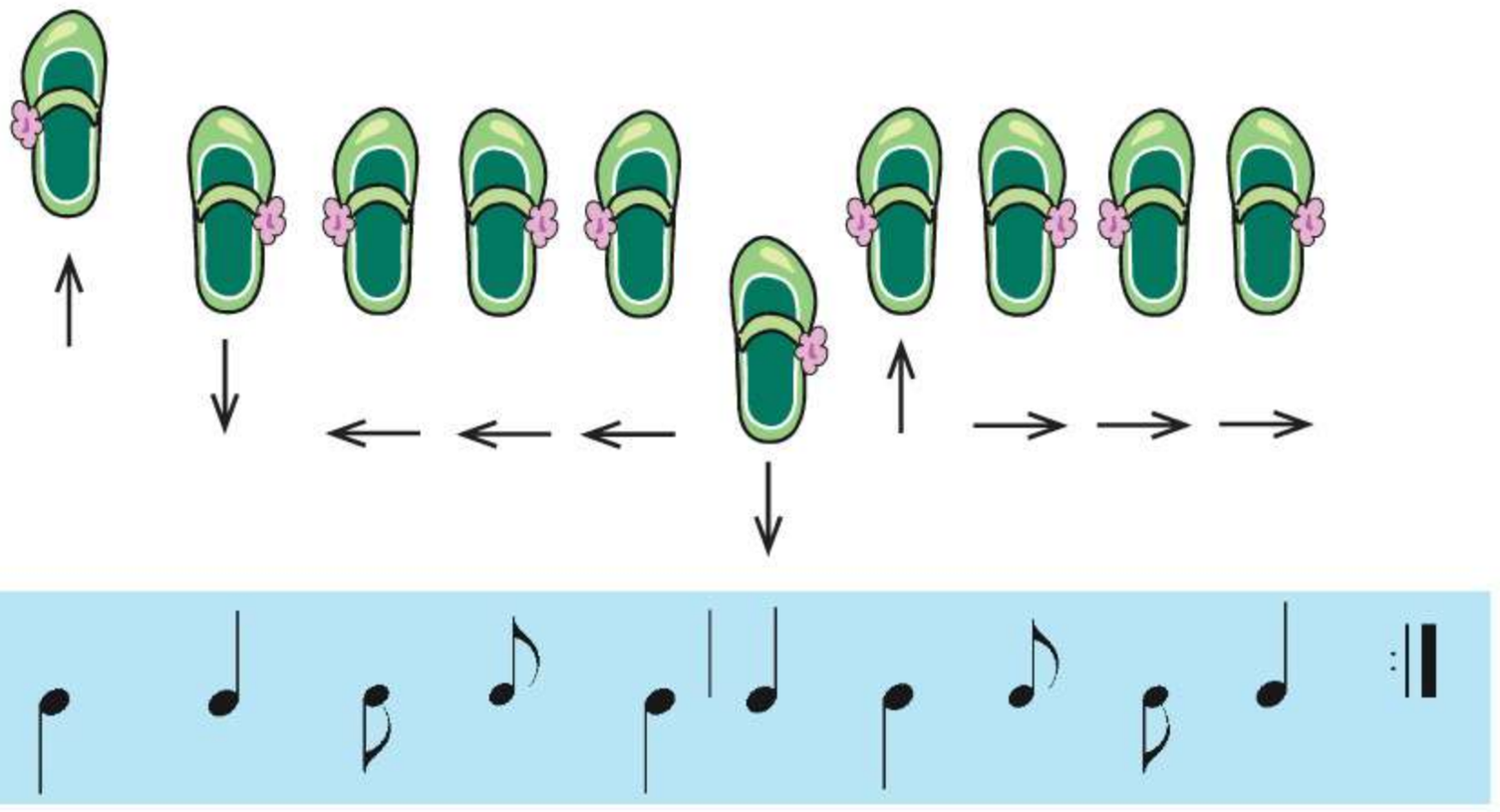

Cza-cza

Cza-cza również pochodzi z Kuby. Nazwę tego tańca pisze się często cha-cha, co ma związek z językiem hiszpańskim używanym na tych terenach. Cza-cza jest bardzo wesołym tańcem, o łatwo rozpoznawalnym rytmie. Tancerze wykonują energiczne, nieco zadziorne ruchy.

3. W drugiej części piosenki *Tańczymy cza-czę* pojawia się dużo pauz. Wypełnijcie je grą na instrumentach perkusyjnych. Postarajcie się przy tym zachować klimat cza-czy.

4. Zatańczcie podstawowy krok cza-czy przy piosence *Tańczymy cza-czę*.

Taniec to forma zabawy, ale też sposób na poprawienie kondycji fizycznej i utrzymanie dobrego nastroju. Współczesne badania naukowe potwierdzają prozdrowotne właściwości tańca, między innymi takie jak poprawa koordynacji ruchowej, pamięci i koncentracji, lepsza podzielność uwagi. A zatem – tańczmy!

Fermata

Klasowy karnawał

Zorganizujcie w klasie zabawę karnawałową. Oprócz poznanych na lekcjach piosenek i tańców przygotujcie własne propozycje muzyki do słuchania i tańczenia. Niech każdy przyniesie ulubione nagrania i przed ich zaprezentowaniem postara się opowiedzieć o muzyce i wykonawcach.
Możecie przygotować także karnawałowe stroje z... gazet, taśmy klejącej i sznurków. Będzie to pole do popisu dla waszej wyobraźni.

Nasze dzieje, nasza tradycja

Bal na Wawelu

W dawnych czasach taniec towarzyszył niemal wszystkim większym uroczystościom. Gdybyśmy znaleźli się na dworze rycerskim w XVI wieku, konieczna byłaby znajomość kroków dostojnej pawany. Tańczono ją wówczas w całej zachodniej Europie, także na krakowskim dworze króla Zygmunta Starego. Tym tańcem otwierano zazwyczaj bal. Pawana pochodzi prawdopodobnie z Włoch lub Hiszpanii, a jej nazwę kojarzy się często z łacińskim słowem pavo – paw. I rzeczywiście – ruchy w tańcu są wolne, pełne godności, jak gdyby tancerze naśladowali sposób poruszania się pawia.

Anonim, *Rex*. Z ilu części jest zbudowany ten renesansowy taniec? Która z nich ma cechy typowe dla pawany?

***Tańczący w ogrodzie*, miniatura z XV wieku**

Hieronymus Francken (czytaj: hieronimus franken), *Karnawał wenecki*

Zamek na Wawelu

Na dworze Jagiellonów taniec, nazywany wtedy pląsami, był popularną formą rozrywki. Królowa Bona i król Zygmunt I Stary za swego panowania przyczynili się do rozkwitu sztuki (w tym muzyki) dzięki ówczesnym kompozytorom – między innymi Janowi z Lublina, Mikołajowi z Krakowa, Wacławowi z Szamotuł, Marcinowi Leopolicie czy Mikołajowi Gomółce. Ostatni z wymienionych twórców jest autorem *Melodii na Psałterz polski* skomponowanych do poetyckiego przekładu psalmów ze Starego Testamentu dokonanego przez Jana Kochanowskiego. Zbiór zawiera 150 utworów czterogłosowych, a jego wyjątkowość polega na tym, że jest to pierwsze w historii muzyki opracowanie wszystkich psalmów. Podkreślić także należy najwyższy poziom artystyczny zarówno tekstów, jak i muzyki.

W dedykacji Mikołaj Gomółka pisze:
Są łacniuchno uczynione,
Prostakom nie zatrudnione.
Nie dla Włochów, dla Polaków,
Dla naszych, prostych domaków.

Mikołaj Gomółka, Psalm 47 *Kleszczmy rękoma*

5. Sprawdź (na przykład na stronie www.wawel.krakow.pl), co pozostało na Wawelu z czasów renesansu – epoki, w której na tronie zasiadali między innymi królowie Zygmunt I Stary i Zygmunt II August.

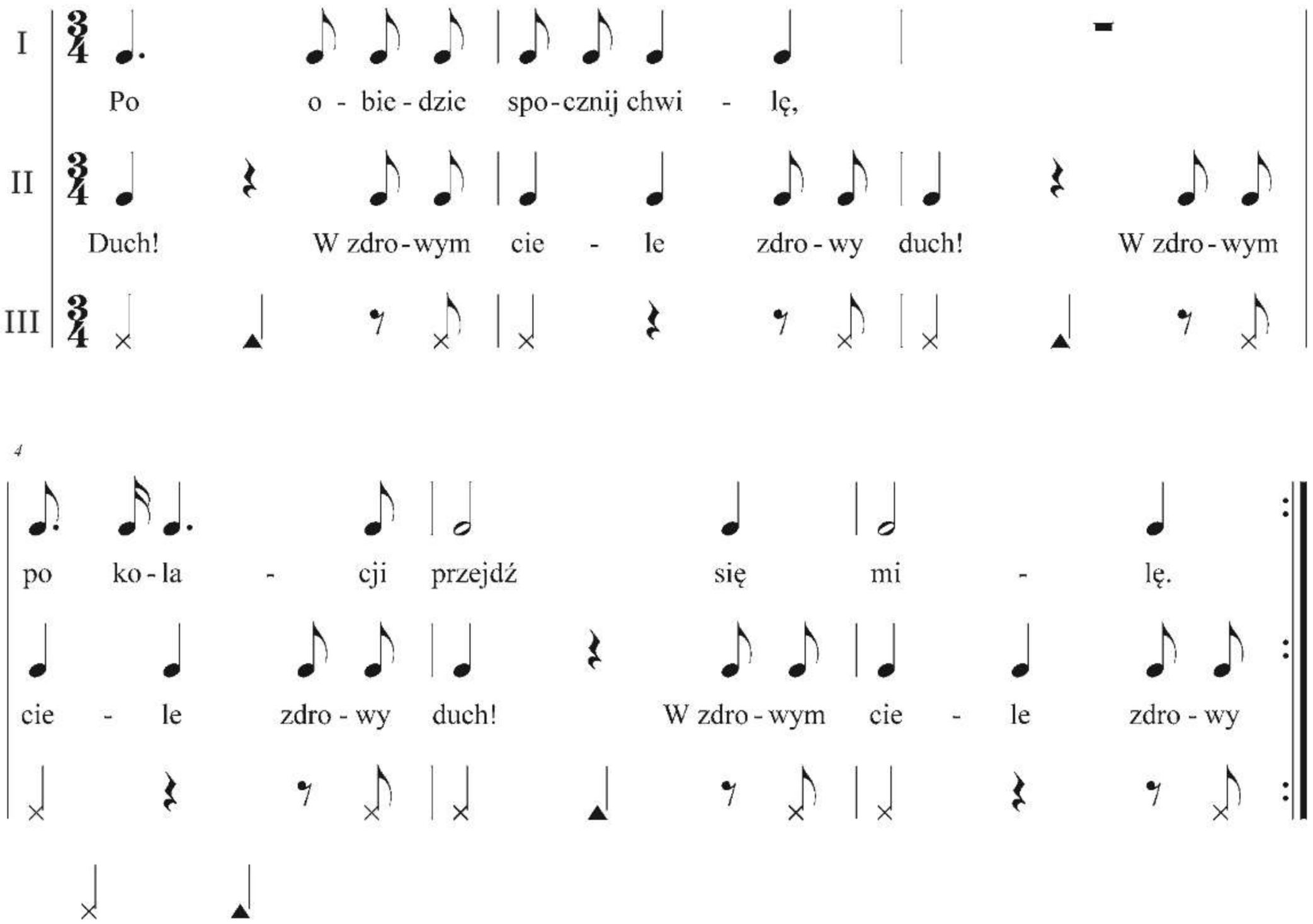
Balet

Po obiedzie

rytmizacja: Włodzimierz Sołtysik, *przysłowia ludowe*

Optymistycznie

Za pierwszym razem wykonajcie tylko głos III – rytmiczny. Powtórzenie wykonają głosy III i II, głos I dołącza za trzecim razem. Na zakończenie głos drugi wypowiada słowo „Duch!", po którym słychać tupnięcie.

1. Podczas recytacji dołączcie gesty lub ruchy, na przykład: „po obiedzie…" – głowa na złożonych dłoniach, „po kolacji…" – marsz w miejscu, „w zdrowym ciele…" – klepanie na przemian dłońmi w klatkę piersiową w rytmie tekstu, a przy słowie „duch!" – szybkie zatrzymanie z rękami rozsuniętymi i zgiętymi w łokciach.

2. Wykonajcie w kanonie wyłącznie ruchy, gesty oraz trzeci głos – tekst recytujcie w myśli.

To ciekawe!

Rosyjska primabalerina Maja Plisiecka powiedziała podczas wywiadu: „Podobno najpierw było słowo, a ja myślę, że gest. Gest wszyscy rozumieją, języka muszą się uczyć".

A. Cuddy, ***Wstań! Skuteczny sposób, by zyskać pewność siebie***, Kraków 2015

Fermata

1. Rozmowy bez słów

W parach spróbujcie „porozmawiać", używając jedynie mimiki i gestów. Możecie na przykład umówić się na spotkanie, powierzyć sobie tajemnicę lub ustalić plan wspólnej wycieczki.
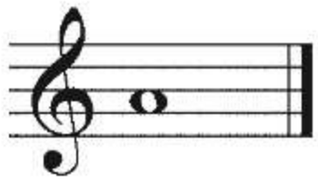
2. Pokaż, co potrafisz

Słuchając na przykład *Tańca zbójnickiego* z baletu *Harnasie* op. 55 Karola Szymanowskiego, spróbujcie pokazać sugestywnie różne czynności (wkręcanie śrub i śrubek, mycie szyby, nawlekanie igły itp.). A może uda się wam odegrać jakąś scenkę?

Poznaliście już dużo różnych tańców (narodowe, historyczne, ludowe, towarzyskie), a także wybrane kroki i figury niektórych z nich.

supełek muzyczny

Taniec klasyczny jest wyjątkową dziedziną sztuki. To...

b + + l + + t.

Balet wymaga specyficznych umiejętności, opanowania do perfekcji póz i pozycji. Dzięki temu tancerze potrafią przekazać ruchem, gestem i mimiką wiele emocji i uczuć, a nawet opowiedzieć w ten sposób różne historie. Zawodowi tancerze kształcą się bardzo długo; naukę w szkole baletowej rozpoczynają w czwartej klasie szkoły podstawowej i przez dziewięć lat poznają różne rodzaje tańca.

Amadeusz: *Dlaczego uczysz się w szkole baletowej?*

Nina: Jestem w tej szkole, ponieważ kocham tańczyć. Taniec to nie tylko moja pasja, ale także sposób na życie!

Amadeusz: *Jakie przedmioty zawodowe są wykładane w szkole baletowej?*

Nina: Od pierwszej klasy szkoły baletowej, oprócz przedmiotów ogólnych, mamy zajęcia z tańca klasycznego, a także rytmikę, wiedzę o tańcu, techniki wzmacniające mięśnie oraz taniec ludowy. W starszych klasach poznajemy hip hop, taniec współczesny oraz dawny. Najstarsi uczniowie mają część zajęć w Teatrze Wielkim.

Amadeusz: *Ile czasu zajmują ci codzienne ćwiczenia?*

Nina: W szkole mam codziennie półtorej godziny tańca klasycznego – przez ten czas trzeba dopracować do perfekcji ćwiczenia baletowe, żeby dostać dobrą ocenę na corocznym egzaminie baletowym. Najważniejszy jest jednak wyraz artystyczny, który wypracowuję poprzez udział w spektaklach baletowych Teatru Wielkiego, między innymi w *Dziadku do orzechów* Piotra Czajkowskiego, *Don Kichocie* Ludwiga Aloisiusa Minkusa (czytaj: alojzjusa). Samo ćwiczenie w szkole nie wystarczy, dlatego chodzę na szereg różnych zajęć, często w soboty lub po szkole, także w wakacje. Pomaga mi to utrzymać odpowiednią formę.

Amadeusz: *Jakie są twoje zawodowe marzenia?*

Nina: Moje marzenia... Chciałabym zostać pierwszą solistką jakiegoś teatru, a później dyrektorem w szkole baletowej lub założyć własne studio tańca. Na scenie bardzo chciałabym zatańczyć moją ukochaną rolę Kitri z *Don Kichota*. Jest to postać bardzo energiczna i szalona, a moja pani Profesor od tańca klasycznego mówi, że mam aż za dużo energii.
Przepraszam, ale mam bardzo mało czasu wolnego... Spieszę się na kolejne zajęcia.

Amadeusz: *Dziękuję za interesującą rozmowę i życzę sukcesów! Będę cię podziwiać w najbliższych spektaklach!*

Przed Teatrem Wielkim w Warszawie spotkałem 14-letnią Ninę – uczennicę pobliskiej szkoły baletowej.

Coppélia (czytaj: kopelia), Léo Delibes

Dziadek do orzechów, Piotr Czajkowski

Don Kichot, Ludwig Aloisius Minkus

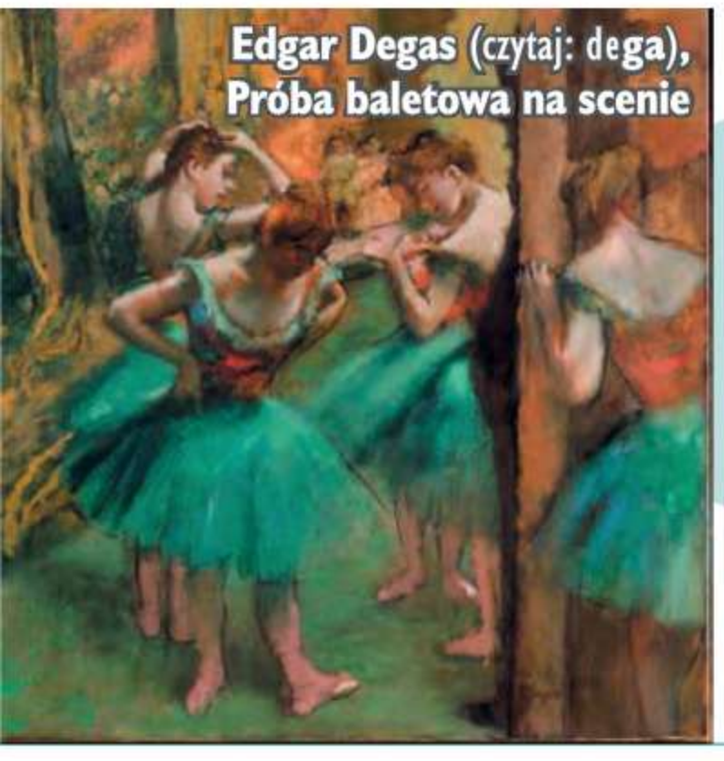
Jezioro łabędzie, Piotr Czajkowski

Balet to przede wszystkim duże **widowisko teatralne**, w którym głównymi środkami wyrazu są **gest** i **taniec** wykonywane przy muzyce. Treść baletu jest zawarta w libretcie, ale o przebiegu całości decydują choreograf i reżyser. Ich wizja może nawet znacznie różnić się od libretta.

3. Przypomnij, co to jest opera. Wskaż podobieństwa i różnice między operą a baletem.

4. Sprawdź w dostępnych ci źródłach, gdzie w najbliższej okolicy odbywają się przedstawienia baletowe.

5. Sprawdź na stronie Teatru Wielkiego, z jakich grup artystów składa się zespół tancerzy Polskiego Baletu Narodowego.

Edgar Degas (czytaj: dega), Próba baletowa na scenie

To ciekawe!

Dopiero w XIX wieku wymyślono pointy (fr. *pointe*, czytaj: puęt, czyli szpic, czubek) – baletki z usztywnionymi czubkami, dzięki którym tancerki mogły długo tańczyć na czubkach palców, co w połączeniu z sukienkami, czyli paczkami romantycznymi (zwiewnymi spódniczkami wykonanymi z muślinu lub tiulu) albo paczkami tutu (króciutkimi, sztywno stojącymi spódniczkami odsłaniającymi całe nogi baleriny), sprawiało wrażenie przenikania do fantastycznego świata.

Do rozkwitu przedstawień baletowych w XIX wieku przyczyniły się głównie rozwój choreografii oraz muzyka rosyjskiego kompozytora Piotra Czajkowskiego. Romantyczne balety to najczęściej piękne widowiska mające charakter opowieści, nawiązujące treścią do legend i baśni.

Piotr Czajkowski, *Taniec Cukrowej Wróżki* z baletu *Dziadek do orzechów*. Kierując się charakterem muzyki, opisz główną bohaterkę utworu. Spróbuj również określić źródło dźwięku w instrumencie solowym.

Czelesta – mimo że z wyglądu przypomina pianino – należy do grupy instrumentów perkusyjnych melodycznych. Młoteczki poruszane mechanizmem klawiszowym uderzają w metalowe płytki, które wydają ciekawy delikatny dźwięk.

Czelesta
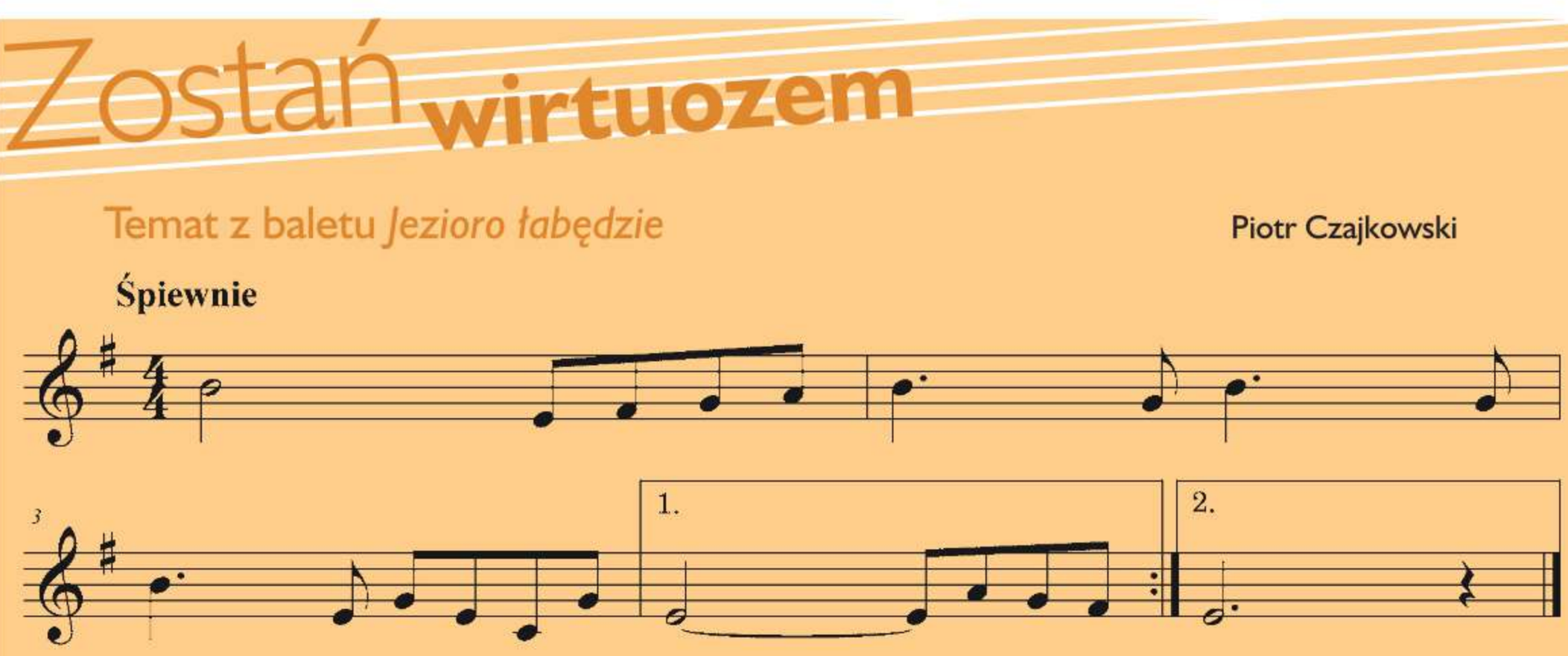
Piotr Czajkowski to wybitny rosyjski kompozytor epoki romantyzmu. Jego twórczość do dziś cieszy się ogromną popularnością, a takie utwory, jak opery *Eugeniusz Oniegin* i *Dama Pikowa* oraz balety *Jezioro łabędzie*, *Śpiąca królewna*, *Dziadek do orzechów*, są wykonywane na estradach całego świata. Ten XIX-wieczny kompozytor wiele uwagi poświęcał także drobnym utworom instrumentalnym przeznaczonym głównie na fortepian (układał je w zbiory zatytułowane: *Pory roku*, *Album dla młodzieży*).

Zostań wirtuozem

Temat z baletu *Jezioro łabędzie*
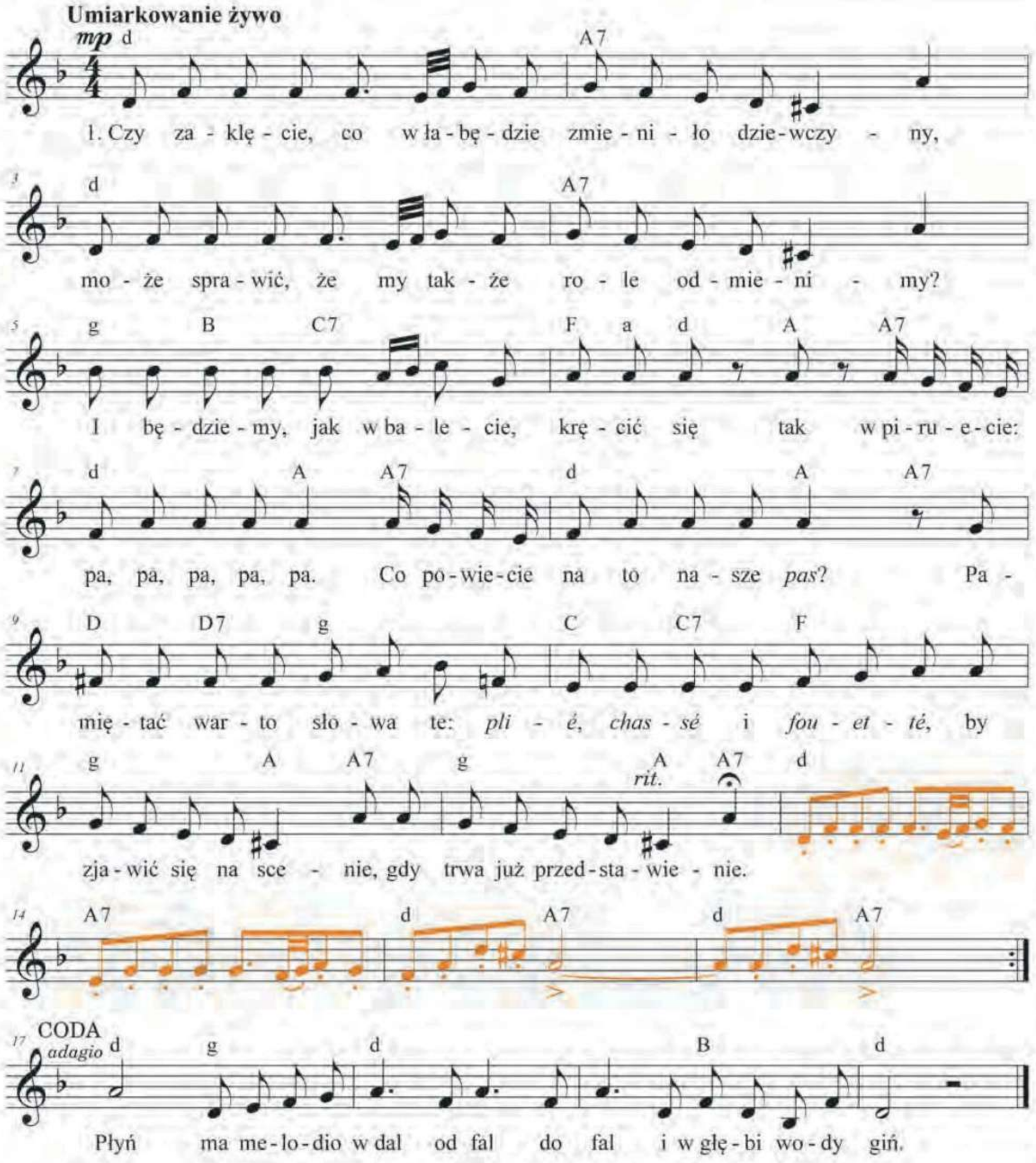
Piotr Czajkowski

6. Pomiędzy zwrotkami *Piosenki o balecie* zagraj wstawki instrumentalne. W dostępnych źródłach sprawdź tytuł tej części baletu *Jezioro łabędzie*, w której pojawia się melodia ze wstawki.

Piosenka o balecie

muzyka i słowa: Malina Sarnowska

1. Czy zaklęcie, co w łabędzie
zmieniło dziewczyny,
może sprawić, że my także
role odmienimy?
I będziemy, jak w balecie,
kręcić się tak w piruecie:
pa, pa, pa, pa, pa.
Co powiecie
na to nasze *pas*[1]?

Ref. Pamiętać warto słowa te:
plié[2], *chassé*[3] i *fouetté*[4],
by zjawić się na scenie,
gdy trwa już przedstawienie.

2. Ciemno wszędzie, a łabędzie
zaczynają taniec,
pełne wdzięku, choć i lęku,
co się z nimi stanie,
bo czarownik o tej porze
fale gna hen po jeziorze,
pa, pa, pa, pa, pa.
Kto pomoże
w tym łabędzim *pas*?

Ref. Pamiętać warto…

3. Każdy rolę w tym zespole
ma dziś taką samą
i z innymi łabędziami
tworzy białe stado.
A ta z przodu cud-dziewczyna
to jest primabalerina,
pa, pa, pa, pa, pa,
co zaczyna
popisowe *pas*.

Ref. Pamiętać warto…
Coda (solo): Płyń ma melodio w dal
od fal do fal
i w głębi wody giń.

[1] ***Pas*** (czytaj: pa, fr. krok) – oznacza też rodzaj ruchu.
[2] ***Plié*** (czytaj: plij**e**) – ugięcie nóg w przysiadzie.
[3] ***Chassé*** (czytaj: szas**e**) – rodzaj skoku, podczas którego jedna noga „dogania" drugą.
[4] ***Fouetté*** (czytaj: fue**te**) – seria kroków w obrocie, przypominająca kręcącego się bąka.

Szczególny rozkwit muzyki, a także związanego z nią baletu, nastąpił w XX wieku. W sztuce pojawiły się nowatorskie kierunki, nie zawsze akceptowane przez ówczesnych odbiorców. Odkrywały one nowe sposoby wyrażania emocji.

Igor Strawiński pochodził z muzykalnej rodziny. Gry na fortepianie zaczął się uczyć, gdy miał dziewięć lat. Ten kompozytor pierwszej połowy XX wieku był niezwykle wszechstronny. W jego twórczości odnajdujemy zarówno elementy rosyjskiej muzyki ludowej, jak i jazzu, muzyki średniowiecza i najnowocześniejszych technik kompozytorskich XX stulecia. Najważniejsze dla całej twórczości Strawińskiego jest przede wszystkim wyeksponowanie roli rytmu oraz mistrzostwo instrumentacji. Do jego najbardziej znanych utworów należą balety: *Ognisty ptak*, *Pietruszka*, *Święto wiosny*.

Tancerze Narodowego Baletu Ukrainy

Igor Strawiński, *Walc* z baletu *Pietruszka* (fragment III sceny). Porównaj ten utwór z przykładami XIX-wiecznych baletów Czajkowskiego i spróbuj opisać zmiany, jakie zaszły w muzyce XX wieku.

Współczesne balety – wzbogacane przez kompozytorów, choreografów i tancerzy – stały się swoistym teatrem tańca i gestu. Można w nich jednak odnaleźć także elementy baletu klasycznego i jego odmian oraz taniec modern i współczesny.

Fermata

Pulsujące koło

Ustawcie się w kołach liczących po 6–8 osób. Każda grupka przygotuje układ ruchowy składający się z ośmiu kolejnych figur (póz). Figury te powinny być ze sobą połączone i wynikać jedna z drugiej. Elementy układu mogą być prezentowane na stojąco, siedząco lub leżąco. Pokaz możecie wykonać podczas słuchania utworu z wybranego baletu, na przykład *Marsza* z baletu *Dziadek do orzechów*, tańczących łabędzi z II aktu *Jeziora łabędziego* P. Czajkowskiego lub taniec Kitri z *Don Kichota* L.A. Minkusa.

Nasze dzieje, nasza tradycja

Spotkanie z kompozytorem – Karol Szymanowski

Karol Szymanowski urodził się 3 października 1882 roku w Tymoszówce (obecnie Ukraina). W rodzinnym domu żywe były tradycje muzyczne – najpierw gry na fortepianie uczył małego chłopca ojciec, a potem Katot (jak zwano go w domu) kontynuował naukę w szkole muzycznej. Kompozytor wielokrotnie się przeprowadzał – przebywał w Warszawie, Wiedniu i ukochanym Zakopanem.

Karol Szymanowski

Zostań wirtuozem

Etiuda b-moll op. 4 nr 3

Karol Szymanowski

Tonacja utworu została zmieniona na e-moll, żeby łatwiej było go zagrać na szkolnych instrumentach.

Początkowo Szymanowski pozostawał pod wpływem twórczości Fryderyka Chopina, a także kompozytorów niemieckich i rosyjskich. Z tego okresu pochodzi fortepianowa *Etiuda b-moll* op. 4 nr 3, o której sam kompozytor pisał: „Fatalne jest już w tak młodym wieku skomponować swoją «IX Symfonię»!!".

Do kanonu dobrego wychowania ówczesnego młodego człowieka należało podróżowanie – Karol Szymanowski zwiedził południe Europy i Afrykę. Swój zachwyt antykiem i sztuką orientalną oddał między innymi w cyklach fortepianowych: *Mity*, *Metopy* i *Maski*.

Willa Atma w Zakopanem

W ostatnim okresie życia kompozytor czerpał natchnienie z polskiej muzyki ludowej – kurpiowskiej (cykle Pieśni *kurpiowskich* na chór i głos solowy) oraz podhalańskiej (balet-pantomima *Harnasie*, niezwykłe mazurki na fortepian)
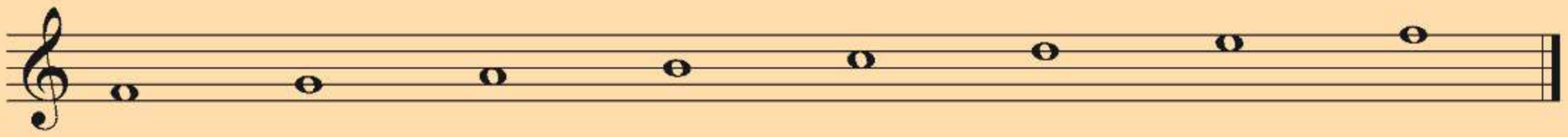
Szymanowski zakochał się w folklorze Podhala. Przez mniej więcej pięć lat mieszkał w zakopiańskiej willi Atma, w której dziś znajduje się jego muzeum biograficzne, spotykał się z góralami, uczestniczył w ich zabawach i obrzędach.

Karol Szymanowski, *Redyk* z baletu *Harnasie*. Wyobraź sobie, jak po zimowej przerwie górale wyganiają owce na pierwszy wypas na hali. Opisz przestrzeń gór, którą kompozytor oddaje dźwiękami.

Karol Szymanowski, *Mazurek* op. 50 nr 1 lub 11. Przypomnij, co to są mazurki i z jakiego regionu Polski się wywodzą. Następnie powiedz, w jaki sposób kompozytor łączy w muzyce ten region z Podhalem.

7. Znajdź w dostępnych ci źródłach informacje na temat działalności muzeum biograficznego Karola Szymanowskiego.

8. Zagraj na dzwonkach skalę góralską, następnie spróbuj zaimprowizować melodię opartą na tych dźwiękach tak, aby zakończyła się na dźwięku *f*.

Szymanowski tak opowiadał o balecie *Harnasie* swoim przyjaciołom: „Otóż balet będzie się składał z trzech aktów-obrazów, przy czym ostatni ma właściwie charakter epilogu. Pierwszy obraz rozgrywa się na hali. Górale wyganiają owce na pastwiska. Jedna z dziewcząt spotyka nieznajomego górala. Gdy pewnego

dnia na hali pojawiają się zbójnicy, w jednym z nich dziewczyna poznaje właśnie owego nieznajomego. Zbójnik zakochał się w ślicznej dziewczynie. Ten obraz kończy taniec zbójnicki wokół ogniska.

Obraz drugi przenosi nas do wnętrza zamożnej góralskiej chaty. Odbywa się wesele dziewczyny z hali z gospodarskim synem. Widzimy starodawny obrządek cepin, mnóstwo zabawy i tańców. Właśnie, gdy cała chata drży od hucznej zabawy, rozlega się strzał z pistoletu, wpadają harnasie, a ich przywódca porywa pannę młodą, swoją najmilszą z hali i uprowadza ją w góry.

Taniec zbójnicki* z baletu *Harnasie

Ostatni obraz jest krótki, zamyka poprzednie. Znów jesteśmy na hali, w głębi gór widać sylwetki Harnasia i dziewczyny. Na cichym tle orkiestry słychać będzie głos spoza sceny – to jakby głos Harnasia śpiewającego do ukochanej:

Powijdzze mi, powijdz, do uska prawego,
Cy mnie rada widzis, cy kogo innego.

Całość kończy się wśród zamierającego szmeru instrumentów, a obraz roztapia się w zapadających ciemnościach nocy".

T. Chylińska, ***Karol Szymanowski. Album ikonograficzny***, Kraków 1982
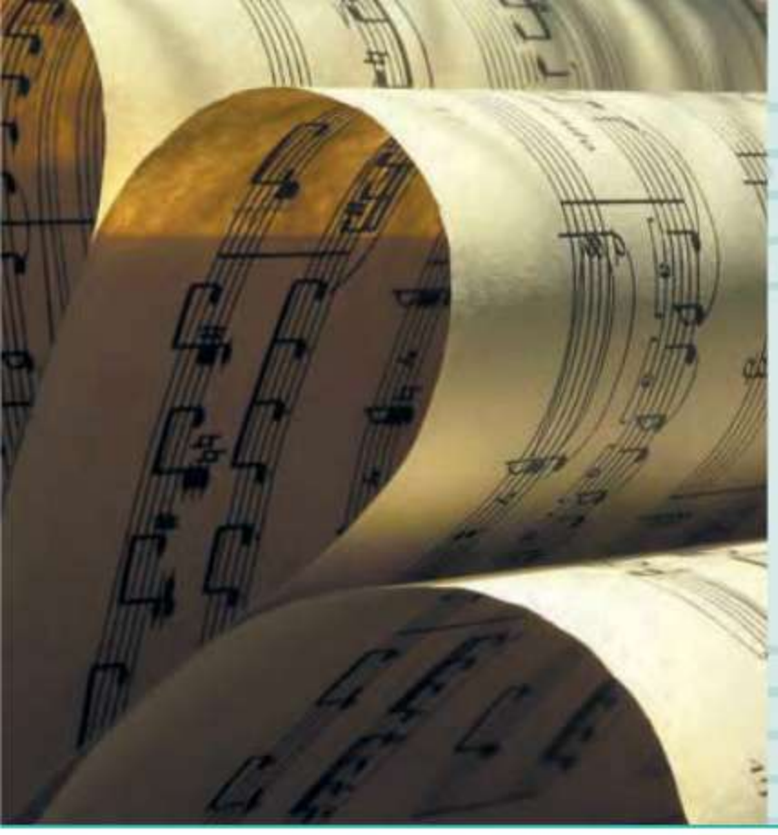
Kompozytor zmarł 29 marca 1937 roku w sanatorium w Szwajcarii. Jego prochy sprowadzono do Polski i złożono w Krypcie Zasłużonych kościoła na Skałce w Krakowie. W ostatnią drogę odprowadzały go tłumy rodaków, a grała jego ukochana kapela góralska z Zakopanego.

Współtwórcą libretta do opery *Król Roger* op. 46 był krewny kompozytora Jarosław Iwaszkiewicz

***Stabat Mater* op. 53, wykonanie na koncercie podczas corocznego festiwalu w Baalbek w Libanie**

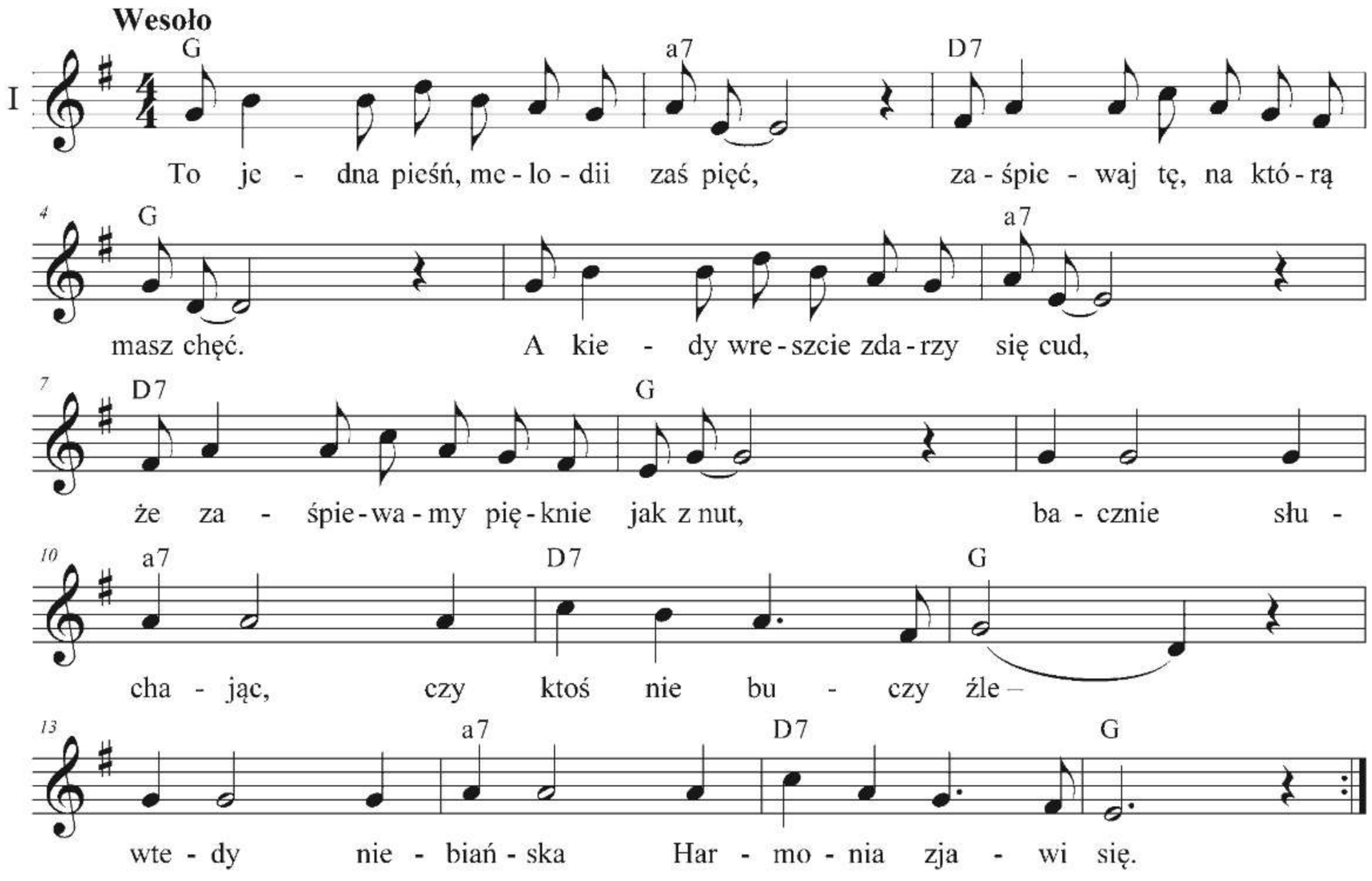

W muzycznym warsztacie

Jedna pieśń

muzyka i słowa: Włodzimierz Sołtysik
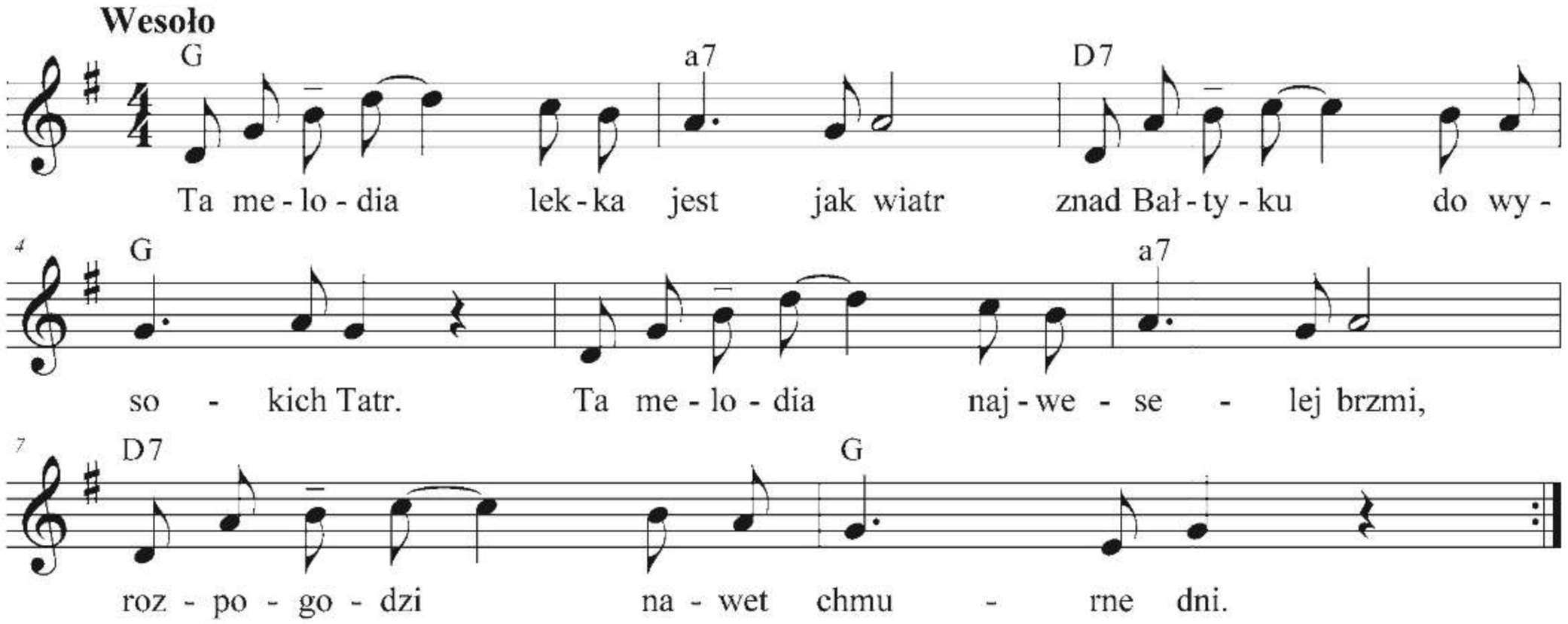

To jedna pieśń, melodii zaś pięć,
zaśpiewaj tę, na którą masz chęć.
A kiedy wreszcie zdarzy się cud,
że zaśpiewamy pięknie jak z nut,
bacznie słuchając, czy ktoś nie buczy źle –
wtedy niebiańska Harmonia zjawi się.

1. *Jedna pieśń* jest zbudowana z pięciu melodii. Można ją wykonywać jednogłosowo, śpiewając każdą melodię po kolei (można zmieniać kolejność tych melodii), lub wielogłosowo – śpiewając równocześnie dowolnie połączone ze sobą dwie, trzy, a nawet pięć melodii. Spróbujcie obu wersji.

2. W nutach piosenki wskażcie oznaczenia informujące, w jaki sposób ją wykonać.

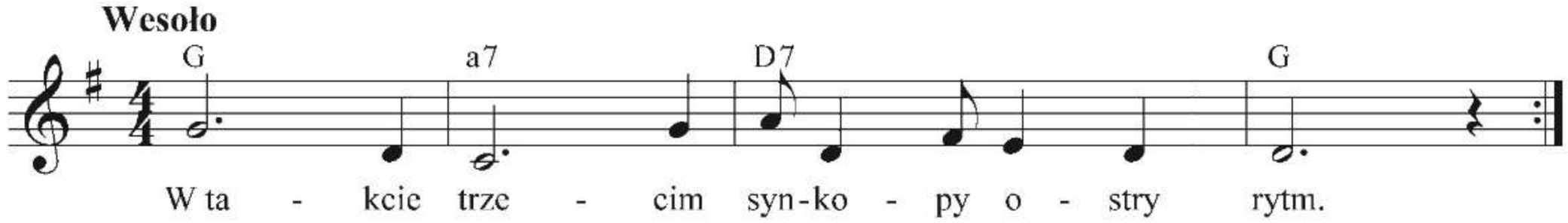
II

Ta melodia lekka jest jak wiatr
znad Bałtyku do wysokich Tatr.
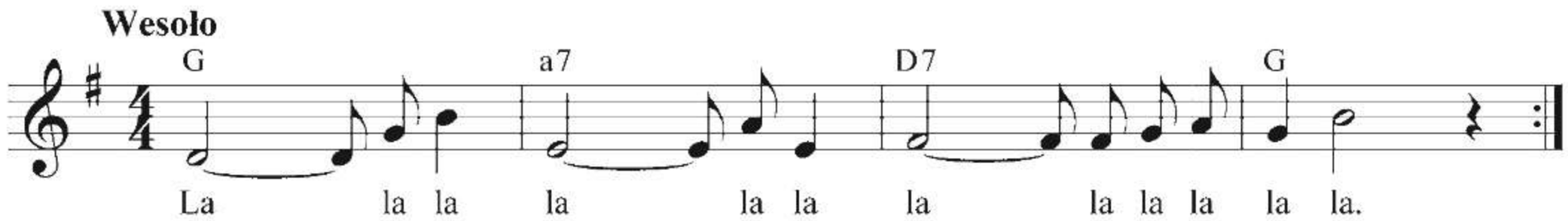
Ta melodia najweselej brzmi,
rozpogodzi nawet chmurne dni.

III
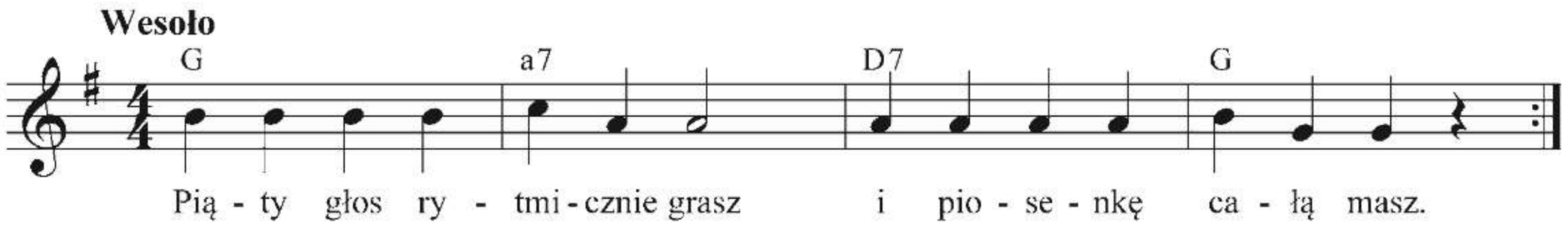

W takcie trzecim synkopy ostry rytm.

IV

La la la la la la la la la la la la.

V

Piąty głos rytmicznie grasz i piosenkę całą masz.

Każda kompozycja powstaje z kilku współgrających ze sobą elementów. Są to rytm, melodia, tempo, dynamika, artykulacja, barwa dźwięku i harmonia. Kompozytor tworzy z nich muzykę, nadając jej indywidualny rys i styl.

Rytm

Posłuchaj odgłosów chodzenia i biegania, uderzeń kropli deszczu o parasol, pracujących urządzeń mechanicznych… Gdy przyłożysz rękę do serca, poczujesz miarowe uderzenia – to **rytm**. Jest on w tobie i wokół ciebie.

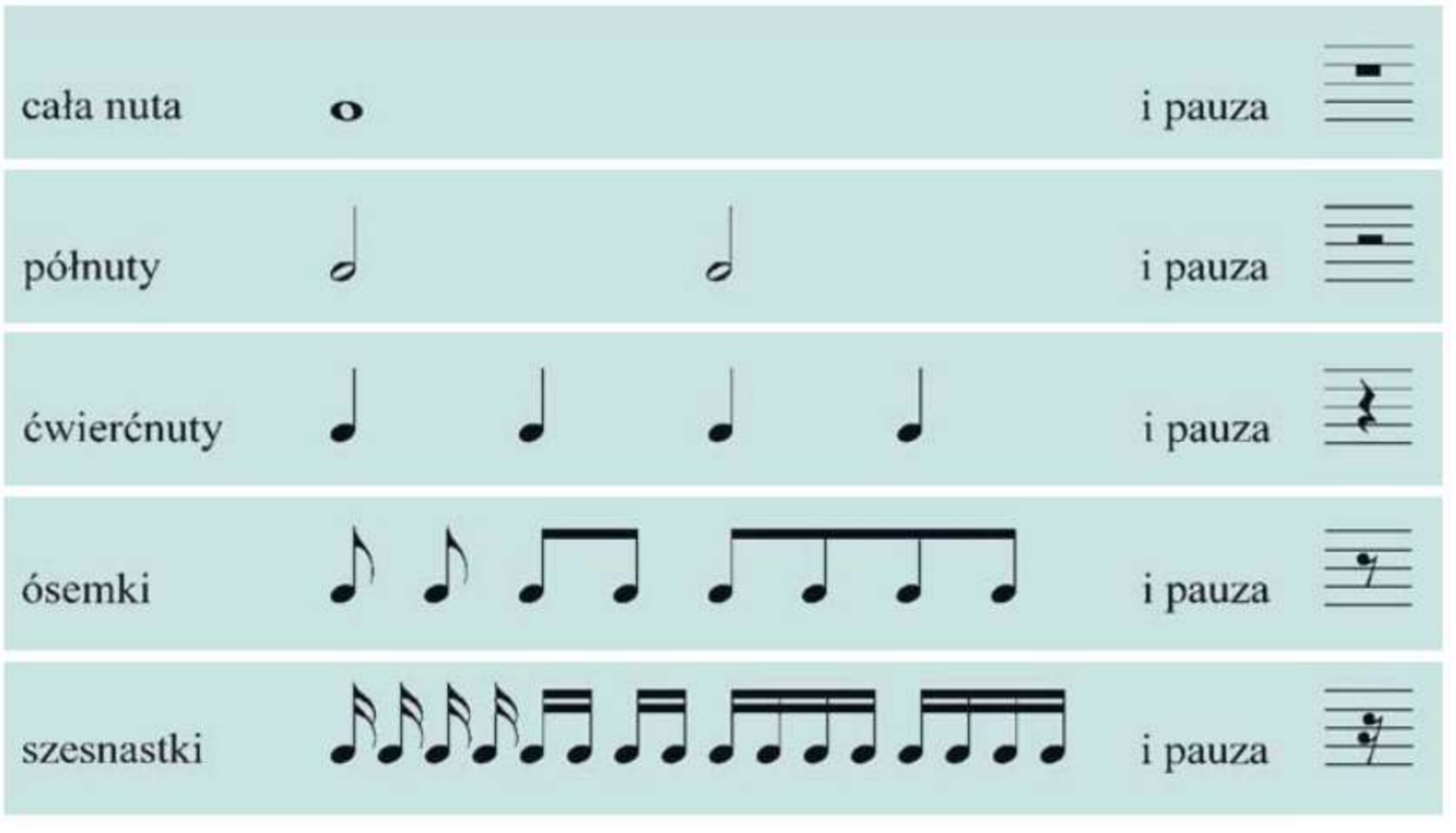
Zjawisko rytmu jest bardzo często spotykane w architekturze

Rytm reguluje przebieg muzyki w czasie.

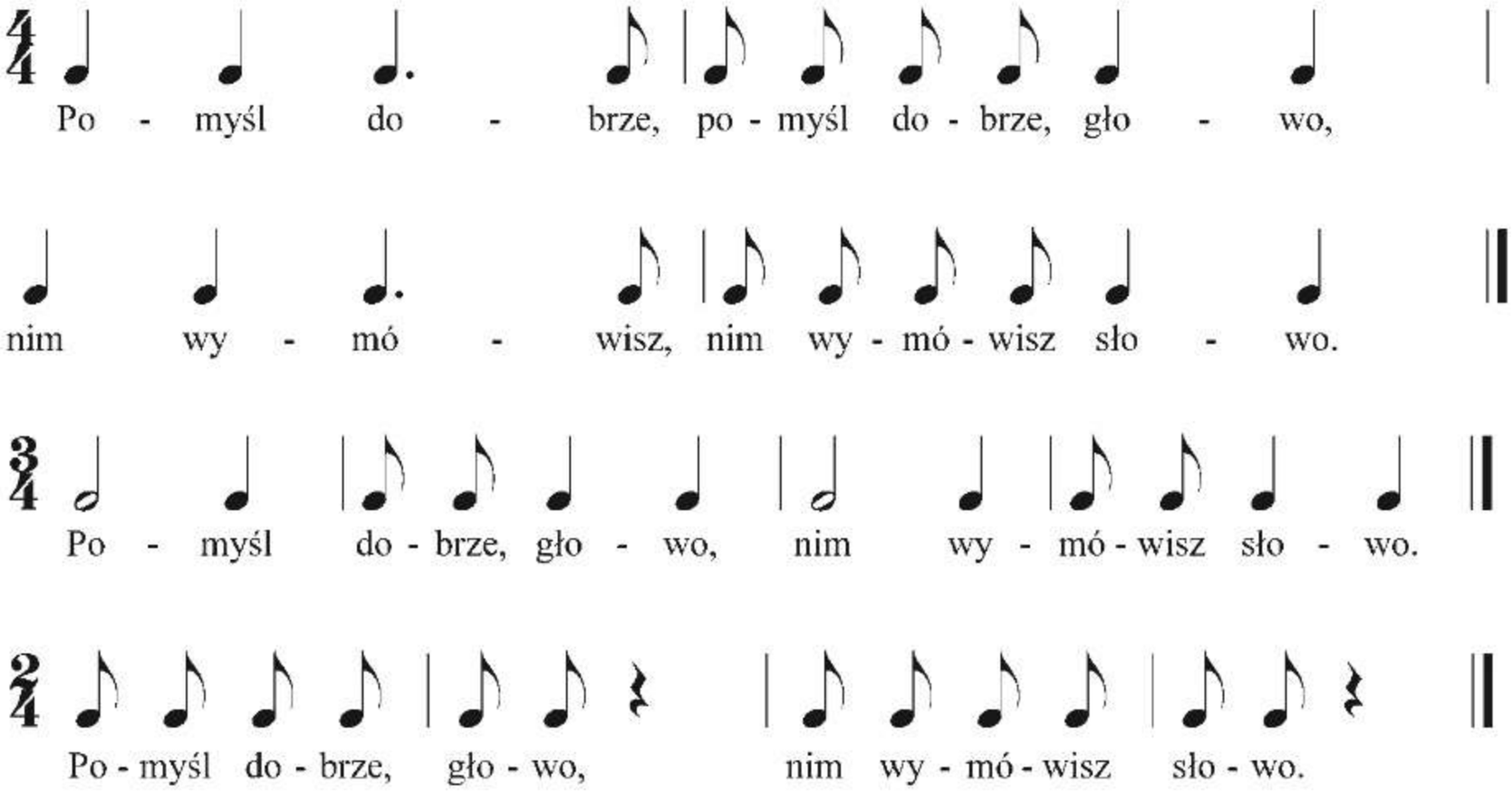

3. Poszukaj rytmu w swoim otoczeniu. Zwróć uwagę na odgłosy ulicy i na układ sprzętów w klasie.

Znasz już niektóre wartości rytmiczne nut i pauz, a także różne oznaczenia metrum.

4. Powiedz przysłowie w różnym rytmie i metrum.
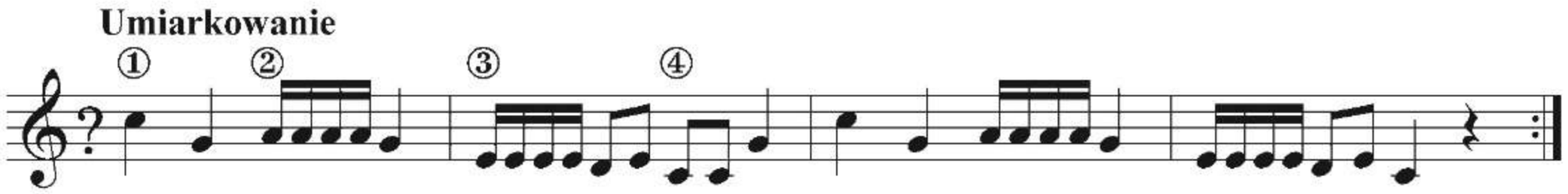

Fermata

Głuchy telefon

Ustawcie się w rzędzie. Nauczyciel wystukuje na plecach ostatniego ucznia dowolny rytm. Uczeń z kolei wystukuje go na plecach kolegi przed sobą. Pierwszy uczeń w rzędzie powinien wyklaskać ten sam rytm, którym rozpoczęliście zabawę. Możecie ustawić się w dwóch rzędach i sprawdzić, który telefon okaże się dokładniejszy w przekazaniu rytmu.

Gunild Keetman (czytaj: ketman), *Taniec ekstatyczny*. Powiedz, jakie instrumenty i odgłosy słychać w utworze. Który z elementów muzyki odgrywa tu główną rolę?

5. Wykonajcie kanon *Ding, dong* Carla Orffa w następujący sposób: na komendę „Rytm!" klaszczcie tylko rytm, a na komendę „Melodia!" śpiewajcie melodię kanonu tataizacją – znanymi wam sylabami rytmicznymi.
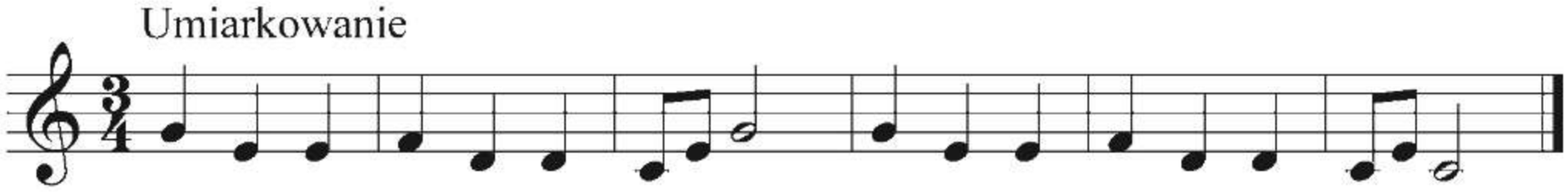

6. W jakim metrum został zapisany kanon?

Melodia

Jest to rytm znanej piosenki. Trudno zgadnąć, co to za piosenka, dopóki nie zostanie zapisana nutami na pięciolinii.

Melodię utworu rozpoznajemy dzięki następującym po sobie dźwiękom wyższym i niższym.

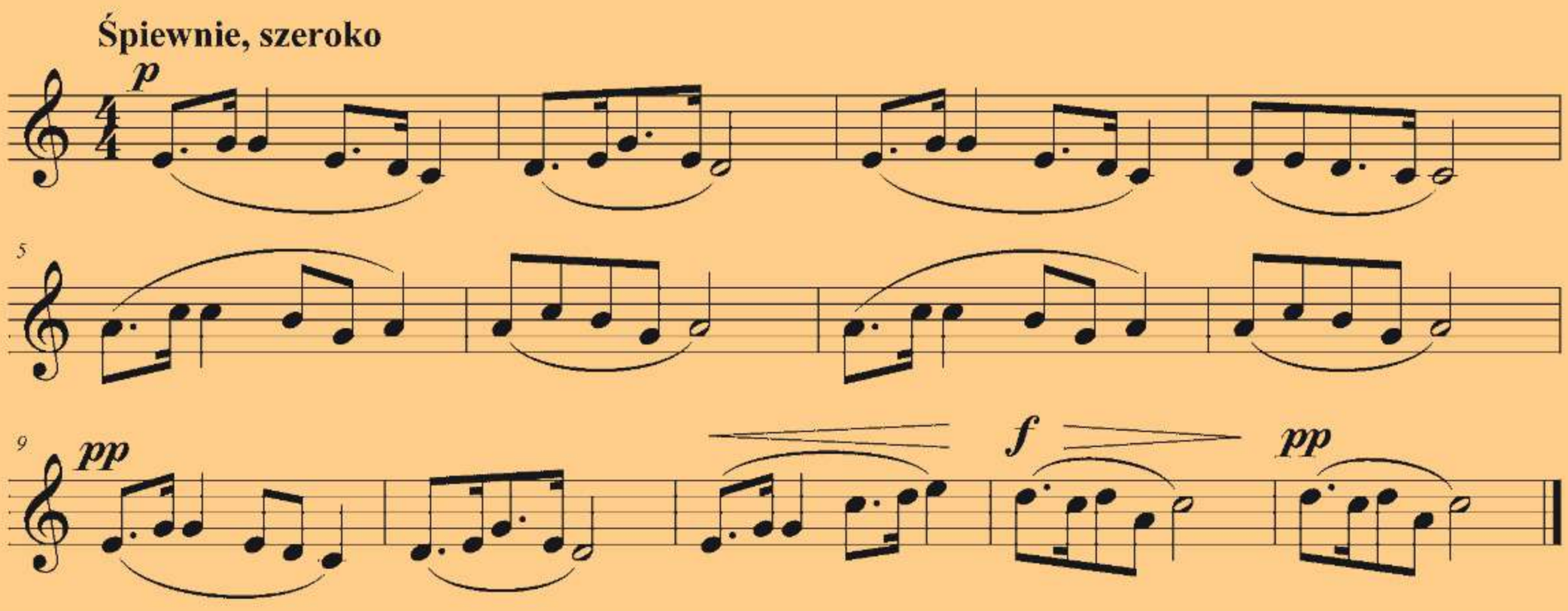
7. Przypomnij nazwy solmizacyjne i literowe dźwięków gamy *C-dur*.

Camille Saint-Saëns, *Akwarium*. Słuchając utworu, postaraj się pokazywać ręką kierunek melodii – wznoszący lub opadający.

Zostań wirtuozem

Temat z *IX Symfonii – Z Nowego Świata*

Antonín Dvořák (czytaj: dworzak)

To ciekawe!

Najstarszym odczytanym i odtworzonym zapisem muzycznym jest anonimowy babiloński *Hymn do Nikkal*. Zapis hymnu z towarzyszeniem harfy i ze wskazówkami wykonawczymi został utrwalony za pomocą pisma klinowego na glinianych tabliczkach sprzed 3000 lat.

Tempo

Znasz różne określenia **tempa**, na przykład: wolno, spokojnie, umiarkowanie, wesoło, uroczyście, żywo. Tempo w utworze może być stałe, bywa jednak, że się zmienia – może stopniowo przyspieszać lub zwalniać. Zmiany mogą też następować nagle, nieoczekiwanie.

Do XVII wieku nie oznaczano tempa w utworach, pozostawiając to decyzji wykonawcy. Z czasem jednak kompozytorzy zaczęli je precyzować. Do określania tempa używa się najczęściej nazw włoskich.

Tempo
to prędkość, z jaką jest wykonywana muzyka.

Tempa wolne	**Largo** szeroko, wolno	**Adagio** (czytaj: adadżio) powoli
Tempa umiarkowane	**Andante** – z wolna (w tempie spokojnego kroku)	**Moderato** umiarkowanie
Tempa szybkie	**Allegro** prędko, wesoło	**Presto** szybko

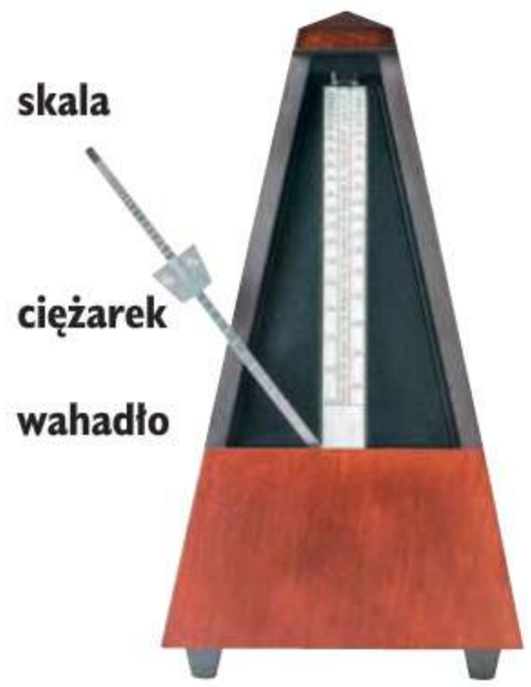
8. Zaśpiewaj kanon *Ding, dong* – najpierw wolno, potem w tempie umiarkowanym, a za trzecim razem żywo.

Johannes Brahms, *Taniec węgierski g-moll* nr 5. Podczas słuchania muzyki podkreśl ruchami ciała zmiany tempa.

Do precyzyjnego ustalania tempa służy **metronom**. W zależności od ustawienia przesuwanego ciężarka wahadło porusza się szybciej lub wolniej. Dziś używa się przede wszystkim metronomów elektronicznych.

9. Powiedzcie wierszyk *Wąż* Stanisława Karaszewskiego w różnych tempach, na przykład: *largo*, *moderato*, *allegro*.

Wąż nie lubi prostych dróg, krętą ścieżką iść by mógł.
Najchętniej zygzakiem sunąłby pod krzakiem.
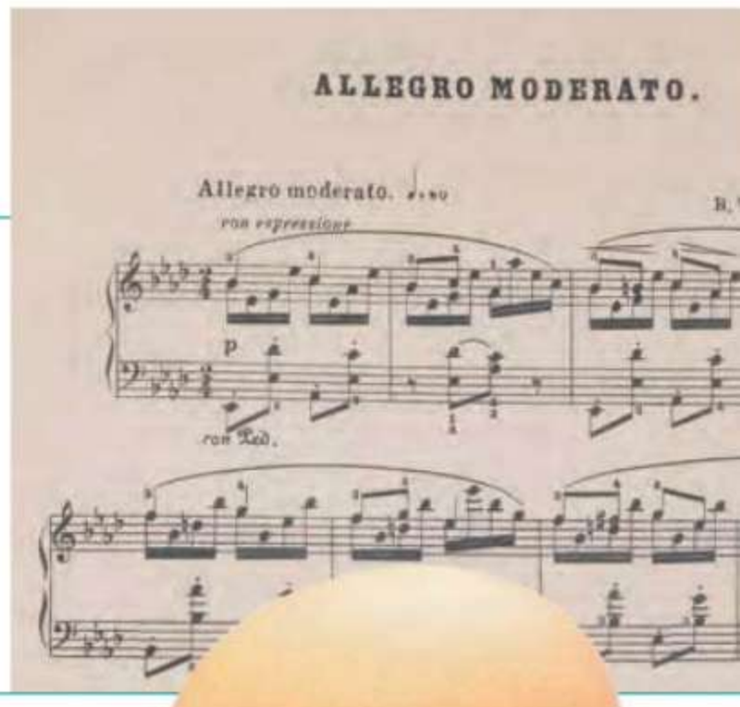

Metronom mechaniczny

To ciekawe!

Muzyczne określenia tempa przydają się czasem także w innych sytuacjach. Na przykład na nutach utworu *Polka-jajko* znajduje się uwaga: „Włożyć jajka do wrzącej wody i zagrać załączoną polkę w tempie *allegro moderato*. Po odegraniu wyjąć natychmiast jajka z wody. Będą ugotowane na miękko, jak należy".

M. Stokowska, ***Kto? Co? O muzyce i muzykach***, Warszawa 1972

Głośne i ciche dźwięki w muzyce tworzą jej **dynamikę**.

Dynamika

Gdy kompozytorzy chcą zapisać, z jaką **dynamiką** ma być wykonywany utwór, posługują się kilkoma oznaczeniami. Niektóre z nich już znasz – to *forte* i *piano*.

Stopniowe zmiany dynamiki oznacza się tak:

(coraz ciszej)

(coraz głośniej)

W nutach często spotkasz również takie określenia dynamiki: *mp*, *mf*.

Litera *m* przed **piano** lub **forte** to skrót od włoskiego słowa *mezzo* (czytaj: meco), czyli „połowa", „środek". Informuje, że piano ma być średnio ciche, a forte średnio głośne.

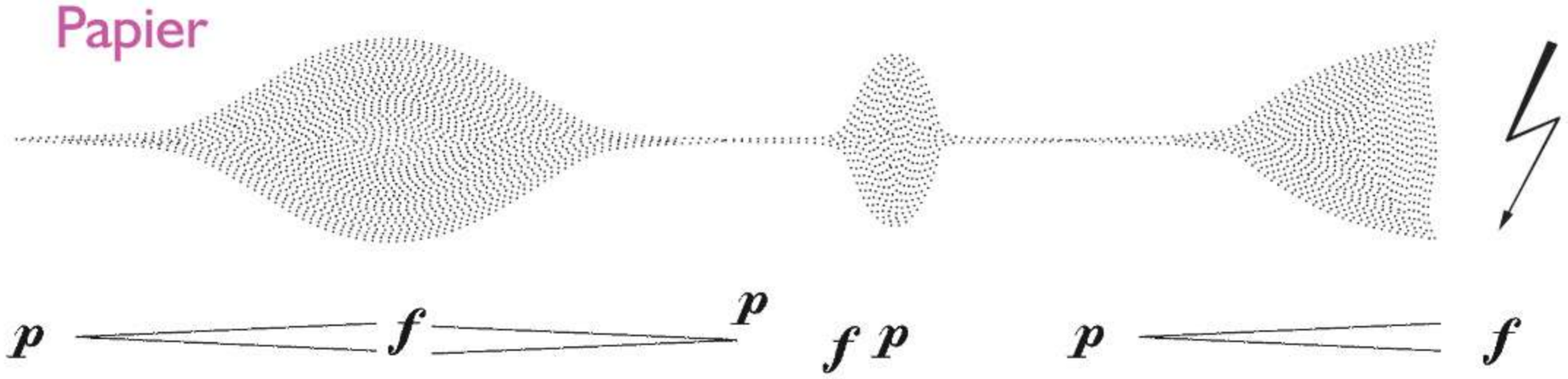
Johannes Brahms, *Taniec węgierski d-moll* nr 12. Zwróć uwagę na zmiany dynamiki w utworze – podkreśl je, przybliżając do siebie lub oddalając od siebie dłonie.

Fermata

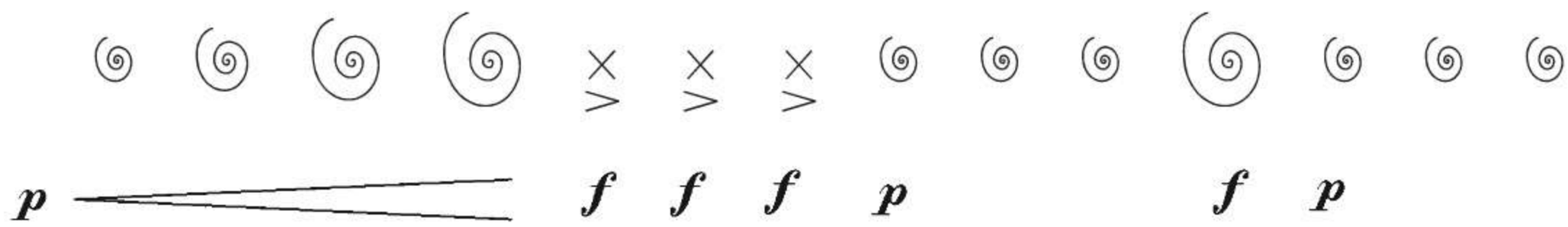
Miniatury muzyczne

Przygotujcie kartkę (ewentualnie gazetę) lub dwie torebki foliowe. W wiszącą kartkę uderzajcie palcami. Torebki foliowe załóżcie na dłonie i pocierajcie nimi o siebie. Zmiany dynamiki pokaże wyznaczona przez nauczyciela osoba, która będzie stopniowo oddalała i przybliżała dłonie.
Miniatury muzyczne mogą być także wykonane zgodnie z oznaczeniami graficznymi:

Papier

Torebki foliowe

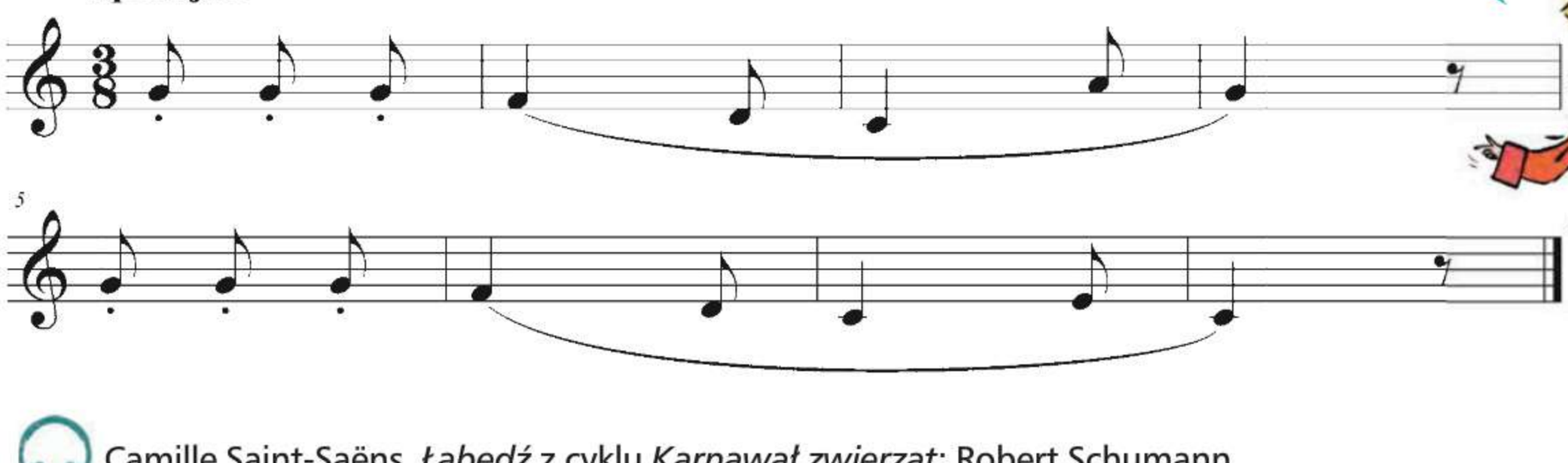
Artykulacja

Pewnie pamiętasz, że *staccato* oznacza wykonanie dźwięków krótko, gdy się je oddziela jeden od drugiego. Pod nutami lub nad nimi zapisuje się wtedy kropki. Łuk nad nutami lub pod nimi oznacza wykonanie dźwięków *legato* – bez odrywania, łącząc je.

Artykulacja
najczęściej oznacza sposób wymawiania słów, a w muzyce – sposób wydobywania dźwięków.

Spokojnie

Camille Saint-Saëns, *Łabędź* z cyklu *Karnawał zwierząt*; Robert Schumann (czytaj: szuman), *Śmiały jeździec* z cyklu *Album dla młodzieży*. Po wysłuchaniu obu utworów powiedz, w którym słychać dźwięki wykonywane *legato*, a w którym – dźwięki wykonywane *staccato*.

10. Wypowiedz swoje imię i nazwisko z zastosowaniem artykulacji *staccato*.

11. Zaśpiewajcie piosenkę *Jedna pieśń*, wykonując melodię A *staccato*, a melodię B – *legato*. Które z pozostałych melodii można wykonać *staccato*, a które – *legato*?

Barwa dźwięku

Dźwięki muzyczne mogą być wysokie i niskie, głośne i ciche, mogą także mieć różne **barwy**. Czasem brzmią surowo, ostro i wyraziście, innym razem delikatnie, jasno i łagodnie. Każdy z instrumentów ma niepowtarzalną barwę.

12. Wykorzystaj możliwości brzmieniowe keyboardu – zagraj kilka razy gamę *C-dur*, włączając za każdym razem inną barwę z banku instrumentów.

13. Wykonajcie piosenkę *Jedna pieśń* różnymi barwami, na przykład melodię C mogą zaśpiewać sami chłopcy, melodię D można zagrać na dzwonkach, natomiast melodię E mogą wykonać flety. Zaproponujcie, jak zróżnicować barwę dla melodii A i B.

Maurice Ravel (czytaj: mo**ris** ra**wel**), *Boléro*. Zwróć uwagę na temat melodyczny wielokrotnie powtarzany przez różne instrumenty w narastającej dynamice. Przez cały utwór towarzyszy im jednostajny rytm wykonywany na werblu. Wyjaśnij, w jaki sposób omówione wcześniej elementy muzyki – melodia, rytm, dynamika i barwa – wpływają na przebieg utworu.

Z tej różnorodności barw czerpie kompozytor, gdy tworzy muzykę.

Fermata

Zgadnij uchem

Do zabawy przygotujcie różne instrumenty i przedmioty, na przykład pojemniczki z kaszą lub guzikami, pęk kluczy, piórnik z ułożonymi w nim luźno przyborami. Wyznaczona osoba gra na wybranym instrumencie lub przedmiocie. Pozostali z zamkniętymi oczami słuchają dźwięków i próbują odgadnąć ich źródło. Po chwili prowadzący może zagrać równocześnie na dwóch lub trzech przedmiotach i instrumentach.

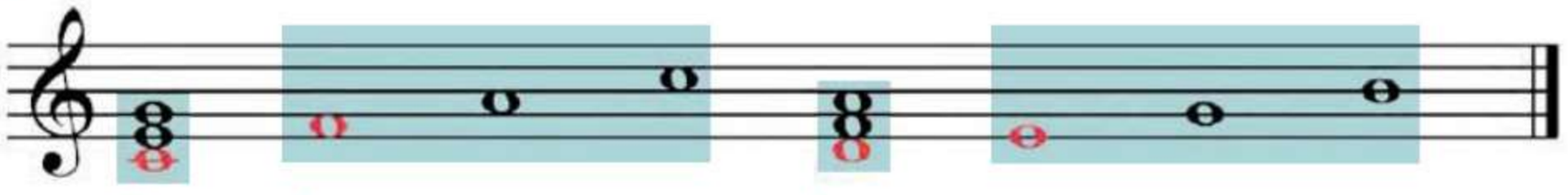
W muzyce harmonię tworzą różne współbrzmienia i akordy, na przykład trójdźwięki lub czterodźwięki. Gdy towarzyszą jakiejś melodii, wzbogacają jej brzmienie.

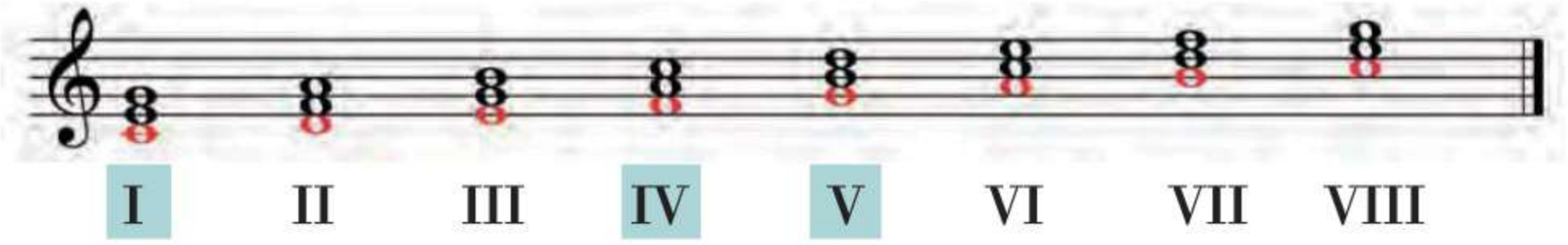
Harmonia

Termin **harmonia**, inaczej zgodność, wywodzi się od imienia greckiej bogini miłości i zgody – Harmonii.

Zapewne pamiętacie, że **trójdźwięk** to akord zbudowany z trzech dźwięków. Zapisuje się go na trzech kolejnych liniach lub w trzech kolejnych polach pięciolinii. Najniższy dźwięk nadaje trójdźwiękowi nazwę, na przykład *C-dur*, *F-dur*, *d-moll*. Dźwięki trójdźwięku mogą zabrzmieć równocześnie albo pojedynczo.

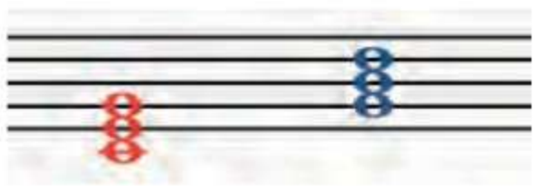

Trójdźwięk można zbudować na każdym stopniu gamy, jednak najważniejsze są trójdźwięki zbudowane na stopniu I – tonika, IV – subdominanta i V – dominanta. Można z nich ułożyć akompaniament do większości melodii.
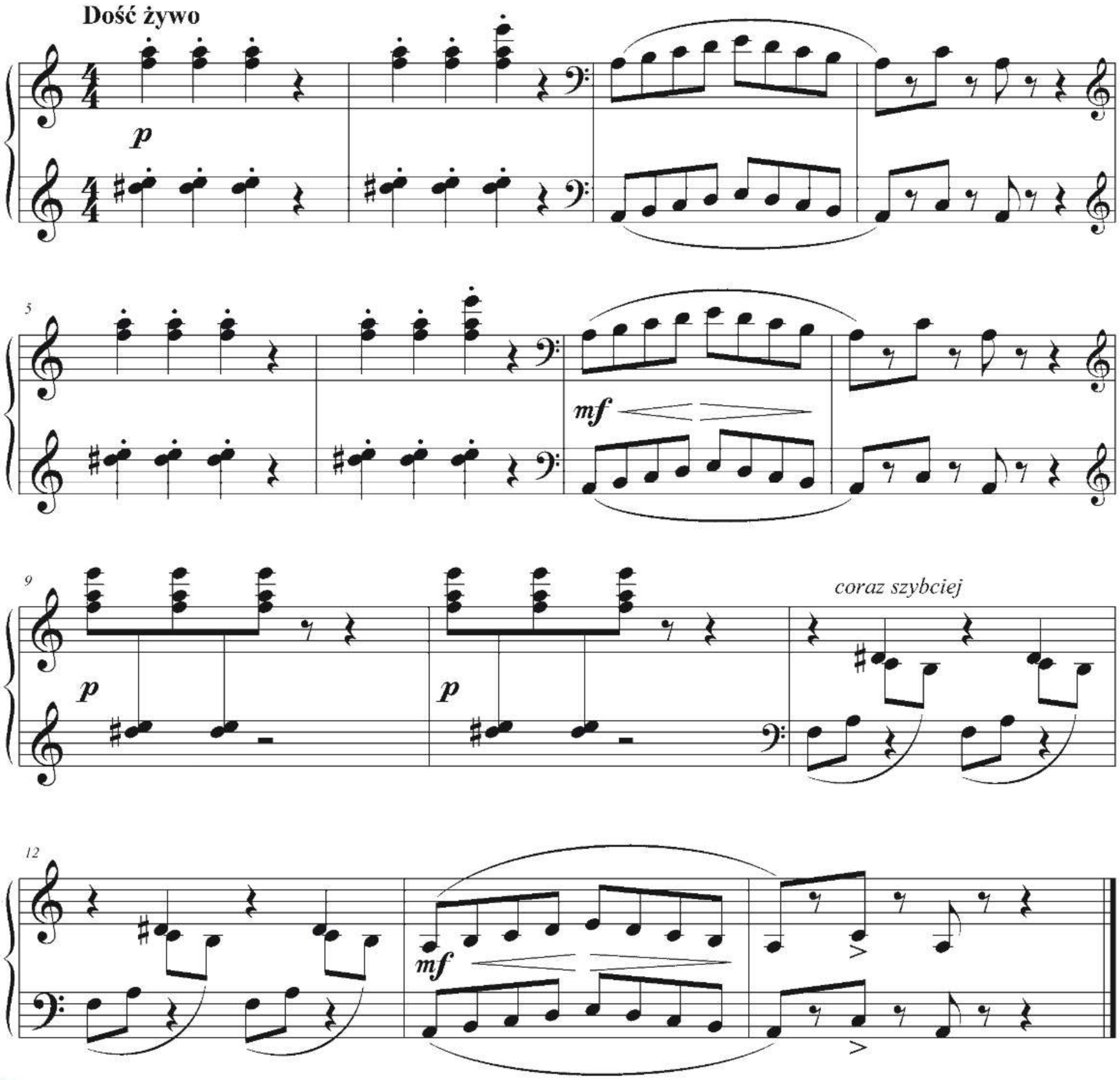

14. Zaśpiewajcie w trzech grupach wybrany trójdźwięk. Pierwsza grupa rozpocznie najniższym dźwiękiem, druga grupa włączy się po chwili ze środkowym dźwiękiem, a ostatnia grupa zaśpiewa najwyższy dźwięk.

15. Podzielcie się na trzy grupy. Jedna grupa zagra na dzwonkach lub fletach trójdźwięk C, druga – trójdźwięk G, a trzecia będzie śpiewać *Wlazł kotek na płotek*. Spróbujcie dopasować trójdźwięki do melodii piosenki tak, aby całość zabrzmiała przyjemnie dla ucha.

16. Masz przed sobą zapis nutowy utworu *Kot i mysz* Feliksa Rybickiego. Znajdź w nim jak najwięcej oznaczeń związanych z elementami muzyki i podaj ich nazwy.

Feliks Rybicki, *Kot i mysz*. Porównaj oznaczenia zapisane w nutach z tym, co słyszysz. Zwróć uwagę na te fragmenty utworu, w których słychać współbrzmienia dźwięków, i te, w których jest wykonywana tylko melodia. Posłuchaj też zróżnicowanej barwy dźwięków naśladujących kota i mysz.
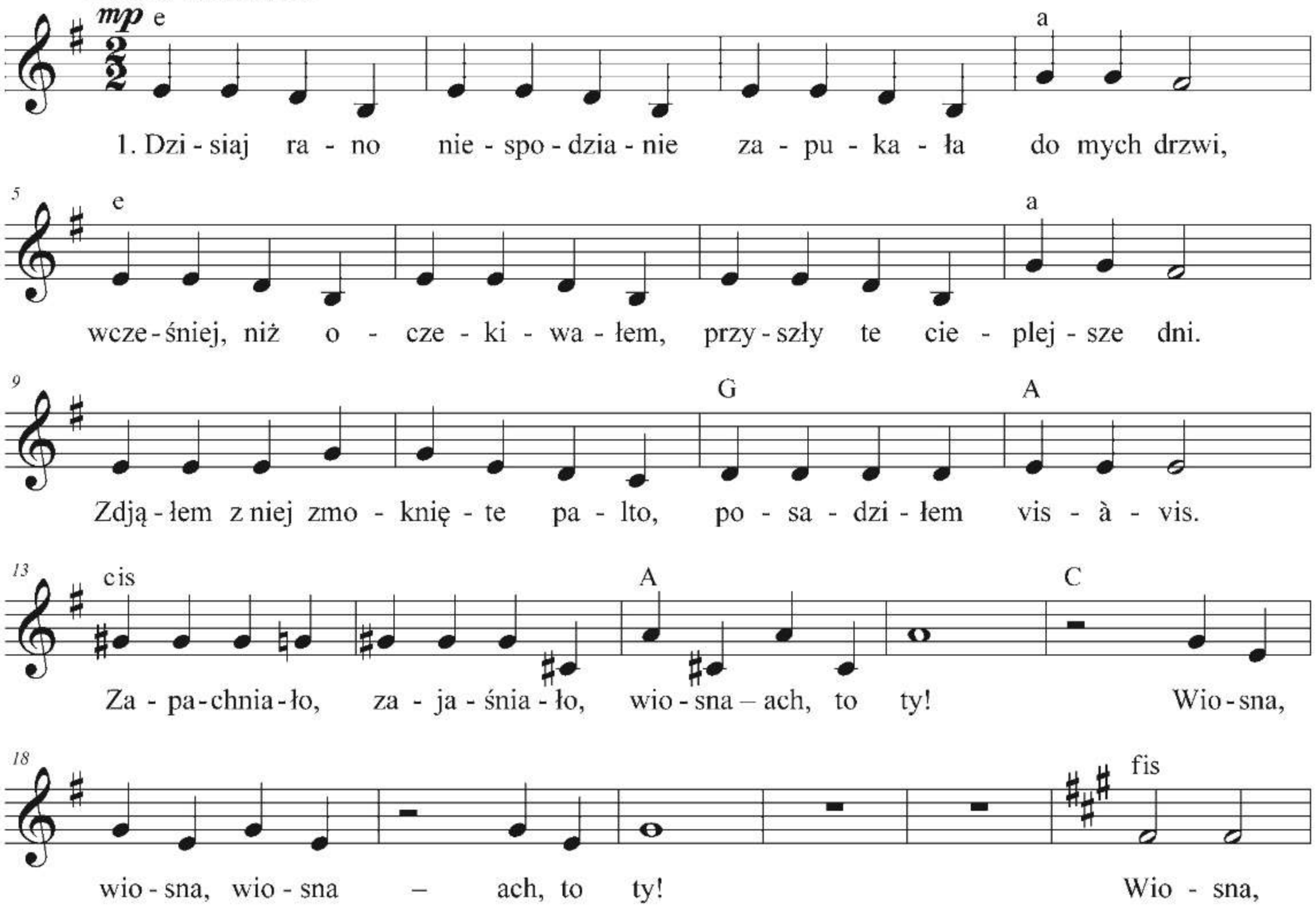

Nowe drogi muzyki

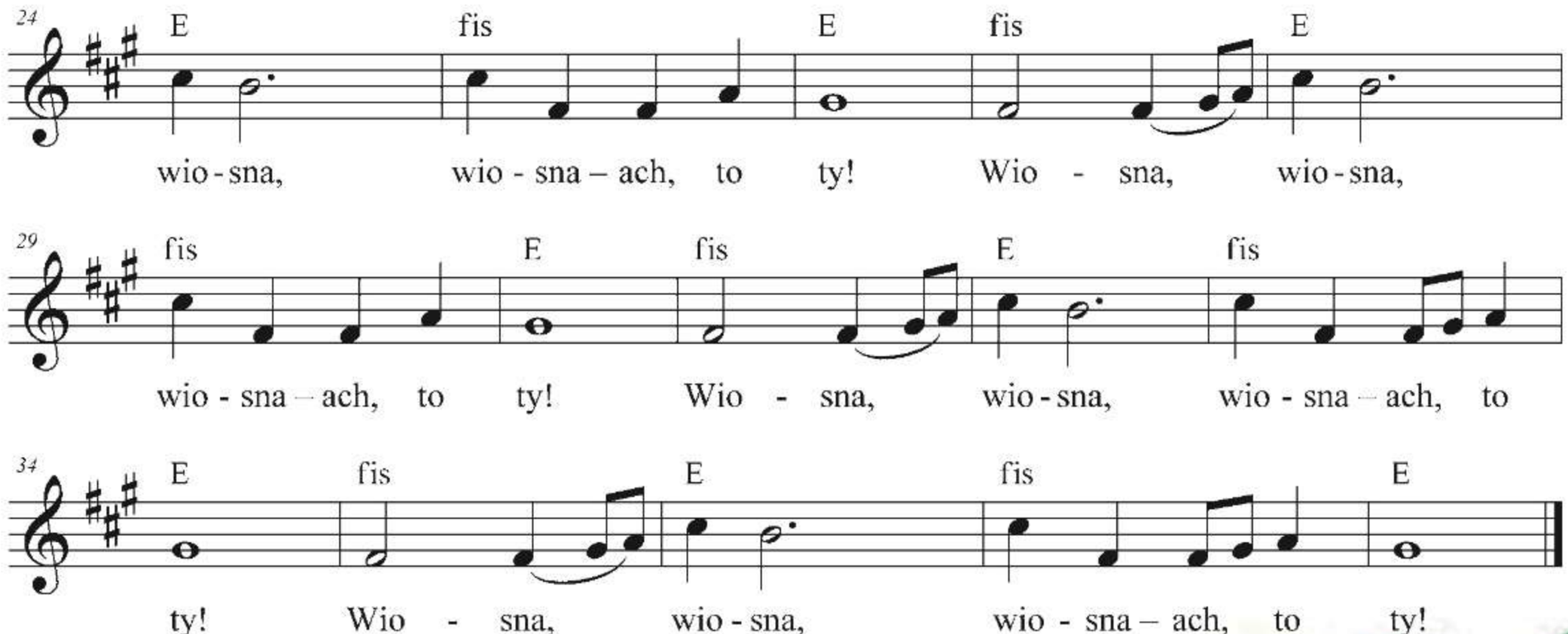

Wiosna – ach, to ty

muzyka i słowa: Marek Grechuta; fragment

Lekko, delikatnie

Dzisiaj rano niespodzianie zapukała do mych drzwi,
wcześniej, niż oczekiwałem, przyszły te cieplejsze dni.
Zdjąłem z niej zmoknięte palto, posadziłem vis-à-vis.
Zapachniało, zajaśniało, wiosna – ach, to ty!
Wiosna, wiosna, wiosna – ach, to ty!

Wiosna, wiosna, wiosna – ach, to ty! (4 x)

1. W nutach piosenki *Wiosna – ach, to ty* wskaż jak najwięcej elementów muzyki.

Marek Grechuta, *Wiosna – ach, to ty*. Zwróć uwagę na rolę akompaniamentu ubarwiającego wielokrotnie powtarzaną melodię.

Znasz już elementy muzyki, z których kompozytor może budować dzieło. W tym rozdziale poznasz techniki kompozytorskie, które pomogą ci znaleźć własną drogę do tworzenia muzyki.

Aleatoryzm

Jednym z dwudziestowiecznych nurtów muzycznych jest **aleatoryzm** (od łac. *alea* – kostka do gry). W swoich utworach kompozytor pozostawia wykonawcy dużo swobody. Przypomina to wynik uzyskany w rzucie kostką – poszczególne części utworu można wykonywać w kolejności losowej, a każdą partię instrumentu w dowolnym tempie. Utwór taki brzmi za każdym razem zupełnie inaczej! W Polsce techniki aleatoryczne wykorzystywał między innymi wielki kompozytor Witold Lutosławski.

2. Zdajcie się na los i kilkakrotnie rzućcie kostką. Następnie przeczytajcie sentencje w sposób odpowiadający opisowi przy liczbie wyrzuconych oczek.

Są szczyty głupoty, lecz jak uczy życie,
można czasem spotkać głupotę na szczycie...

Wiesław Czermak-Nowina, ***Szczyty***

Nie wystarczy nuty znać,
żeby pierwsze skrzypce grać.

Marian Karczmarczyk, ***Nie wystarczy***

Najlepszą z muz jest czasem *mus*.

Jerzy Leszczyński, ***Natchnienie twórcze***

 – jak najciszej

 – w bardzo wolnym tempie

 – na różnych wysokościach głosu

 – w bardzo szybkim tempie

 – jednostajnie i monotonnie

 – cisza

Sonoryzm

Kompozytorzy polscy drugiej połowy XX wieku są twórcami **sonoryzmu** (od fr. *sonore*, czytaj: sonor – wydający dźwięk, dźwięczny). W utworach tego nurtu rezygnuje się z melodii, rytmu bądź harmonii, uznając za najważniejsze brzmienie i dynamikę. Ciekawe brzmienia uzyskuje się dzięki tak zwanym instrumentom preparowanym[1] (na przykład przez owinięcie strun fortepianu specjalnym materiałem lub nałożenie na nie takich elementów jak zakrętki i koraliki). Nowe brzmienia uzyskuje się również przez nietypowy sposób gry (na przykład skrobanie po pudle rezonansowym lub bębnienie w nie).

3. Spróbuj spreparować jeden z instrumentów używanych w klasie – zadbaj o ciekawy efekt nowego brzmienia, na przykład:

- zdejmowane sztabki dzwonków umieść na różnym podłożu (gąbce, materiale, chusteczce higienicznej);
- przewlecz długą sznurówkę przez część z dziurkami fletu;
- struny gitary owiń kawałkami folii aluminiowej lub paskami papieru;
- na strunach leżącej gitary połóż linijkę;
- owiń bębenek folią aluminiową;
- do wnętrza bębenka nasyp kilkanaście ziaren suchego grochu – zakręć instrumentem;
- do wydobywania dźwięków użyj szczoteczki do zębów lub piórka.

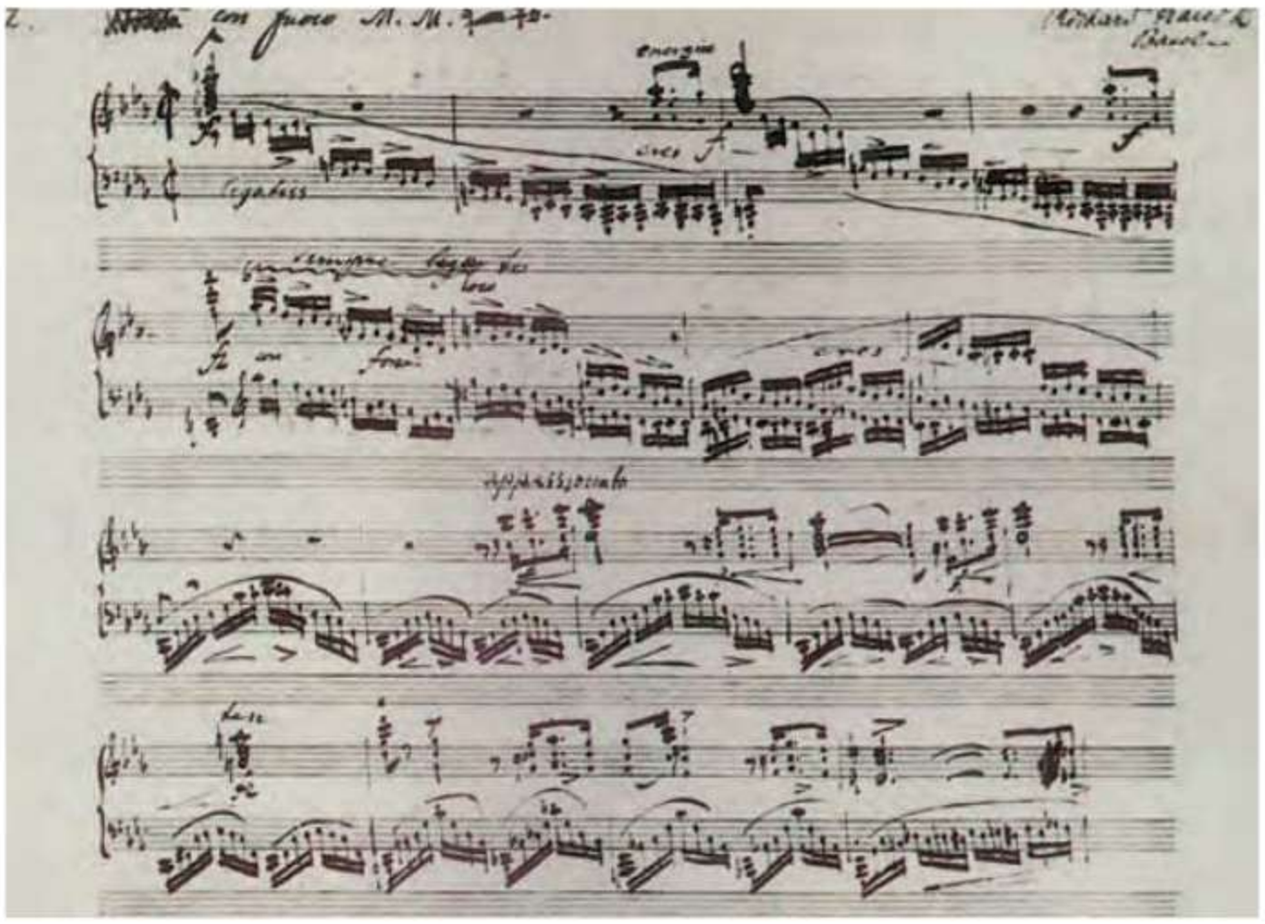

Krzysztof Penderecki, *Ofiarom Hiroszimy – Tren*. Po wysłuchaniu utworu opowiedz o swoich wrażeniach. Jaką rolę odgrywają w nim brzmienie i dynamika?
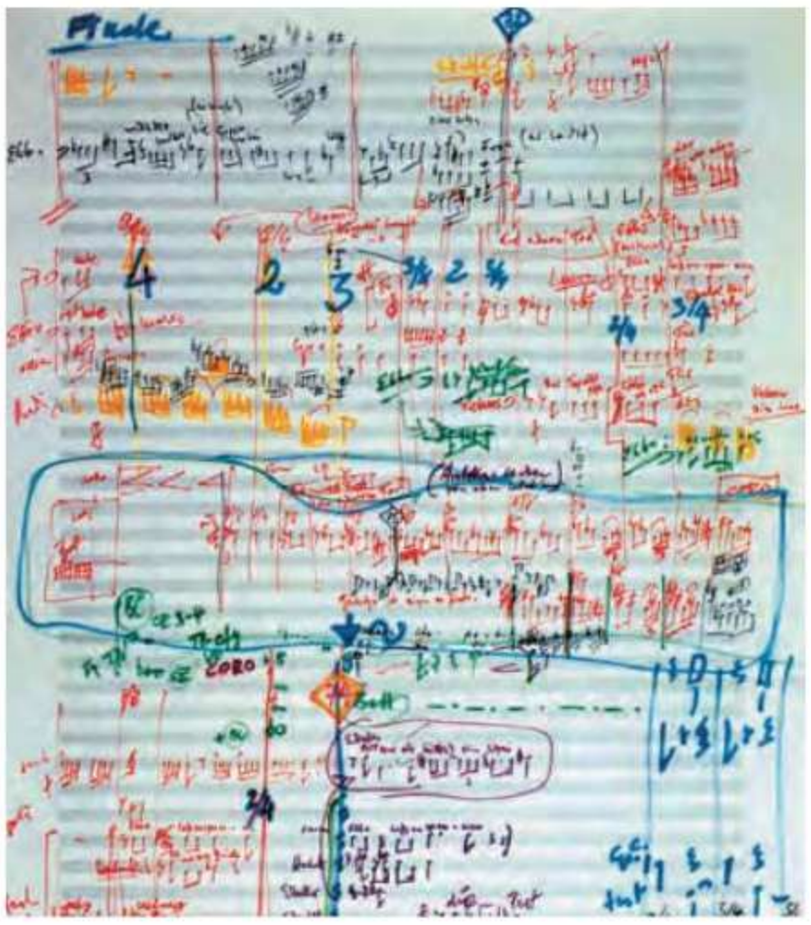
---

[1] **Preparowanie instrumentów** – poddawanie instrumentów specjalnym zabiegom, które pozwalają uzyskać nowe brzmienia.

4. Przyjrzyjcie się zapisom nutowym z różnych epok i opowiedzcie o zauważonych różnicach.

Rękopis Etiudy Rewolucyjnej Fryderyka Chopina, XIX wiek

Rękopis utworu Krzysztofa Pendereckiego, XX wiek

Fermata

Wędrujący klaster[2]

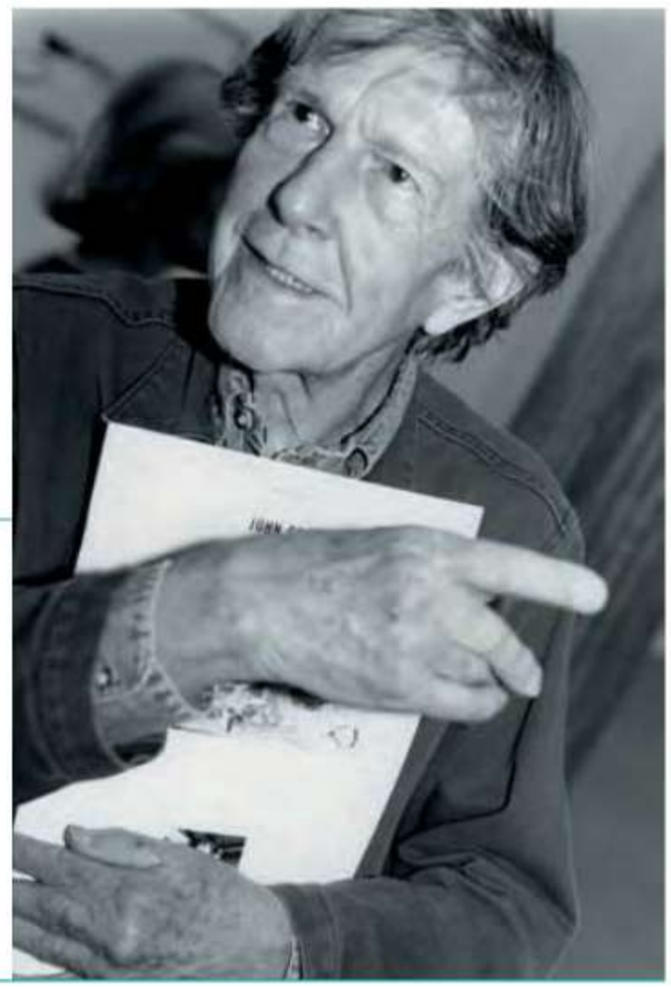
Każdy uczeń będzie grać na dzwonkach dowolny dźwięk w wybranym rytmie. Na umówiony znak nauczyciela nastąpi zmiana dźwięku na inny. Zmiany mogą następować na przykład co kilka uderzeń w płytki lub według innego, wcześniej ustalonego schematu. Tempo nie powinno być za szybkie, a gra – zbyt głośna. Na zakończenie, na znak nauczyciela, wszyscy zagrają dowolny dźwięk trójdźwięku *C-dur*: *c*, *e* **lub** *g*.

5. Spróbujcie wykonać klaster[2] wokalny – każdy śpiewa swój dźwięk i zmienia jego wysokość na umówiony znak „dyrygenta".

[2] **Klaster** – współbrzmienie złożone z wielu dźwięków sąsiadujących ze sobą lub blisko siebie położonych.

Muzyka konkretna

Wraz z upowszechnieniem się urządzeń nagrywających kompozytorzy zaczęli włączać do swoich utworów tak zwaną **muzykę konkretną** – na przykład nagrane, przetworzone i zmiksowane odgłosy przyrody lub ruchu ulicznego.

To ciekawe!

Eksperymentujący z brzmieniem XX-wieczny kompozytor John Cage (czytaj: dżon kejdż) jest pomysłodawcą utworu zatytułowanego *4'33*. Jego wykonawca wychodzi na scenę, po czym przez cztery minuty i trzydzieści trzy sekundy trwa w bezruchu. Następnie kłania się i wychodzi. Wyobraź sobie ten utwór – możesz go słuchać samodzielnie, kiedy tylko przyjdzie ci na to ochota!

Fermata

Wiosenna pobudka

W dostępnych źródłach znajdź (lub jeśli dysponujesz dyktafonem – nagraj samodzielnie) nagrania głosów ptaków, odgłosów owadów, wiatru szumiącego w drzewach, płynącej w rzece wody. Nagrany materiał możecie ze sobą zestawić na zasadzie kontrastu: dźwięk – cisza (zmiany następują na znak nauczyciela). Możecie również podzielić je na grupy: I – głosy ptaków, II – odgłosy owadów, III – odgłosy wiatru i wody, a następnie ponownie zaprezentować – po kolei lub łącząc je w grupy po dwa.

Rejestrator dźwięku

Studio Eksperymentalne Polskiego Radia powstało w Warszawie w 1957 roku. Było jednym z pierwszych miejsc w Europie,w którym tworzono muzykę konkretną i elektroniczną. Na fotografii Eugeniusz Rudnik i Krzysztof Penderecki

Najnowsze trendy muzyczne

Od ponad sześćdziesięciu lat najnowsze trendy muzyczne prezentowane są każdego roku na **Międzynarodowym Festiwalu Muzyki Współczesnej „Warszawska Jesień"**. Dziewięć dni festiwalu to prawdziwe święto muzyki. Wydarzenia odbywają się nie tylko w salach koncertowych, ale także w przeróżnych, czasem zaskakujących miejscach – w halach sportowych, klubach, starych fabrykach, a nawet w przestrzeni miejskiej.

6. Sprawdź na stronie www.warszawska-jesien.art.pl, jakie wydarzenia zaplanowano na tegoroczną edycję festiwalu.

Niezwykle interesującą formą sztuki są **instalacje dźwiękowe** usytuowane w otwartej przestrzeni. Oprócz specjalnie dobranych przedmiotów wydających odgłosy wykorzystywane są w nich różne urządzenia mechaniczne, komputery, albo głośniki. Odbiorca ma chwilowy lub dłuższy kontakt z dziełem, czasami może stać się przejściowym elementem tejże instalacji, włączając się aktywnie do jej tworzenia.

Jony Easterby (czytaj: dżony isterbi), instalacja *Birdhouse flock* (czytaj: berdhaus flok), Walia 2014 rok. Na trzykilometrowym szlaku rozmieszczono punkty dźwiękowo-świetlne, które przybliżały spacerującym odgłosy ptaków z rezerwatu przyrody w Ynys-Hir (czytaj: anyshir)

Amadeusz: *Czy brałeś udział w wydarzeniach „Warszawskiej Jesieni”?*

Michał Sołtysik: Tak, kilkakrotnie brałem udział jako słuchacz, wykonawca muzyki, ale również miałem szczęście uczestniczyć w warsztatach kompozytorskich w ramach festiwalu. Znany kompozytor wraz z publicznością zadającą pytania analizował moje partytury.

Amadeusz: *A jak zabierasz się do skomponowania określonego utworu?*

Michał Sołtysik: Przede wszystkim muszę się zastanowić, jaką formę chcę stworzyć. Jeśli planuję utwór wokalny, dostosowuję muzykę do budowy i nastroju tekstu. Biorę też pod uwagę możliwości przyszłych wykonawców – skalę głosu wokalisty bądź umiejętność śpiewu wielogłosowego. Kompozycja instrumentalna wymaga natomiast doboru instrumentów i gruntownej wiedzy o ich możliwościach technicznych.

Dla mnie komponowanie to sztuka decydowania o wyborze najlepszych rozwiązań spośród wielu nasuwających się pomysłów.

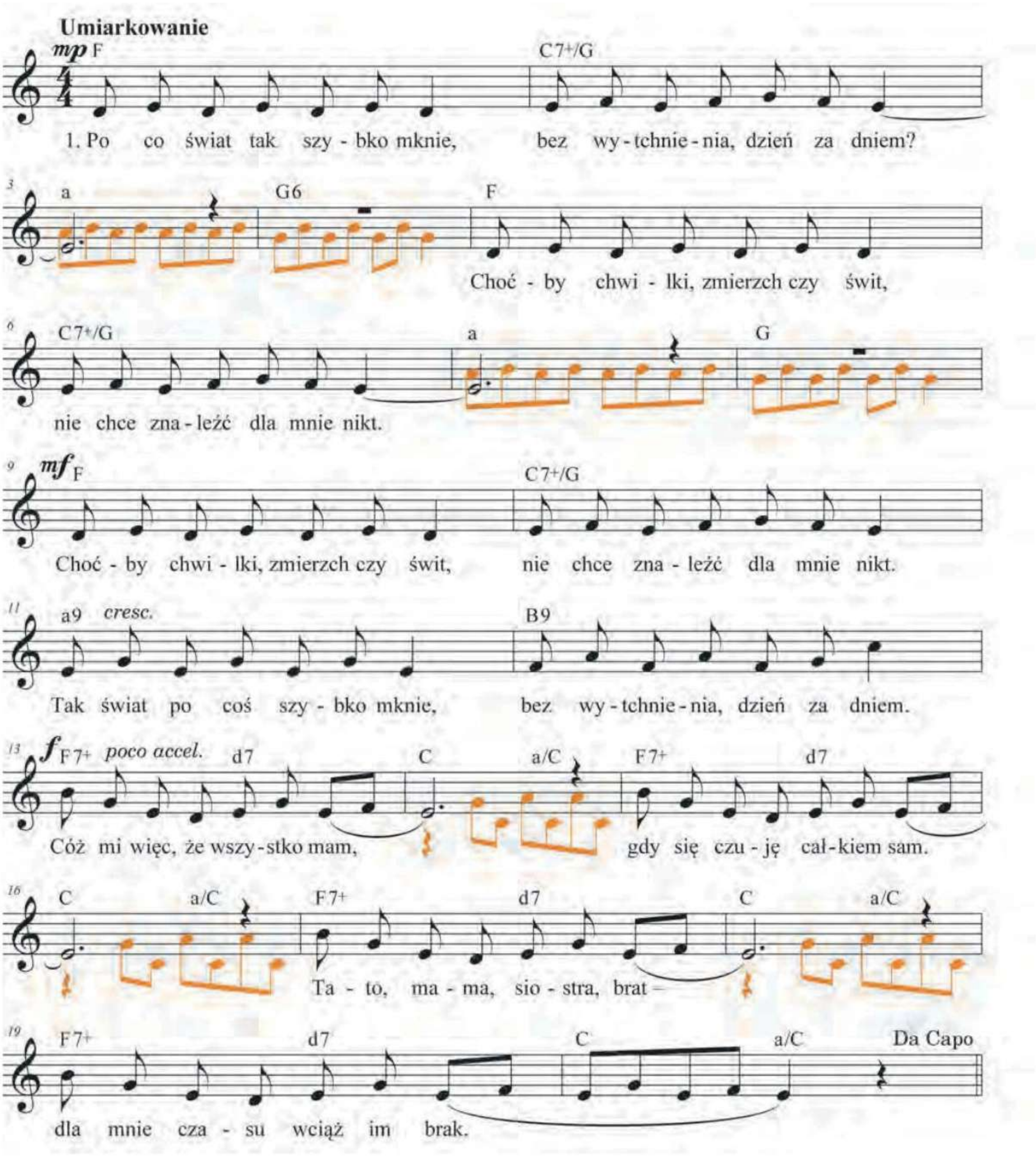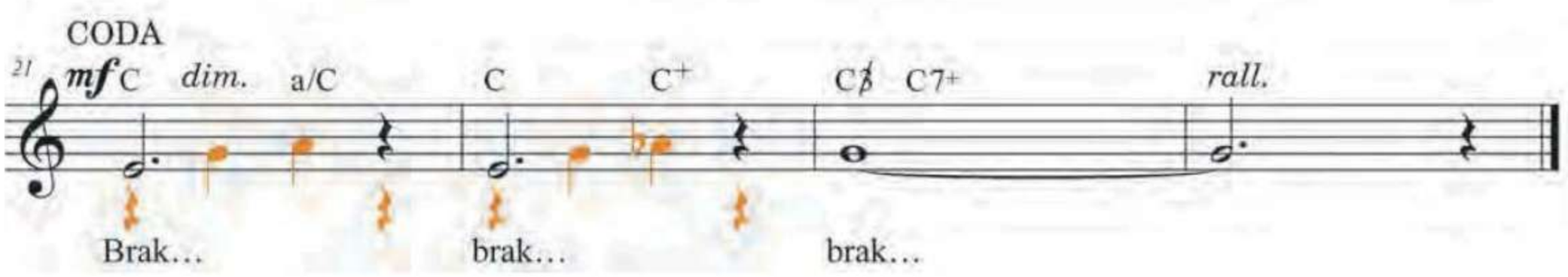

Ray Lee (czytaj: rej li) *Chorus* (czytaj: korus, po ang. chór), „Warszawska Jesień” 2015 rok. Autor instalacji na Dziedzińcu Wielkim Zamku Królewskiego umieścił na wysokich rusztowaniach metalowe ramiona zakończone dwudziestoma czterema głośnikami emitującymi dźwięki z gamy C-dur. W trakcie 50-minutowego wydarzenia prędkość obrotu ramion się zwiększała.

Obcy świat

muzyka: Michał Sołtysik, *słowa*: Marek Serkowski; kompozycja zdobyła I nagrodę w konkursie kompozytorskim organizowanym przez Muzeum w Wejherowie.

1. Po co świat tak szybko mknie,
bez wytchnienia, dzień za dniem?
Choćby chwilki, zmierzch czy świt,
nie chce znaleźć dla mnie nikt. } bis
Tak świat po coś szybko mknie,
bez wytchnienia, dzień za dniem.

Ref. Cóż mi więc, że wszystko mam,
gdy się czuję całkiem sam.
Tato, mama, siostra, brat –
dla mnie czasu wciąż im brak. } bis

2. Skąd na świecie tyle spraw,
że zbyt cicha prośba ma?
Znów rodzice muszą wyjść,
a ja słyszę – później przyjdź. } bis
Jest na świecie tyle spraw,
że zbyt cicha prośba ma.

Ref. Cóż mi więc, że wszystko mam...

3. Kto tak kręci światem tym,
by mnie nie widzieli w nim?
Wciąż cukierki dają mi,
żebym wyniósł się za drzwi. } bis
Tak ktoś kręci światem tym,
by mnie nie widzieli w nim.

Ref. Cóż mi więc, że wszystko mam...

7. W nutach piosenki *Obcy świat* znajdziecie kolorowe wstawki – zagrajcie je na wybranym instrumencie.

Nasze muzyczne dzieło

Sięgnijcie do warsztatu kompozytora – skorzystajcie z różnych połączeń elementów muzyki, zastosujcie wybrane techniki kompozytorskie omówione w tym rozdziale i stwórzcie swoje muzyczne dzieło.

8. Dobierzcie się w kilkuosobowe grupy i wymyślcie rymowany tekst będący wyjaśnieniem wybranego terminu muzycznego (na przykład: agogika, artykulacja, dynamika). Następnie przedstawcie swoje propozycje – z rytmem, melodią i ciekawą interpretacją. Do gotowej piosenki możecie również przygotować teledysk.

9. Spróbuj ocenić swój wkład w powstanie wspólnego dzieła.

10. Opublikujcie wasze dzieło na stronie szkoły. Pamiętajcie, aby zamieścić nazwiska wszystkich autorów.

Utwory anonimowe (na przykład ludowe) oraz takie, których autorzy nie żyją od ponad siedemdziesięciu lat, stają się „wspólnym dobrem" i można je bez przeszkód publikować.

supełek muzyczny

Autorzy mogą zarabiać na swoich utworach, mają też wpływ na to, gdzie się one ukazują. Gwarantują im to:

t=p

bus=rskie.

11. Znajdź w podręczniku logo **prawolubni**. Przeczytaj uważnie zamieszczone obok niego wyjaśnienie i postaraj się je zapamiętać. Odnosi się ono do wszystkich dzieł, z którymi stykasz się na co dzień.

12. Przyjrzyj się podręcznikowi. Oprócz autorów w jego powstanie były zaangażowane także inne osoby. Znajdź nazwiska tych osób.

To ciekawe!

Pomocą w przygotowaniu tradycyjnej partytury są profesjonalne programy komputerowe do pisania nut. Znajdziesz je w internecie, wpisując w wyszukiwarkę hasło „najlepsze programy do pisania nut" lub po angielsku music engraving software (czytaj: mjuzjik engrejwing softłer).

Nasze dzieje, nasza tradycja

Na wschodzie Polski

Podlasie to region, którego tradycje i zwyczaje ukształtowały się dzięki spotkaniu i przenikaniu się odmiennych kultur i religii. Tę różnorodność dobrze obrazują urocze kościółki, cerkwie i meczety oraz kolorowe domy. Najbardziej typowa dla Podlasia jest muzyka wokalna, również wielogłosowa.

Konopielka z Podlasia. Posłuchaj wiosennego kolędowania, czyli składania sobie nawzajem śpiewanych życzeń związanych z Wielkanocą.

To ciekawe!

Charakterystyczne dla Podlasia jest wiosenne kolędowanie, czyli chodzenie od domu do domu i składanie sobie nawzajem śpiewanych, wiosennych życzeń. Zarówno sam zwyczaj, jak i pieśni śpiewane przy tej okazji nazywa się tam konopielkami. Konopielka rozpoczyna się wieczorem w Niedzielę Wielkanocną i trwa do południa następnego dnia.

Chociaż w muzyce Podlasia przeważa śpiew, można również spotkać kapele instrumentalne. Ich skład to skrzypce i bęben lub harmonia polska z bębnem.

Kapela ludowa z Zakalinek

Warto wiedzieć!

Harmonia to instrument, w którym powietrze wprowadza w drgania stroiki, zwane języczkami (umieszczone w przegrodach). Zwykle klawiatura dla prawej ręki służy do grania melodii, a dla lewej – do grania akompaniamentu basowego.

Lubelszczyzna to region południowo-wschodniej Polski. Znana jest z pięknego krajobrazu i czystego, nieskażonego wielkim przemysłem środowiska – zwłaszcza tego chronionego w Roztoczańskim Parku Narodowym.

Tradycyjna kapela lubelska składa się ze skrzypiec i bębenka. Choć to tylko dwa instrumenty, to bębnista, wydobywając dźwięk z instrumentu różnymi technikami, potrafi znakomicie urozmaicić brzmienie takiego małego zespołu.

Mach z Lubelszczyzny. Posłuchaj uważnie zróżnicowanego brzmienia bębna.

13. Sprawdź, jak brzmi bębenek, kiedy membrana jest pocierana całą dłonią albo lekko zwilżonym kciukiem. Postukaj w obręcz bębenka, zagraj pałeczką bliżej obręczy, a potem bliżej środka instrumentu. Spróbuj znaleźć inne sposoby wydobycia dźwięku z tego instrumentu.

To ciekawe!

Oryginalnym instrumentem smyczkowym Lubelszczyzny jest suka biłgorajska. Grający trzyma instrument na kolanach i nie przyciska strun do gryfu opuszkami palców, lecz dotyka je z boku paznokciami, a struny pociera smyczkiem.

Nieodłącznym elementem architektury regionu **rzeszowskiego** jest drewniane budownictwo. Krajobraz dopełniają liczne kamienne kapliczki. W składzie kapeli spotkać można najczęściej skrzypce i basy (zwykle trzystrunne), czasami wzbogacane klarnetem. Popularne są również cymbały, przejęte od wschodnich sąsiadów. Co roku w Rzeszowie odbywają się ogólnopolskie Spotkania Cymbalistów, podczas których zarówno soliści, jak i kapele ludowe prezentują swoje umiejętności i repertuar.

Kapela rzeszowska z cymbałami. Do jakiej grupy instrumentów można przyporządkować cymbały?

To ciekawe!
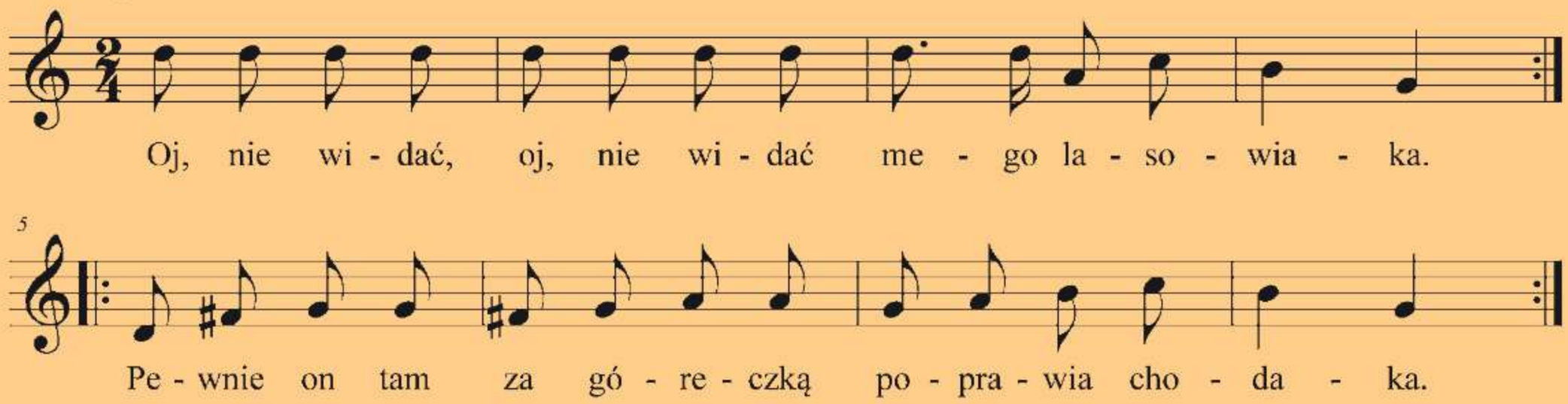
Na cymbałach gra się, uderzając w struny drewnianymi pałeczkami, zwanymi palcatkami.

Zostań wirtuozem

Lasowiak[3]

fragment przyśpiewki ludowej z Rzeszowszczyzny

Oj, nie widać, oj, nie widać mego lasowiaka.
Pewnie on tam za góreczką poprawia chodaka.

Witold Lutosławski, *Taniec* z *Małej suity*. Utwór ma budowę ABA' – w skrajnych częściach słychać echa melodii lasowiaka. Gdy ją usłyszysz – podnieś rękę.

Witold Lutosławski – czołowy polski kompozytor XX wieku. Wychował się w domu, w którym muzyka była stale obecna. Pierwszą kompozycję stworzył jako dziewięcioletni chłopiec. Gdy kilkanaście lat później studiował muzykę i matematykę, odkrył, jak wiele wspólnego mają ze sobą obie te dziedziny. Twórczość Lutosławskiego jest bardzo różnorodna – od wielkich utworów symfonicznych (cztery symfonie, *Mała suita*, *Koncert*), przez orkiestrę kameralną (*Łańcuch I*), po drobne kompozycje dla dzieci (głównie pieśni do tekstów Kazimiery Iłłakowiczówny oraz Juliana Tuwima – na przykład *Ptasie plotki*).

14. Sprawdź na stronie Towarzystwa im. Witolda Lutosławskiego (www.lutoslawski.org.pl) tytuły utworów instrumentalnych oraz piosenek dla dzieci.
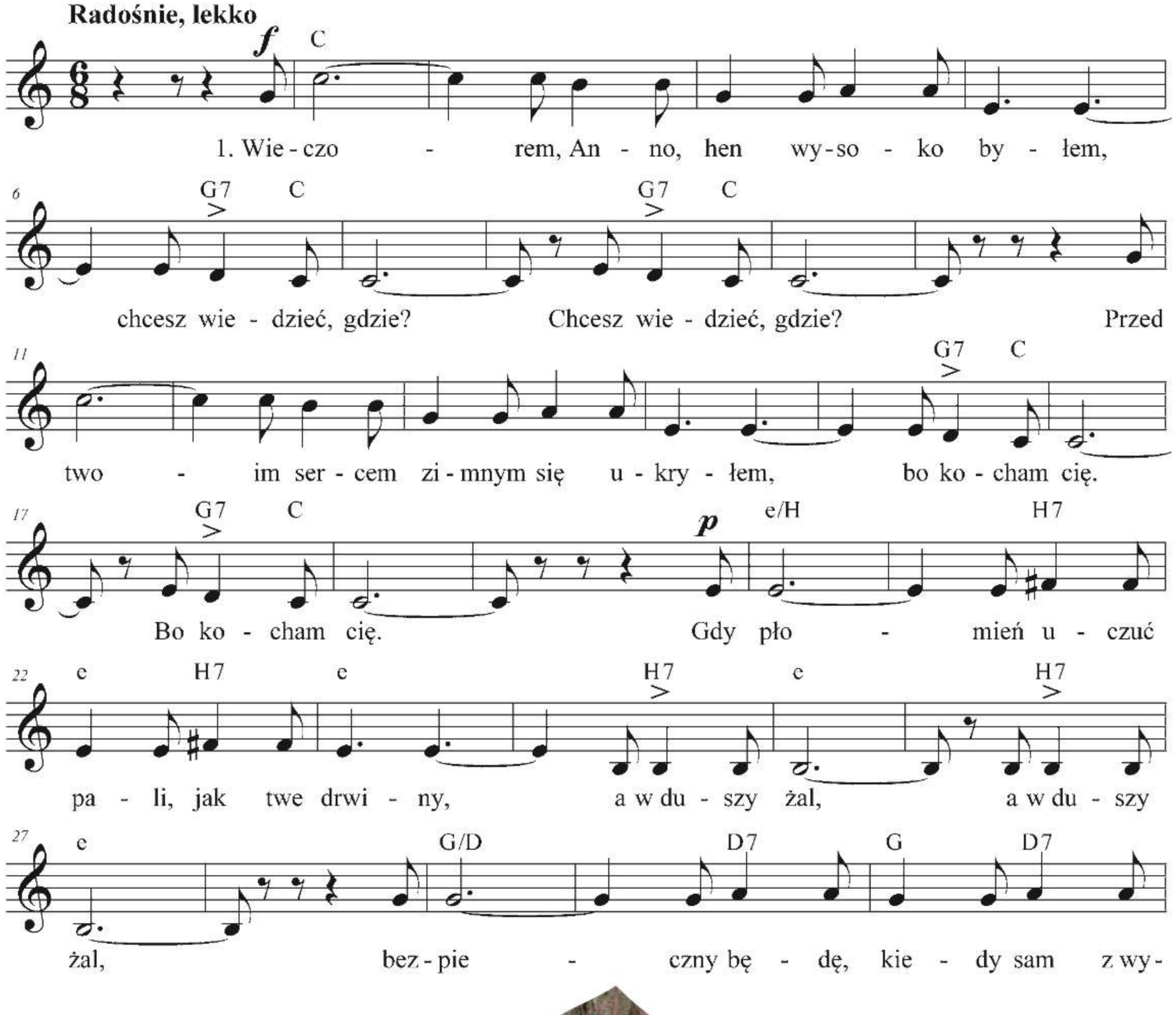
---

[3] **Lasowiak** – nazwa tańca, a także przedstawiciel jednej z grup etnicznych zamieszkujących Rzeszowszczyznę, wyróżniającej się własną tradycją i kulturą.

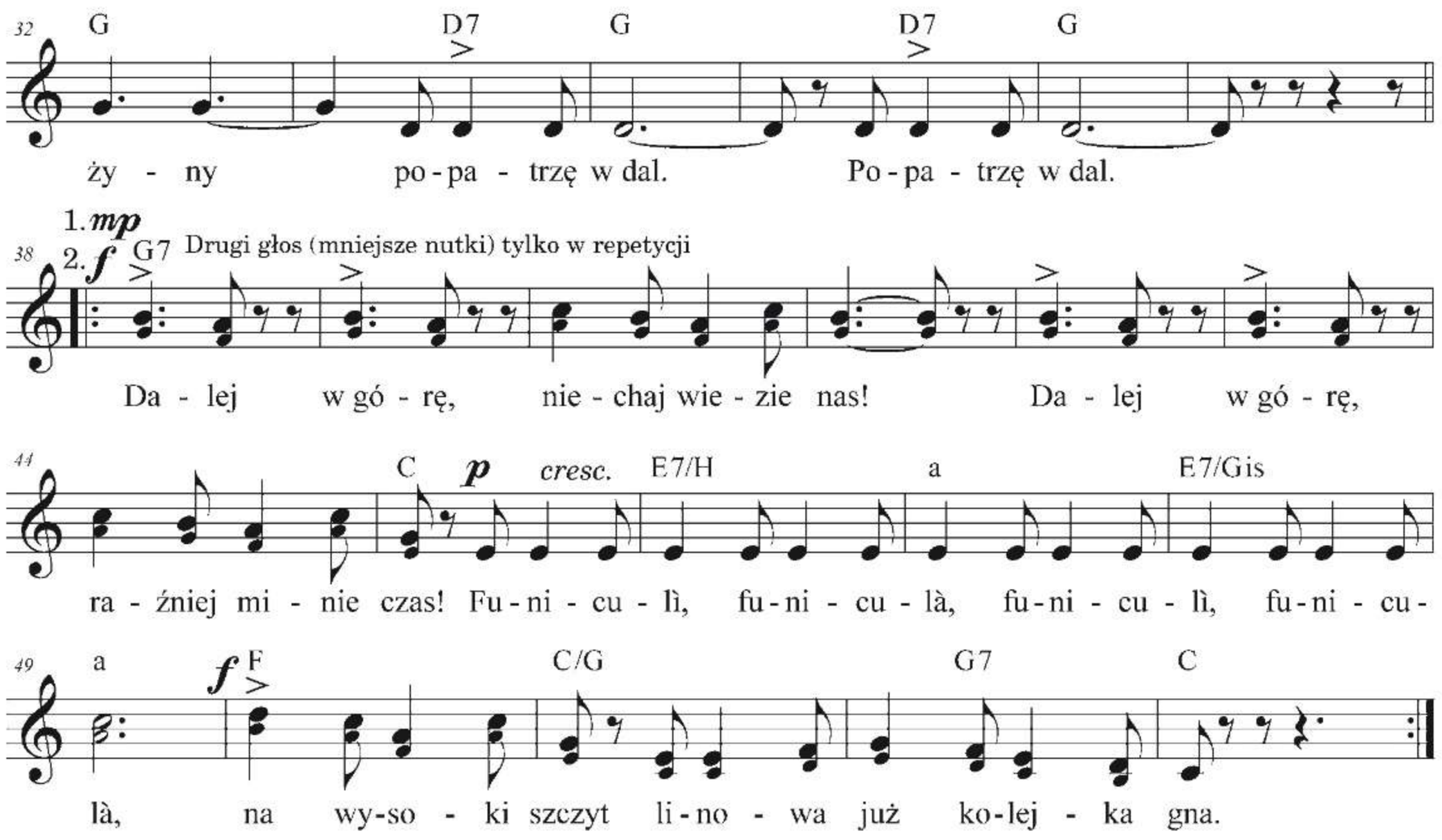

Wirtuozi

Funiculì, funiculà

muzyka: Luigi Denza, *słowa*: Giuseppe Turco, *słowa polskie:* Włodzimierz Sołtysik

1. Wieczorem, Anno, hen wysoko byłem,
chcesz wiedzieć, gdzie? (bis)
Przed twoim sercem zimnym się ukryłem,
bo kocham cię. (bis)
Gdy płomień uczuć pali jak twe drwiny,
a w duszy żal, (bis)
bezpieczny będę, kiedy sam z wyżyny
popatrzę w dal. (bis)

Ref. Dalej w górę, niechaj wiezie nas!
Dalej w górę, raźniej minie czas!
Funiculì, funiculà[1], funiculì, funiculà,
na wysoki szczyt linowa już kolejka gna. } bis

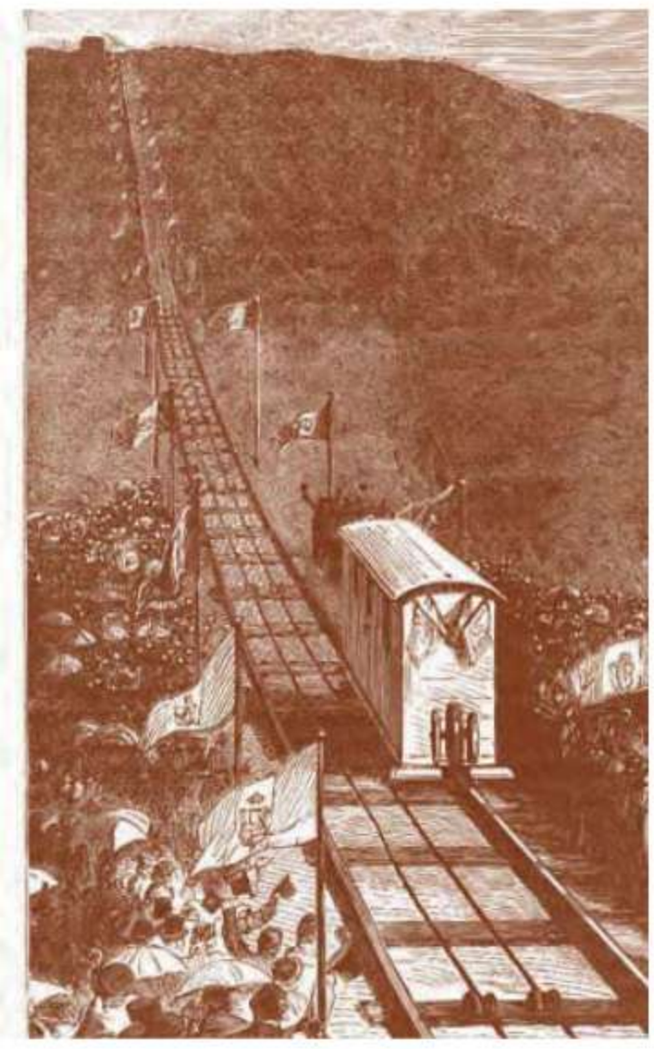
2. Jedziemy – stąd na górę kroczek mały,
za słońcem w ślad. (bis)
Choć wokół pejzaż cudny, ty mi cały
przesłaniasz świat. (bis)
Ciągnijcie liny, radzi wnet pomkniemy
w podniebną toń. (bis)
Jak wiatr skrzydlaty w górę pofruniemy,
jak rączy koń. (bis)

Ref. Dalej w górę…

3. Wysoko tak, że w głowach nam się kręci –
już góry szczyt! (bis)
Podniebny szlak zostanie nam w pamięci
na przyszłe dni. (bis)
Świat cały dziś wiruje wokół ciebie,
me serce też. (bis)
Wyjdź za mnie, proszę – będzie nam jak w niebie
po życia kres. (bis)

Ref. Dalej w górę…

[1] **Funiculì, funiculà** (czytaj: funiku**li**, funiku**la**) – od wł. funicolare, czyli kolejki linowo-terenowej, poruszającej się po szynach dzięki obciążeniu przeciwwagą (drugim wagonikiem).

To ciekawe!

Pieśń *Funiculì, funiculà* uczciła otwarcie kolei linowo-terenowej na słynny wulkan Wezuwiusz. Zaledwie kilka lat po powstaniu utwór zyskał ogromną popularność we Włoszech. Śpiewano go tak często, że powstała plotka, iż jest pieśnią ludową. Niemiecki kompozytor Richard Strauss włączył ją do jednego ze swoich utworów i... musiał zapłacić odszkodowanie Luigiemu Denzie (czytaj: luidżiemu denzie), który domagał się zadośćuczynienia za wykorzystanie utworu bez jego zgody.

Popularną pieśń neapolitańską *Funiculì, funiculà* do słów Giuseppe Turco (czytaj: dżiuzeppe turko) z końca XIX wieku ma w swoim repertuarze wielu wybitnych artystów, jak choćby Andrea Bocelli (czytaj: boczelli), Luciano (czytaj: lucziano) Pavarotti, czy José Carreras (czytaj: hose kareras). Spróbujcie ją zaśpiewać i wy – przekonajcie się, komu uda się to zrobić prawdziwie mistrzowsko.

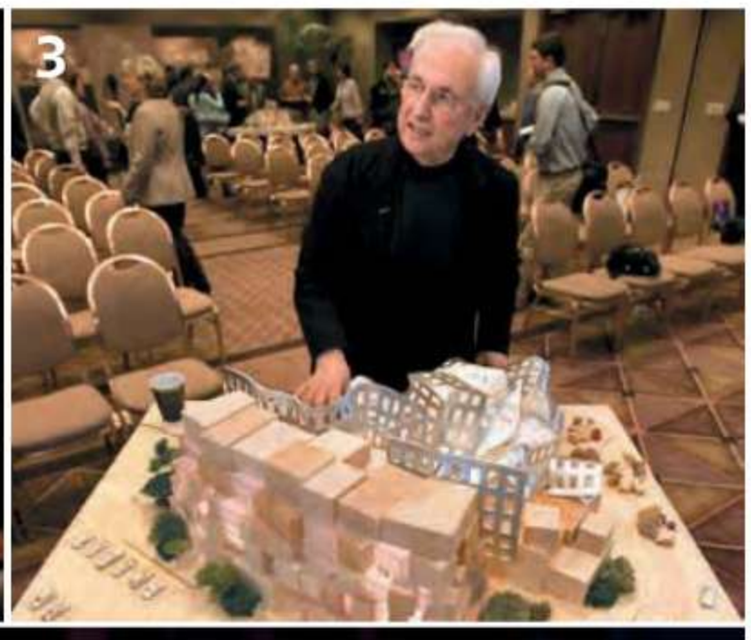
Niektórzy artyści do perfekcji opanowali swój fach: sztukę śpiewania, grania na instrumencie, malowania, dyrygowania, rzeźbienia albo konstruowania niezwykłych budynków. Stali się w nim mistrzami i zyskali sławę.

1. Do podanego przez nauczyciela numeru zdjęcia przyporządkujcie właściwe imię i nazwisko mistrza.

a. Frank Gehry (czytaj: geri) – architekt
b. Olga Boznańska – malarka
c. Xawery Dunikowski – rzeźbiarz
d. Agnieszka Duczmal – dyrygentka
e. Jimi Hendrix (czytaj: dżimi) – gitarzysta
f. Anne-Sophie Mutter (czytaj: **a**ne zo**fi mu**tea) – skrzypaczka

Tytuł mistrza, przyznawany różnym wybitnym osobom, można zastąpić innymi określeniami, na przykład: znawca, specjalista, artysta, maestro, gwiazda, **wirtuoz**. Ostatniego wyrazu używa się najczęściej w odniesieniu do muzyków, którzy są znakomitymi instrumentalistami – skrzypkami, gitarzystami, organistami. Perfekcyjną grę opanowali zwykle już w dzieciństwie, a ich występy z koncertami fortepianowymi, skrzypcowymi, fletowymi gromadzą tłumy melomanów na całym świecie.

Jednym z najwybitniejszych wirtuozów, którego sława trwa do dziś, był Niccolò (czytaj: nikko**lo**) Paganini – włoski skrzypek i kompozytor z XIX wieku. Na koncertach zadziwiał publiczność żywiołową grą i pokonywaniem karkołomnych trudności technicznych. Niektórzy posądzali go nawet o konszachty z diabłem, bo nie wierzyli, że bez pomocy sił nadprzyrodzonych można tak grać! W 1828 roku Paganini odwiedził Warszawę. Do historii przeszedł niezwykły muzyczny pojedynek, w którym z włoskim mistrzem zmierzył się świetny polski skrzypek. Rozwiąż supełek, a poznasz jego nazwisko.

Eugène Delacroix (czytaj: yżen delakrła), *Portret Niccolò Paganiniego*

Niccolò Paganini, *La campanella* (czytaj: kampanella) część III z *II Koncertu skrzypcowego h-moll*. Zwróć uwagę na szybkie tempo muzyki.

supełek muzyczny

Przeskakuj zawsze tyle samo liter – zacznij od trzeciej.

DOKREATURŚLOKIL

POLIUIWEPDSIJMŃFZSIJKLEI
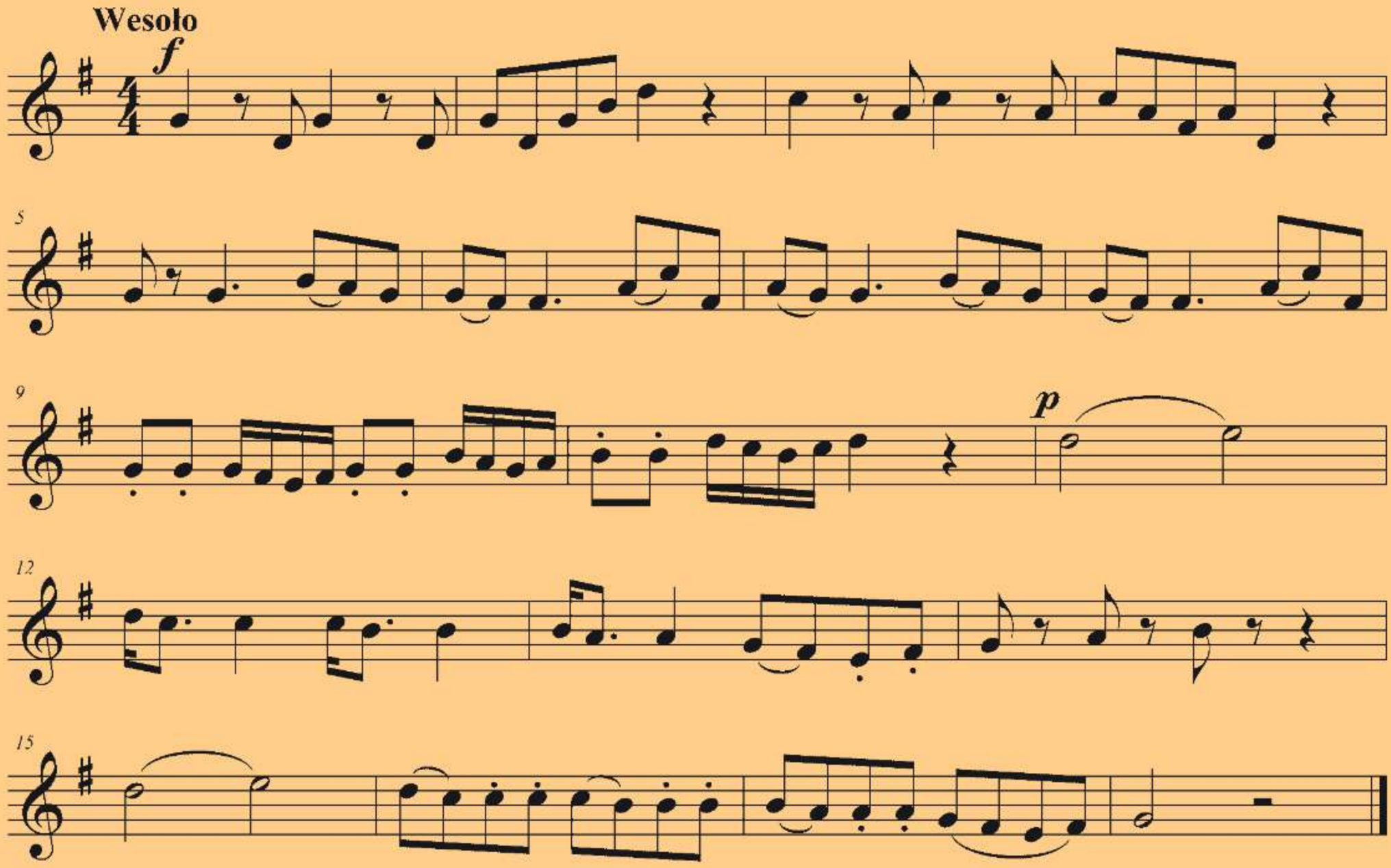
Wirtuoz – to słowo często pojawia się w podręczniku. Granie utworów z ramki *Zostań wirtuozem*, pomaga ci w doskonaleniu umiejętności gry na instrumentach.

2. Nauczcie się grać wybrane utwory z kącika *Zostań wirtuozem*. Zwróćcie uwagę na oznaczenia artykulacyjne i dynamiczne, następnie zagrajcie jak profesjonaliści na wspólnie przygotowanym koncercie za kilka tygodni.

Zostań **wirtuozem**
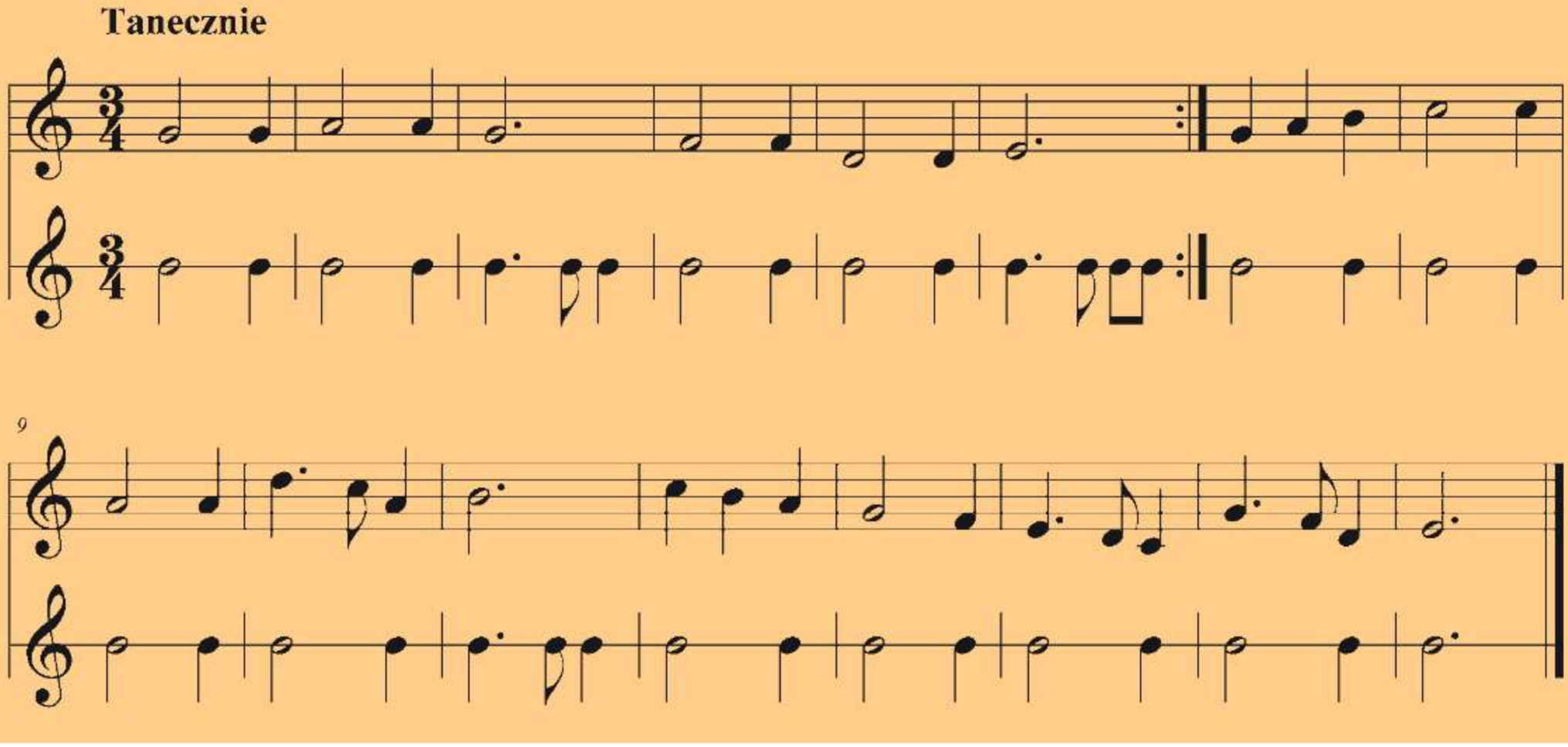
Eine kleine Nachtmusik

Wolfgang Amadeus Mozart

Psalm 47 *Kleszczmy rękoma*
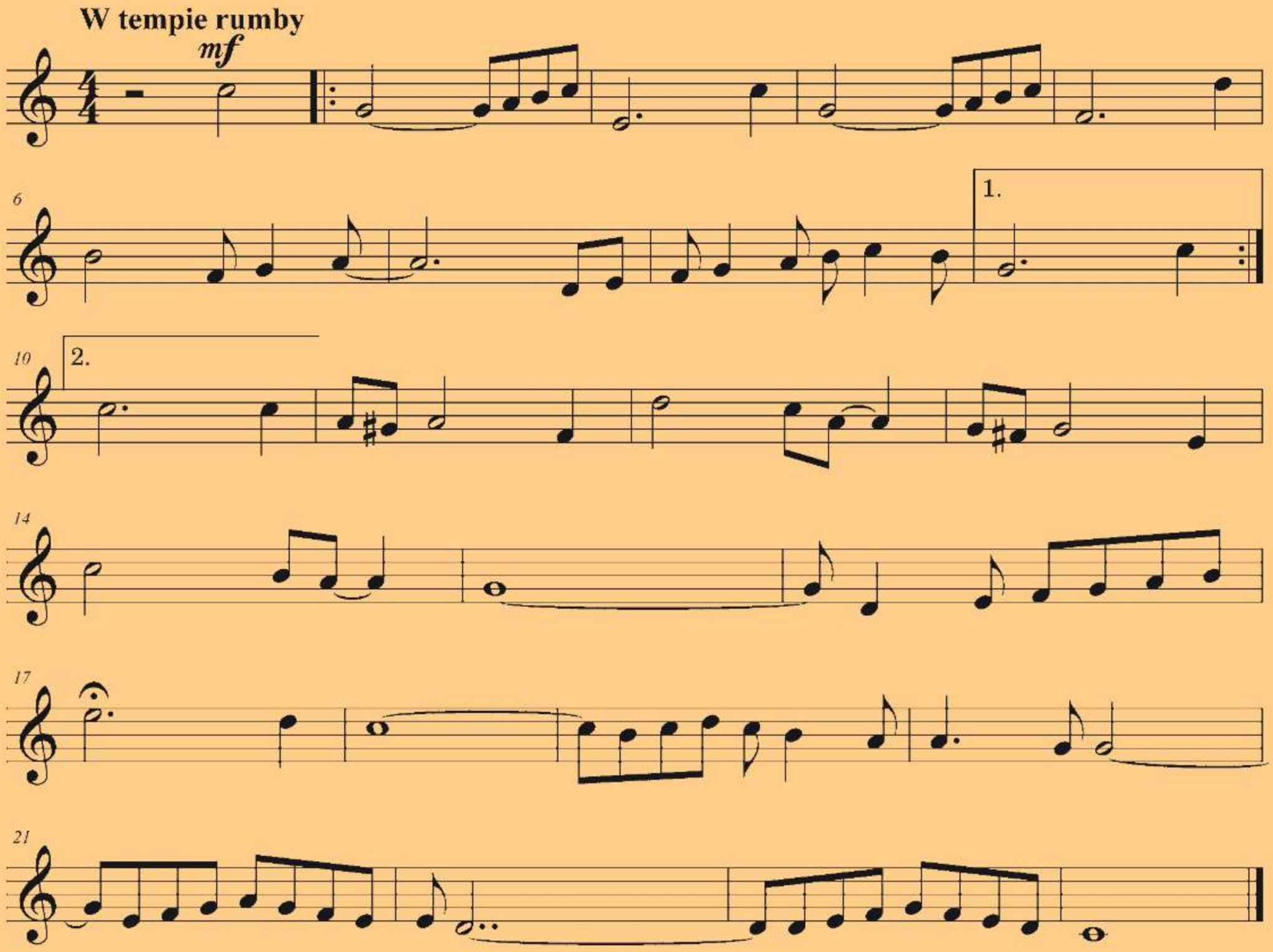
Mikołaj Gomółka

Zostań wirtuozem
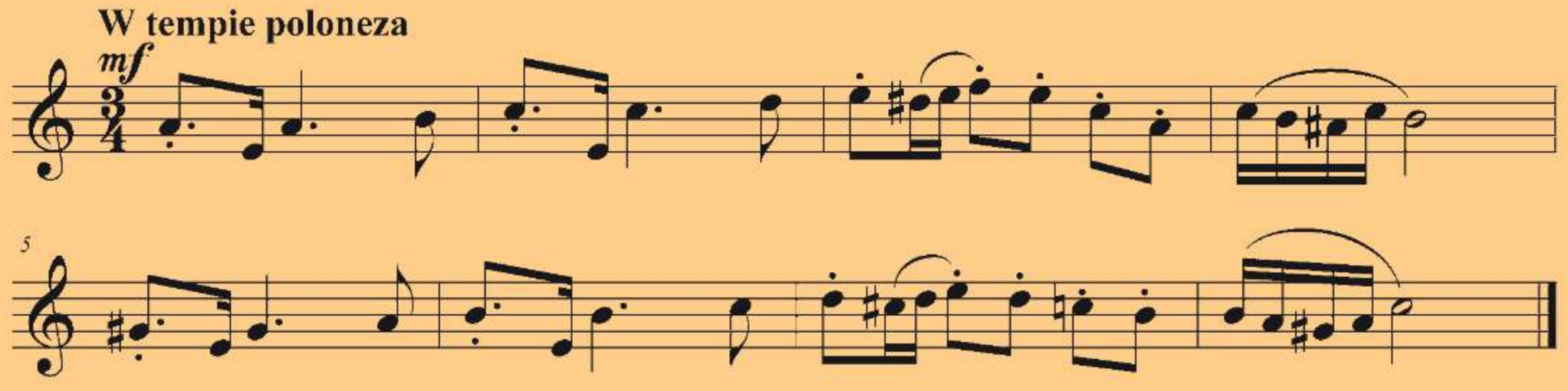
The Last Rumba

Jean-Michel Jarre (czytaj: żą mi**szel** żar)

Polonez z filmu Pan Tadeusz

Wojciech Kilar

3. W historii muzyki nie brakowało wielkich wirtuozów. Niektórych z nich już znasz z poprzednich lat nauki. Przypomnij imiona i nazwiska tych muzyków. Dla ułatwienia podaliśmy ich inicjały.

To ciekawe!

Wirtuozi to wybitni instrumentaliści, którzy mają nie tylko sprawne palce, ale i wyjątkową pamięć. Wyobraź sobie, że potrafią nauczyć się utworu bez grania, patrząc tylko w nuty! Zadanie takie bez trudu wykonał jedenastoletni Henryk Wieniawski. Czy pamiętasz, jakiego instrumentu był wirtuozem? Dowiedz się, w jakim mieście w Polsce odbywają się międzynarodowe konkursy imienia Henryka Wieniawskiego.

Galeria współczesnych wirtuozów

Wynton (czytaj: łynton) **Marsalis** – znakomity amerykański trębacz jazzowy. Uważa się go za wirtuoza jazzu we wszystkich jego odmianach.

Joshua (czytaj: **dżo**szua) **Bell** – wybitny amerykański skrzypek. Bilety na koncerty z jego udziałem są wyprzedawane natychmiast, pomimo wysokiej ceny.

Virgil Donati (czytaj: werdżil) – australijski muzyk, kompozytor, wirtuoz instrumentów perkusyjnych. Występuje z różnymi zespołami grającymi muzykę rozrywkową – jazz, rock, metal, fusion[2].

Yo-Yo Ma (czytaj: jojo**ma**) – wszechstronny amerykański wiolonczelista pochodzenia chińskiego. Nagrał już ponad sto płyt.

Leszek Możdżer – polski pianista jazzowy, kompozytor. Od kilku lat organizuje w Poznaniu wiosenny festiwal jazzowy „Enter Music Festival".

4. Znajdź w dostępnych ci źródłach utwór w wykonaniu wybranego wirtuoza.

[2] **Fusion** – (czytaj: fjużyn), muzyka łącząca elementy jazzu i rocka.

Żyj kolorowo

alla breve

muzyka: Jan Ptaszyn-Wróblewski, *słowa*: Wojciech Młynarski

Swing

C6 A9 D9

1. Do przo - du żyj, z we - so - łą mi - ną spo - ty - kaj swój ko - lej - ny świt,
2. (takty 1–16: część instrumentalna)

5 d7 G7 C6

by szyb - ko dzień pe - cho - wy mi - nął, na - bi - jaj mu swin - go - wy rytm.

9 d7 G6 3 C6

Ta ba -, ta ba -, ta ba -, ta ba -, ta bar - dzo prze - ni - kli - wa myśl,

13 fis7 H6 3 E f7 3 B7

da ba -, da ba -, da ba -, da ba -, da bar - wę two - im dniom, więc już od dziś

17 Es6 C9 F9

do przo - du żyj, żyj ko - lo - ro - wo, ma - rze - nia naj - bar - wniej - sze miej,
Do przo - du żyj, żyj ko - lo - ro - wo, ma - rze - nia naj - bar - wniej - sze miej,

21 f7 B7 b/G C7
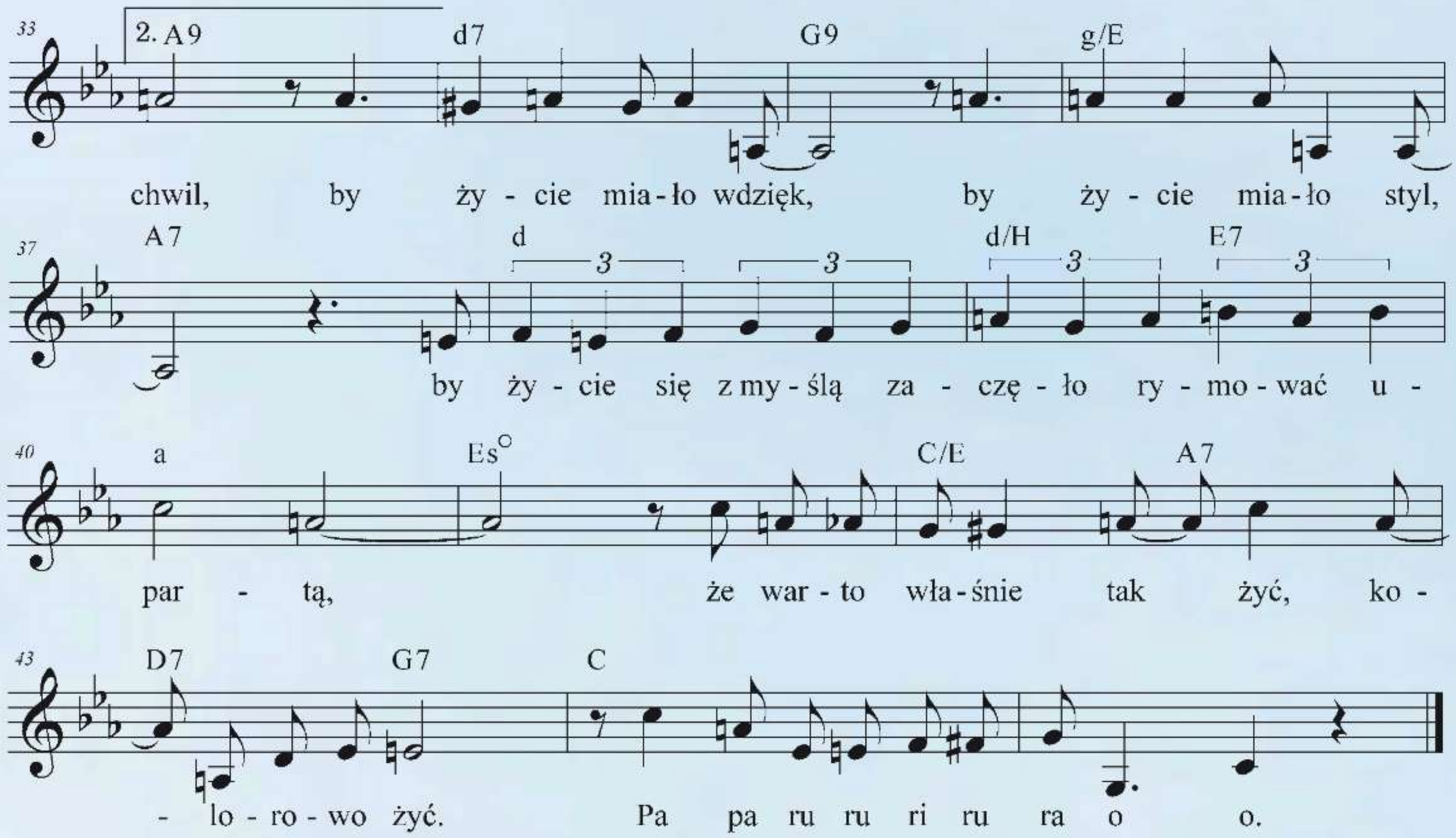
do przo - du żyj, a da - ję sło - wo, na - po - tkasz mnie na dro - dze swej,
do przo - du żyj, a da - ję sło - wo, na - po - tkasz mnie na dro - dze swej

25 f f/D G7 C7+ 1. Es°/D Es°

a ja już o to się po - sta - ram ze wszy - stkich sił, byś ko - lo -
i przy - znasz mi, że prze - żyć war - to tak choć pa - rę

29 C/E A7 D7 G7 C

ro - wo żył, byś ko - lo - ro - wo żył. Pa pa ru ru ru ru ri ru ra pa.

1. Do przodu żyj,
z wesołą miną
spotykaj swój kolejny świt,
by szybko dzień pechowy minął,
nabijaj mu swingowy rytm.

Ta ba-, ta ba-, ta ba-, ta ba-,
ta bardzo przenikliwa myśl
da ba-, da ba-, da ba-, da ba-,
da barwę twoim dniom,
więc już od dziś

do przodu żyj,
żyj kolorowo,
marzenia najbarwniejsze miej,

do przodu żyj,
a daję słowo,
napotkasz mnie na drodze swej,
a ja już o to się postaram ze wszystkich sił,
byś kolorowo żył, byś kolorowo żył.
Pa pa ru ru ru ru ri ru ra pa.

2. [takty 1–16 – instrumentalny wstęp]
Do przodu żyj,
żyj kolorowo,
marzenia najbarwniejsze miej,
do przodu żyj,
a daję słowo,
napotkasz mnie na drodze swej

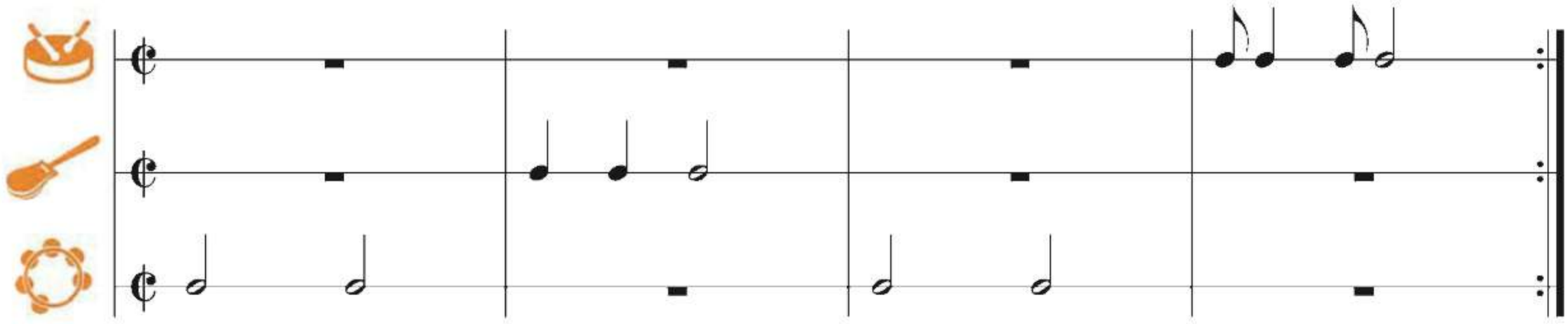
i przyznasz mi,
że przeżyć warto tak choć parę chwil,

by życie miało wdzięk,
by życie miało styl,
by życie się z myślą zaczęło rymować upartą,
że warto właśnie tak żyć, kolorowo żyć.
Pa pa ru ru ri ru ra o o.

𝄵 **alla breve** to oznaczenie metrum, które informuje, że miarą taktu jest półnuta.

5. Zaśpiewajcie piosenkę *Żyj kolorowo*, podkreślając jej jazzowy charakter. W częściach instrumentalnych zagrajcie poniższy akompaniament.

6. Przypomnij, co to jest swing.

Wirtuozi muzyki jazzowej to nie tylko odtwórcy muzyki, ale przede wszystkim wielcy improwizatorzy. Tworzenie muzyki na gorąco, czyli **improwizowanie**, to jeden z fundamentów jazzu. Właśnie dlatego koncerty jazzowe są za każdym razem wyjątkowe i niepowtarzalne. Popisy kolejnych muzyków z zespołu są oklaskiwane przez publiczność – tu nikt nie obawia się bić brawa w środku utworu.

Krzysztof Komeda, *Kołysanka* z filmu *Dziecko Rosemary* (czytaj: rozmery) – znajdź różne wykonania tego utworu i opowiedz o swoich wrażeniach. Interpretacja którego mistrza podoba ci się najbardziej?

Krzysztof Komeda (właściwie Krzysztof Trzciński) był kompozytorem i pianistą jazzowym w XX wieku, twórcą tak zwanej polskiej szkoły jazzu i autorem muzyki do kilkudziesięciu filmów, takich jak *Do widzenia, do jutra*, *Niewinni czarodzieje*, *Nóż w wodzie*. Skończył studia medyczne, lecz jego prawdziwą pasją była muzyka jazzowa. Aby uniknąć szykanowania ze strony ówczesnych władz (w latach czterdziestych i pięćdziesiątych publiczne wykonywanie jazzu było w Polsce zabronione), przyjął pseudonim Komeda. Oryginalne brzmienie muzyki Komedy rozpoznawane jest na całym świecie. Największą popularnością cieszy się *Kołysanka*, której melodia stała się jednym ze standardów jazzowych.

Zaproszenie na koncert

Wybierz się z klasą albo rodziną na koncert lub przedstawienie teatralne, aby móc podziwiać wielkie dzieła na żywo. Dla melomanów każde takie wydarzenie jest wyjątkową chwilą. Swoją pasję słuchania i przeżywania muzyki podkreślają eleganckim strojem, a także kulturalnym zachowaniem, nagradzając artystów brawami na koniec występu.

Publiczność może okazać artystom najwyższe uznanie owacją na stojąco

7. Sprawdź, w jaki sposób można najszybciej znaleźć informacje o zbliżających się wydarzeniach kulturalnych.

Muzyka podczas koncertu musi brzmieć pięknie i wyraźnie. Najlepszym miejscem do prezentacji muzyki jest sala koncertowa, która powinna spełniać określone wymagania. Najważniejszym z nich jest zapewnienie znakomitej **akustyki**[3]. Projekt sali musi uwzględniać wpływ hałasu dochodzącego z zewnątrz, wibracji przenoszonych przez grunt bądź odgłosów pracujących wewnątrz urządzeń. Poza tym ważne są wygodne miejsca dla słuchaczy oraz odpowiednie zaplecze (szatnia, miejsce spędzania przerw, garderoby dla muzyków itp.). Sale koncertowe mieszczą się najczęściej w filharmoniach i teatrach operowych. Istnieją także sale w gmachach zbudowanych specjalnie jako siedziba i miejsce koncertowania dla konkretnej orkiestry.

Warto wiedzieć!

Słowo „filharmonia" pochodzi z połączenia dwóch greckich słów: philéō, czyli „miłuję", oraz harmonia, czyli „współdziałanie". Oznacza to, że filharmonia to miejsce, w którym spotykają się wielbiciele pięknie współbrzmiących dźwięków.

[3] **Akustyka** – dział fizyki i techniki zajmujący się falami akustycznymi, w tym falami dźwiękowymi.

Wybrane sale koncertowe i filharmonie polskie

Architekt Tomasz Konior tak mówi o swoim dziele – sali **Narodowej Orkiestry Symfonicznej Polskiego Radia** w Katowicach uznawanej za najlepszą salę koncertową w Europie: „Zależało nam najbardziej na tym, aby stworzyć tutaj atmosferę pracy, ale też atmosferę pewnego misterium, którym jest każdy koncert". Salę można obejrzeć z bliska podczas wirtualnego spaceru na stronie: http://www.nospr.org.pl/pl/wirtualny-spacer.

Narodowe Forum Muzyki we Wrocławiu to jeden z najnowocześniejszych obiektów tego typu w Europie. Punktem wyjścia dla architekta budynku był instrument muzyczny. Poszczególne elementy nawiązują do układu strun, pudła rezonansowego, klawiszy fortepianu. W największej z czterech sal koncertowych znajdują się miejsca dla 1800 melomanów.

W 2015 roku budynek **Filharmonii im. Mieczysława Karłowicza w Szczecinie** został wyróżniony główną nagrodą architektoniczną w Unii Europejskiej. Z zewnątrz gmach przypomina lodową górę. Znajdują się tam dwie sale – koncertowa na 1000 i kameralna na 200 słuchaczy.

Filharmonia Poznańska rozpoczęła swą działalność w 1947 roku. Od dziesięcioleci jednym z ważnych zadań tej instytucji jest popularyzowanie muzyki symfonicznej wśród dzieci i młodzieży. Przy Filharmonii od wielu lat istnieje chór Poznańskie Słowiki założony przez Stefana Stuligrosza.

Opera i Filharmonia Podlaska – Europejskie Centrum Kultury mieści się w białostockim śródmieściu, jednak otoczenie – zielone ogrody z typową dla Podlasia roślinnością, oczka wodne, zieleń na dachu budynku – kojarzy się z łąką. Zamiarem projektantów było stworzenie harmonii między architekturą i naturą.

8. Znajdź stronę internetową najbliższej filharmonii, sprawdź aktualny repertuar i zobacz, jak wyglądają sale koncertowe.

Fermata

Jesteśmy wirtuozami

Przygotujcie własny koncert, korzystając z poniższych wskazówek. Zaproście publiczność, na przykład rodziców, koleżanki i kolegów z innych klas, nauczycieli.

Wskazówki: podzielcie się zadaniami w zależności od zainteresowań i umiejętności. Wybierzcie spośród siebie:

- **wirtuozów, którzy przygotują i wykonają program artystyczny – solo, w duetach, tercetach lub małych zespołach;**
- **grafików, którzy zajmą się plakatami, zaproszeniami i wydrukiem programów koncertu dla zaproszonych gości;**
- **grupę artystyczno-techniczną odpowiedzialną za przygotowanie sali – sceny, miejsc siedzących dla publiczności, ewentualnie dekorację sali;**
- **konferansjerów, którzy przygotują zapowiedzi występów.**

Uwaga: przygotowanie całości wymaga wybrania odpowiedniego repertuaru do wykonania na scenie. Mogą to być utwory ze znanego wam kącika *Zostań wirtuozem*, a także inne, zaprezentowane przez osoby, które uczą się grać na instrumentach poza szkołą.

---

9. Możecie zorganizować koncert, w którego programie znajdą się wykonania utworów wybitnych wirtuozów. Na plakacie niżej znajdziecie kilka propozycji. Dołączcie do nich nagrania swoich ulubionych utworów w wybitnych wykonaniach. Poszukajcie ich w dostępnych źródłach.

KONCERT

W programie

Witold Lutosławski, Koncert wiolonczelowy
wykona **YoYo Ma**

Antonio Vivaldi, Koncert skrzypcowy nr 2 g-moll
Lato z cyklu Cztery pory roku
wykona **Anne-Sophie Mutter**

Fryderyk Chopin, I Koncert fortepianowy e-moll
wykona **Rafał Blechacz**

Leszek Możdżer, Sanctus
wykona **Leszek Możdżer**

Warto wiedzieć!

Wyraz koncert został użyty na plakacie w dwóch znaczeniach: 1. nazwa wydarzenia kulturalnego; 2. utwór skomponowany na instrument solowy z towarzyszeniem orkiestry.

Wędrówki muzyczne

Błękitny czas

muzyka: Jan Sobolewski, *słowa:* Małgorzata Grabowska

Country

D c7 A

1. Błę - ki - tny czas, błę - ki - tny pię - kny czas,

h fis G E/Gis

wo-lno-ści dzień już nad - cho - dzi. Błę-ki-tny czas, błę -

D/A H7 E E7 e7 A7

ki - tny pię-kny czas, co nie ma sze - ściu go - dzin.

D C H7 Cis° H7/Dis e A7

Jak do-brze jest wę-dro-wać po - przez ła - ny, choć je-den tram - pek

e A7 D

mam cał - kiem roz - czła - pa - ny, czer - pać ra - dość wę - dro - wa - nia

C H7 Cis° H7/Dis e A7 D

wprost z bez - dro - ży, jak do - brze w tra-wie się u - ło - żyć.

1. Błękitny czas, błękitny piękny czas,
wolności dzień już nadchodzi.
Błękitny czas, błękitny piękny czas,
co nie ma sześciu godzin.

Ref. Jak dobrze jest wędrować poprzez łany,
choć jeden trampek mam całkiem rozczłapany,
czerpać radość wędrowania wprost z bezdroży,
jak dobrze w trawie się ułożyć.

2. Złocisty czas, złocisty piękny czas,
ogromny, ciepły jak słońce,
złocisty czas, złocisty piękny czas,
gdy można iść bez końca…

Ref. Jak dobrze jest…

3. Zielony czas, zielony piękny czas,
szumiący miękko jak drzewa,
zielony czas, zielony piękny czas,
co przy ognisku śpiewa.

Ref. Jak dobrze jest…

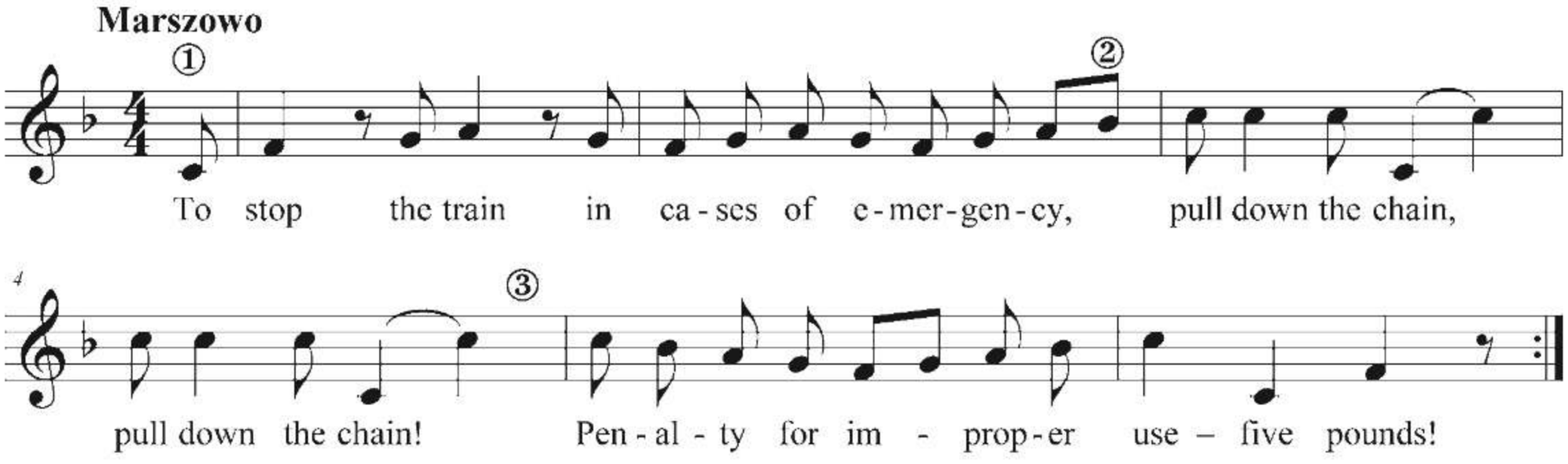
W każdym z odwiedzanych krajów przypomnij sobie informacje związane z muzyką, a także twórczość kompozytorów widniejących na znaczkach pocztowych.

To stop the train (Aby zatrzymać pociąg)

muzyka: melodia angielska, *słowa:* napis informacyjny z pociągu

To stop	– wyciągnąć przed siebie otwarte dłonie
the train	– poruszać rękami zgiętymi w łokciach, naśladując ruchy kół
in cases of emergency,	– złapać się za głowę
pull down the chain,	– pociągnąć z góry za hamulec prawą ręką
pull down the chain.	– pociągnąć z góry za hamulec lewą ręką
Penalty for improper use	– sugestywnie pogrozić palcem i klasnąć
five pounds![1]	– pokazać pięć palców dłoni

Fermata

Pantomima w kanonie

Piosenkę można śpiewać w kanonie dwu- trzygłosowym z towarzyszeniem gestów. Jeśli wszyscy w klasie dobrze opanują śpiew i gesty, kanon może być śpiewany w myśli, a gesty wykonywane w ciszy. Obserwatorowi będzie się to wydawać bardzo zabawne.

[1] Aby zatrzymać pociąg w razie niebezpieczeństwa, pociągnij za hamulec, pociągnij za hamulec. Kara za nieuzasadnione użycie – pięć funtów! Czytaj: tu stop de trejn in kejsys of imerdżensi, pul dałn de czejn, pul dałn de czejn. Penalty for improper juz – fajf paunds.

Plac Czerwony w Moskwie z cerkwią Wasyla Błogosławionego (po prawej stronie)

No i jesteśmy w Moskwie, stolicy Rosji. Udało nam się zdobyć wejściówki do słynnego teatru Bolszoj na jeden z najbardziej znanych baletów na świecie – „Dziadka do orzechów" Piotra Czajkowskiego. Cóż to za balet!

Твой Амадеуш

Piotr Czajkowski

1. Przypomnij, jak nazywa się pismo używane w Rosji. Znasz tę nazwę z lekcji historii.

2. Przypomnij, co to jest balet.

3. Przypomnij tytuły innych baletów Piotra Czajkowskiego.

Piotr Czajkowski, *Trepak* z baletu *Dziadek do orzechów*. Jakie jest tempo i metrum tego tańca?

Trepak to stary rosyjski taniec ludowy utrzymany w żywym tempie. Charakterystyczne dla niego są drobne kroki i przytupywanie (rosyjskie *triepat* znaczy stukać, tupać). Równie popularny w Rosji jest też energiczny i widowiskowy taniec – **kozak**.

Kozak. Z ilu części składa się ten taniec i czy mają one podobny charakter?

Fermata

Tańczymy kozaka

Dwoje uczniów staje naprzeciw siebie. Będą popisywać się – tak jak osoby tańczące kozaka – swoją zręcznością i kondycją fizyczną, wykonując na każde „raz" niski przysiad, a na „dwa" – wyskok do pozycji wyprostowanej z równoczesnym wystawieniem jednej nogi w bok i oparciem jej piętą o podłogę. Po każdym kolejnym wyskoku następuje zamiana wysuwanej w bok nogi. Figury te można wzbogacić dowolnie wymyślonymi skokami. Zabawa zaczyna się w wolnym tempie, które stopniowo przyspiesza. Najsprawniejsi tancerze powinni zostać nagrodzeni gorącymi oklaskami – powodzenia!

4. Wymień włoskie nazwy tempa: wolnego, średniego i szybkiego.
5. Znajdź w dostępnych źródłach nazwy innych tańców rosyjskich.
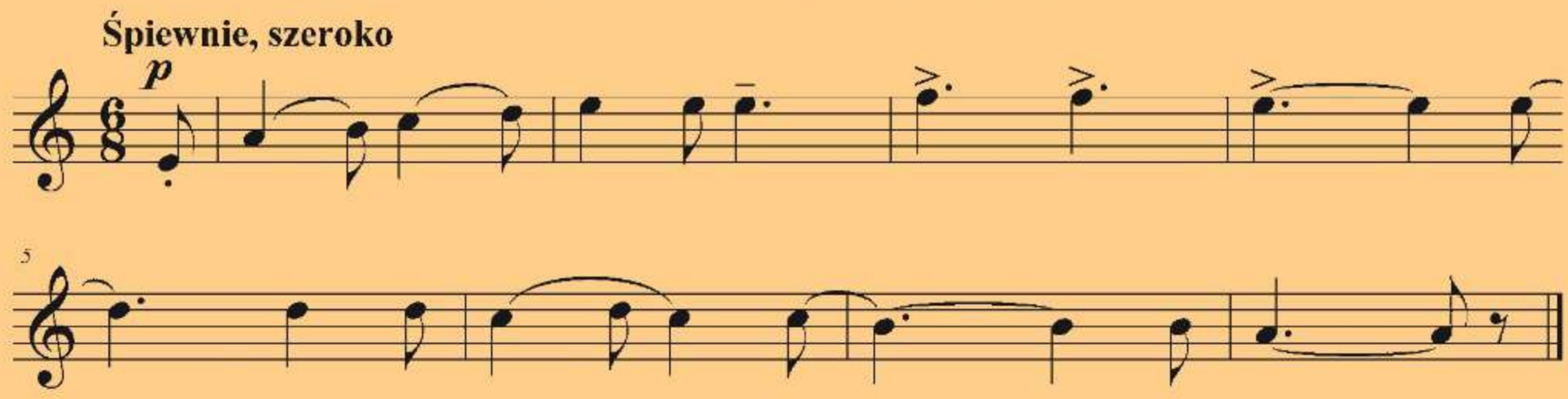

Bedřich Smetana
(czytaj: bedrzich smetana)

Samolot to genialny wynalazek! Wczoraj byliśmy jeszcze w teatrze Bolszoj, a dziś już spacerujemy po słynnym moście Karola na Wełtawie w **Pradze** czeskiej. Jeśli tu przyjedziesz, koniecznie wypowiedz jakieś życzenie. To czarodziejski most!

Bedřich Smetana, *Wełtawa* z poematu symfonicznego *Moja ojczyzna*. W jaki sposób melodia ilustruje płynącą w rzece wodę?

Zostań wirtuozem

Wełtawa z poematu symfonicznego *Moja ojczyzna* — Bedřich Smetana

Podróż pociągiem do **Wiednia**, stolicy Austrii, trwa kilka godzin. Już na dworcu kolejowym wszędzie witają nas czekoladki z wizerunkiem Mozarta. Oto miasto trzech wielkich klasyków wiedeńskich.

Wolfgang Amadeus Mozart

Ludwig van Beethoven

Joseph Haydn

W Wiedniu jest wiele pałaców, a w nich – sal balowych, w których tańczono jeden z najelegantszych tańców – walca wiedeńskiego. Czy pamiętasz, kto napisał walca *Nad pięknym modrym Dunajem*?

Pałac Schönbrunn (czytaj: szonbrun) – rezydencja Habsburgów w Wiedniu

Johann Strauss (syn)

Z Wiednia wystarczy wyjechać samochodem, by po kilku godzinach znaleźć się w austriackich Alpach i podziwiać wspaniałe górskie krajobrazy, a także… usłyszeć niezwykły śpiew górali tyrolskich. Brzmi niesamowicie!

Jodłowanie. Jest to ludowy sposób śpiewu lub nawoływania się górali tyrolskich. Charakterystyczną barwę głosu uzyskuje się dzięki odpowiedniej technice oddychania i pracy krtani.

Jedziemy autokarem, za oknem piękne widoki, od czasu do czasu mijamy pola kukurydzy. Grupka chłopców i dziewcząt z Włoch zaczęła śpiewać wesołą piosenkę, właśnie o kukurydzy, a po chwili… śpiewał już cały autobus!

Całą historię uprawy, zbioru, przyrządzania i jedzenia kukurydzy przedstawia się gestami. Z każdą kolejną zwrotką tekst staje się coraz dłuższy – dodajemy nowe czynności, śpiewając ich nazwy z melodią zaznaczoną w nutach kolorem. Przy ostatnim powtórzeniu śpiewamy nazwy wszystkich czynności od końca, co będzie wyglądać tak:

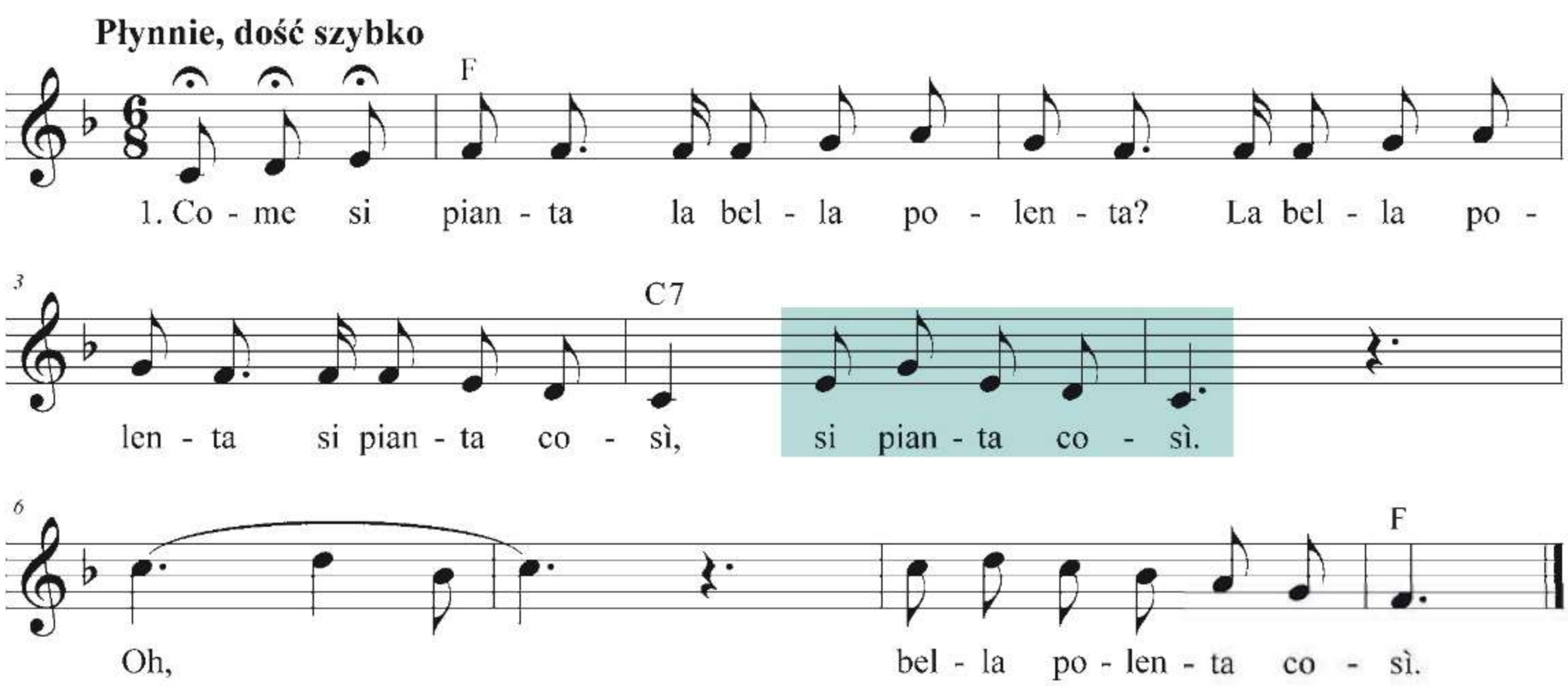
si gusta così, si mangia così, si cuoce così,
si taglia così, si cresce così, si pianta così.

We Włoszech warto zwiedzić rzymskie Koloseum.

La bella polenta (Piękna polenta)[2]

tradycyjna piosenka włoska

1. Come si pianta la bella polenta? (czytaj: kome)
   La bella polenta si pianta così, (czytaj: kozji)
   si pianta così, (powtarzaj w zwrotkach: 2, 3, 4, 5, 6)
   Oh, bella polenta così.

   Jak się sieje pyszną polentę?
   Pyszną polentę sieje się tak:
   sieje się tak:
   och, pyszną polentę właśnie tak.

2. Come si cresce… (czytaj: kresze)
   Jak rośnie…
3. Come si taglia… (czytaj: talia)
   Jak się ścina…
4. Come si cuoce… (czytaj: kuocze)
   Jak się gotuje…
5. Come si mangia… (czytaj: mandżia)
   Jak się je…
6. Come si gusta…
   Jak smakuje…

[2] **Polenta** (inaczej mamałyga) – włoska potrawa z gotowanej na gęsto mąki lub kaszy kukurydzianej.

6. Może w klasie znajdzie się ktoś, komu uda się bezbłędnie zaśpiewać całą piosenkę, podczas gdy pozostali uczniowie będą naśladować wszystkie czynności, o których mowa w tekście.

Fermata

Domowy popcorn przy piosence

Przygotuj szeroki garnek. Wlej olej na wysokość około 1 cm i wsyp tyle suchych ziaren kukurydzy, aby pokryły dno jedną warstwą. Przykryj garnek pokrywą i pozostaw go na średnim ogniu. Następnie zaśpiewaj całą piosenkę rodzicom, a potem natychmiast zdejmij garnek z ognia. Pyszny i świeży popcorn możecie zjeść razem na kolację!

Antonio Vivaldi

Gioachino Rossini

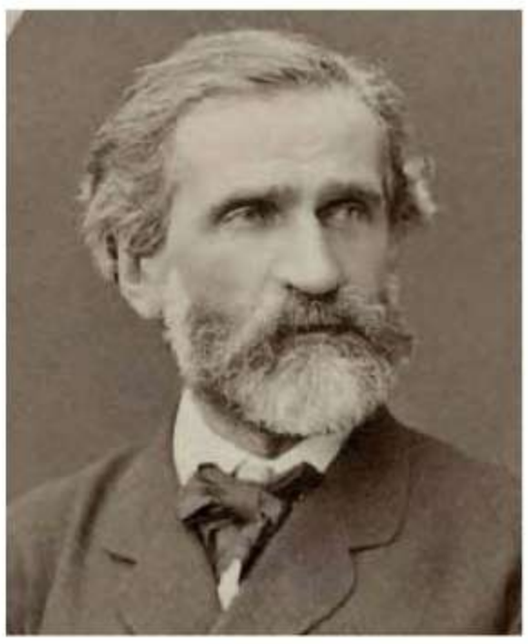

Jesteśmy w Mediolanie przed budynkiem La Scali. Grają tu dziś *Rigoletto* – dzieło jednego z największych kompozytorów operowych.

Wiadomość tekstowa

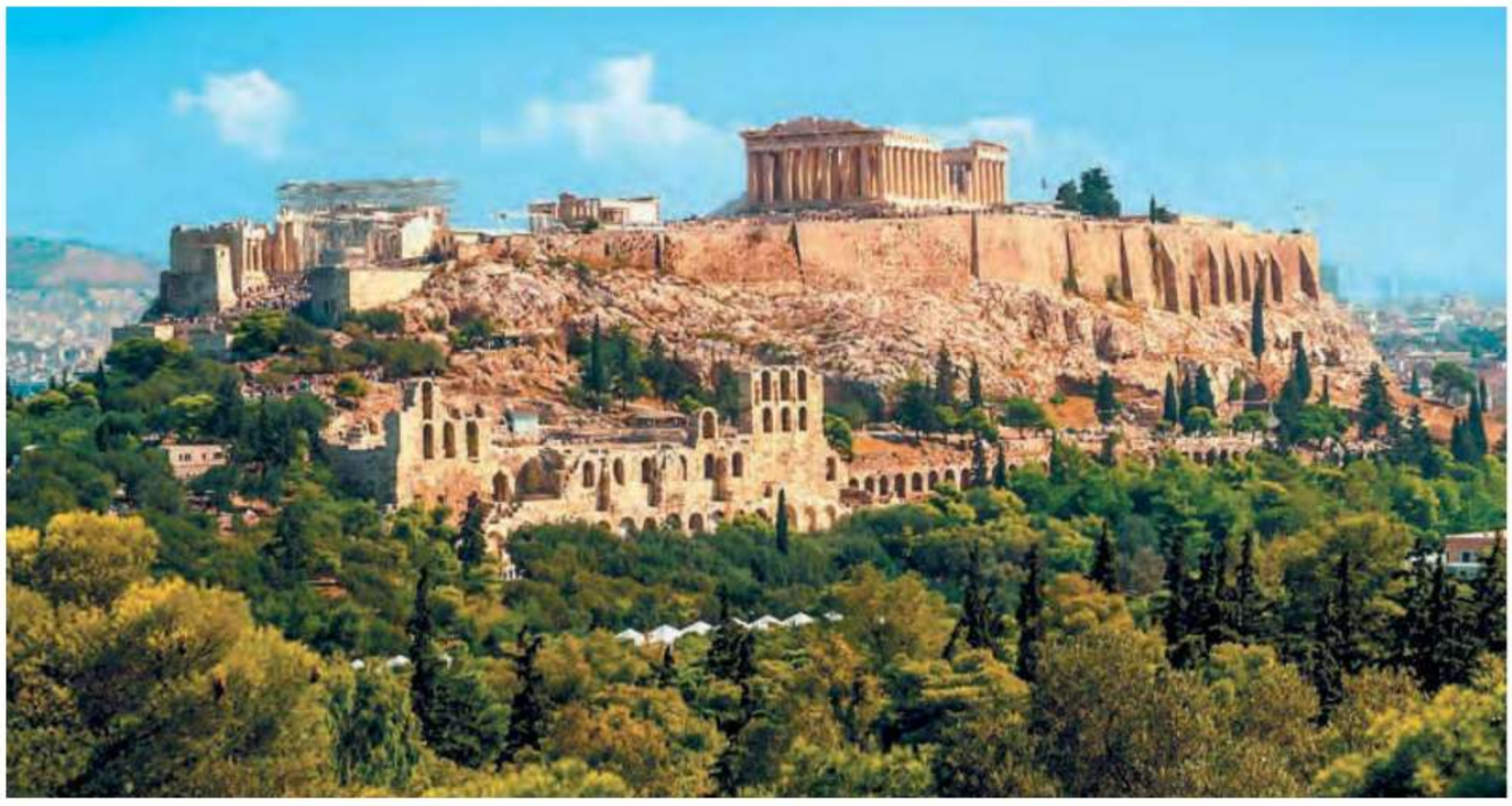
Giuseppe Verdi (czytaj: dżiuzeppe), aria *La donna è mobile* z opery *Rigoletto*. Jaki głos śpiewa tę arię?

7. Przypomnij, co wiesz o operze. Wyjaśnij pojęcia: uwertura, scenografia, partytura, batuta, aria, duet, tercet, kurtyna, akt, scena, libretto operowe.

Giuseppe Verdi – **XIX-wieczny włoski kompozytor operowy. Jego opery cieszą się niesłabnącą popularnością i są wystawiane w teatrach operowych na całym świecie. Najsłynniejsze z nich to:** *Nabucco* **(czytaj: nabukko),** *Traviata*, *Rigoletto*, *Aida* **oraz** *Makbet*, *Otello* **i** *Falstaff* **na podstawie dramatów Szekspira.**

Z Włoch przeprawiamy się statkiem do **Grecji**, kolebki kultury europejskiej. Nad stolicą tego kraju, **Atenami**, góruje słynny Akropol, wzgórze z zachowanymi fragmentami świątyni pochodzącej z V wieku przed naszą erą.

Akropol

Jeśli się tam znajdziesz, to po upalnym dniu warto wziąć udział w zabawie i zatańczyć popularny w Grecji taniec **sirtaki**. Sirtaki jest tańczony w kole lub w szeregach. Tańczący opierają ręce na ramionach sąsiadów i wykonują charakterystyczne kroki:

- odstawienie prawej nogi w bok;
- krok lewą nogą skrzyżowaną przed prawą, w prawą stronę;
- odstawienie prawej nogi w bok;
- krok lewą nogą skrzyżowaną z tyłu za prawą, w prawą stronę.

Sirtaki tańczy się na lekko ugiętych nogach, a taneczne koło sprawia wrażenie, jakby falowało. Muzyka przyspiesza i dlatego w tańcu ważna jest płynność ruchów.

8. Spróbujcie zatańczyć sirtaki w klasie, w jednym dużym kole lub w kilku szeregach.

Kadry z filmu Grek Zorba

Georg Friedrich Händel
(czytaj: fridrich hendel)

To Londyn –
co za ciekawe miasto!
Na promie mocno wiało,
za to w porcie można
było usłyszeć
śpiewających
żeglarzy…

Żegnamy słoneczną część Europy i udajemy się w dłuższą drogę… Najpierw pociągiem, a potem promem.
Już domyślasz się, dokąd tym razem wyruszymy?

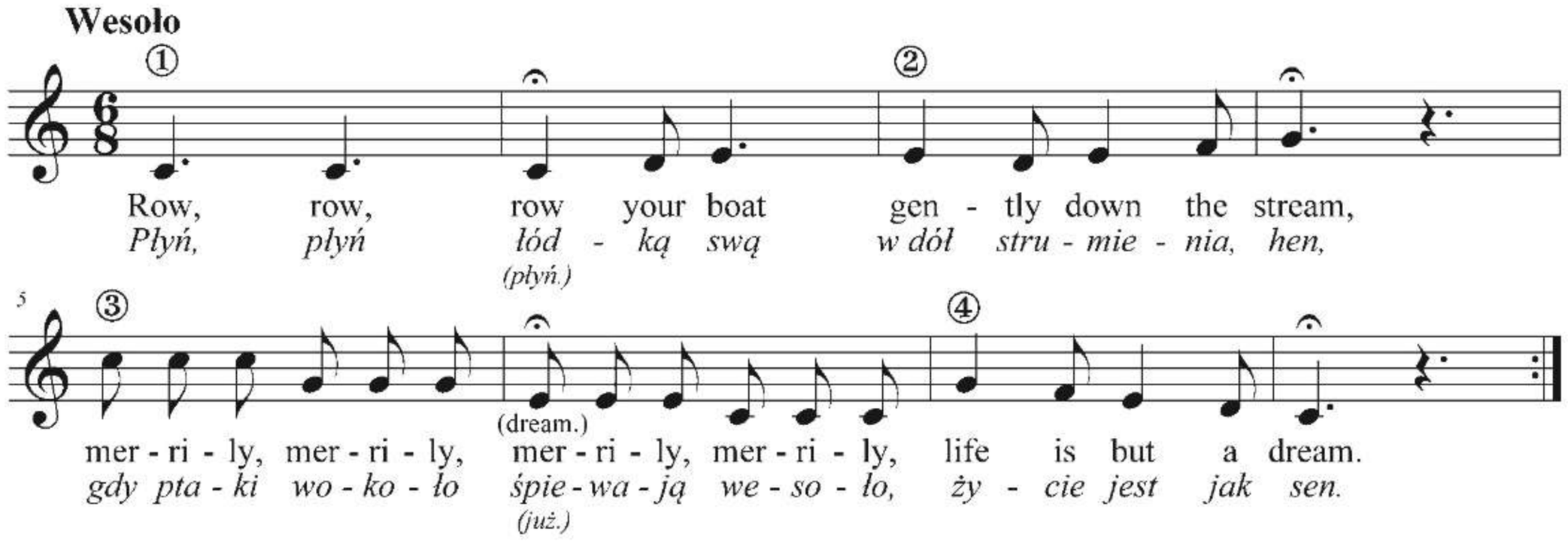
Piętrowy autobus przed brytyjskim parlamentem w Londynie

9. Zaśpiewajcie piosenkę *Row your boat* w kanonie – najpierw w wolnym, a następnie w szybkim tempie.

10. Spróbujcie, także w kanonie, zagrać ją na fletach.

Row your boat (Płyń łódką swą)

angielska melodia popularna (XIX wiek), *słowa:* autor nieznany, *słowa polskie:* Włodzimierz Sołtysik

Row, row, row your boat,
gently down the stream,
merrily, merrily, merrily, merrily,
life is but a dream.

Płyń, płyń łódką swą
w dół strumienia, hen,
gdy ptaki wokoło śpiewają wesoło,
życie jest jak sen.

Na koniec udamy się pieszo na północ, gdzie na otwartej przestrzeni zieleni się **Szkocja**. I tylko słychać wiatr, który gwiżdże, szumi, wyje… Czas rozpalić ognisko i przy jego przyjaznym blasku zanucić pieśń pożegnalną.

Jedno z wielu szkockich jezior
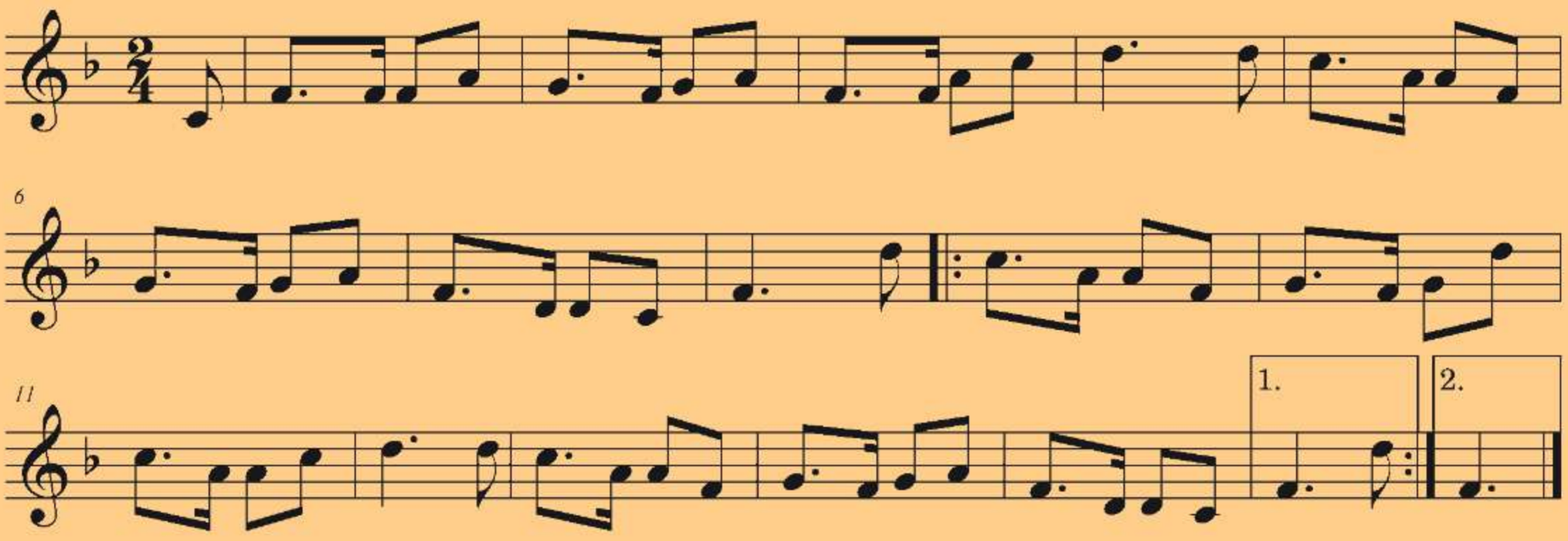

Zostań wirtuozem

Stare dobre czasy

melodia szkocka

Spokojnie

Za oknami lato! Nareszcie trochę czasu na wypoczynek ale i wydarzenia artystyczne – koncerty, festiwale… Może to będzie lato z muzyką? Poszukaj jej na wakacjach!

Słowniczek pojęć muzycznych

a cappella śpiew bez towarzyszenia instrumentów

adagio określenie tempa w języku włoskim: powoli

allegro określenie tempa w języku włoskim: prędko, wesoło

aleatoryzm technika w muzyce współczesnej dopuszczająca element przypadku

akustyka dział fizyki badający wytwarzanie oraz rozprzestrzenianie się dźwięku

anonim autor nieznany

aparat głosowy narządy biorące udział w wytwarzaniu głosu w mowie i śpiewie, np. krtań, struny głosowe, rezonatory

aparat wykonawczy obsada instrumentalna i/lub wokalna utworu

andante określenie tempa w języku włoskim: z wolna, w tempie spokojnego kroku

artykulacja element muzyki; oznacza sposób wydobywania dźwięków głosem lub na instrumencie (np. legato, staccato)

balet 1) widowisko teatralne, w którym głównym środkiem wyrazu są sugestywny ruch i taniec, 2) zespół tańczący w operze

barwa element muzyki; odnosi się do aparatu wykonawczego, np. inaczej brzmi trąbka, a inaczej chór czy orkiestra; kompozytor, zestawiając z sobą różne instrumenty, może uzyskiwać rozmaite barwy w utworze

baryton głos męski niższy od tenoru, ale wyższy od basu

batuta pałeczka dyrygencka

big-band zespół wykonujący muzykę jazzową i rozrywkową; w składzie najczęściej przeważają instrumenty dęte

bossa nova styl muzyki jazzowej z elementami brazylijskiej muzyki ludowej, podobny do samby

chassé w balecie rodzaj skoku, w którym jedna noga „dogania" drugą

chór zespół osób wykonujących wspólnie utwory wokalne. W zależności od składu może być mieszany, żeński, męski, dziecięcy itp.; w zależności od utworów, które wykonuje – może śpiewać wielogłosowo lub jednogłosowo

chórmistrz dyrygent chóru

cymbały instrument strunowy uderzany występujący w muzyce ludowej południowo-wschodnich regionów Polski

cza-cza jeden z tańców latynoamerykańskich

czelesta instrument perkusyjny z metalowymi płytkami i klawiszami

dynamika element muzyki; określa natężenie (głośność) dźwięków w utworze

dyrygent prowadzi orkiestrę lub chór (chórmistrz), decyduje o ostatecznym wyrazie muzycznym utworów

filharmonia 1. instytucja organizująca regularne koncerty symfoniczne; 2. budynek, w którym te koncerty się odbywają

fouetté w balecie seria kroków w obrocie

harmonia 1. element muzyki; harmonię tworzą różnego rodzaju współbrzmienia i akordy (trójdźwięki lub czterodźwięki) – gdy towarzyszą jakiejś melodii, wzbogacają jej brzmienie; 2. instrument występujący w muzyce ludowej

instalacja dźwiękowa forma sztuki usytuowana w otwartej przestrzeni, generująca dźwięki

interpretacja sposób wykonania utworu przez wykonawcę

jodłowanie charakterystyczny ludowy śpiew górali alpejskich

klaster współbrzmienie wielu dźwięków usytuowanych obok siebie

kompozytor autor utworów muzycznych

koncert 1. forma muzyczna na instrument solowy lub instrumenty solowe z towarzyszeniem orkiestry; 2. publiczne wykonanie utworu muzycznego bądź utworów muzycznych

koncertmistrz pierwszy instrumentalista w danej sekcji instrumentów smyczkowych, najczęściej pierwszy skrzypek

konkretna muzyka kierunek w muzyce współczesnej wykorzystujący dźwięki otoczenia

kozak narodowy taniec ukraiński wykonywany przez mężczyzn

largo określenie tempa w języku włoskim: szeroko, wolno

legato element artykulacji; oznacza wykonanie dźwięków: mają być łączone ze sobą

latynoamerykańskie tańce pochodzące z Ameryki Łacińskiej

lasowiak ludowy taniec regionu rzeszowskiego

łuk linią przerywaną wskazuje sposób wykonania tekstu przy różnej liczbie sylab w tekście

miniatura krótki utwór, mała forma muzyczna

melodia element muzyki, melodię tworzą następujące po sobie dźwięki o różnej wysokości

metronom przyrząd służący do precyzyjnego ustalania tempa

mezzo w języku włoskim znaczy „połowa", „środek"; mp lub mf wskazuje, że piano ma być średnio ciche, a forte – średnio głośne

moderato określenie tempa w języku włoskim: umiarkowanie

orkiestra duży zespół instrumentalny; w zależności od składu mówimy o orkiestrze dętej, smyczkowej, symfonicznej, kameralnej

partytura łączny zapis nutowy wszystkich partii wokalnych i/lub instrumentalnych w utworze

pas w balecie krok lub rodzaj ruchu

pawana uroczysty, dostojny taniec pochodzący prawdopodobnie z Włoch lub Hiszpanii; jego nazwę kojarzy się z łacińskim słowem pavo – paw

plié w balecie ugięcie nóg w przysiadzie

presto określenie tempa w języku włoskim: szybko

poemat symfoniczny utwór na orkiestrę o charakterze programowym, w którym muzyka jest podporządkowana treści pozamuzycznej, którą „opowiada"

prawo autorskie prawa przysługujące autorowi dzieła, upoważniające go do decydowania o użytkowaniu tego dzieła oraz do czerpania z niego korzyści finansowych

rumba jeden z tańców latynoamerykańskich

rytm element muzyki; porządkuje czas trwania dźwięków w utworze muzycznym

rock and roll 1. gatunek muzyki wywodzący się z rhythm and bluesa powstały w połowie XX wieku, z którego rozwinęły się wszystkie inne gatunki rockowe; 2. amerykański taniec w bardzo szybkim tempie popularny zwłaszcza w latach 1955–60

salsa jeden z tańców latynoamerykańskich

samba jeden z tańców latynoamerykańskich

sirtaki popularny grecki taniec oparty na tańcach ludowych

solo fragment utworu przeznaczony dla jednego wykonawcy, także oznaczenie w nutach jego „wejścia"

sonoryzm kierunek w muzyce współczesnej, w którym najważniejsze jest brzmienie

strojenie instrumentów regulowanie wysokości dźwięków instrumentów po to, by wszystkie zgodnie ze sobą współbrzmiały i nie fałszowały

suita forma muzyczna będąca cyklem tańców

suka biłgorajska ludowy instrument strunowy smyczkowy z terenów Lubelszczyzny

symfonia trzy- lub czteroczęściowy utwór na orkiestrę

tempo element muzyki; określa szybkość, z jaką należy wykonać utwór muzyczny

trepak staroruski taniec w szybkim tempie

tutti fragment utworu przeznaczony do wspólnego wykonania przez wszystkich wykonawców, także oznaczenie w nutach „wejścia" dla wszystkich

utwór jednogłosowy utwór, w którym śpiewak lub śpiewacy wykonują równocześnie tę samą melodię

utwór wielogłosowy utwór na wiele głosów, z których każdy ma oddzielną partię; przeciwieństwem jest utwór jednogłosowy

walc taniec wirowy w metrum 3/4

wirtuoz muzyk o nadzwyczajnych umiejętnościach technicznych w grze na instrumencie, przeważnie solista

Źródła ilustracji i fotografii

Okładka: (skrzypce) Timmary/Shutterstock.com, (klucz wiolinowy – tło) leoks/Shutterstock.com

Tekst główny

Rysunki: Joanna Gwis (s. 9, s. 15, 20–24, 43, 47, 50, 54, 63), Daniel de Latour (s. 8, 14, 16, 17, 23 – g., s. 25, 27, 35–37, 42, 43 – g., s. 58, 62, 64 – d., s. 69, 78, 80, 82, 83, 84 – g., s. 85–88, 90, 95, 98 – l., s. 110, 118 – l., s. 127, 128), Maria Łepkowska (s. 13, 98 – p.), Monika Pollak (s. 117), Marcin Strzembosz (s. 59, 64 – g.), Klara Wicenty (s. 33, 45, 52, 61, 73, 89, 97, 102–103), Anna Wielbut (piktogramy muzyczne)

Fotografie: s. 7 (flet) Valentin Agapov/Shutterstock.com; s. 8 (jeleń) arturasker/Shutterstock.com; s. 10 (cietrzew) Reinhard Holzl/BE&W, (skowronek) xpixel/Shutterstock.com, (sowa) Eric Isselee/Shutterstock.com, (słowik) Borislav Borisov/Shutterstock.com, (żuraw) Tathoms/Shutterstock.com; s. 11 (wieloryb) Claude Huot/Shutterstock.com, (Jan van Kessel II, *The Mockery of the owl*) Art Collection 2 / Alamy Stock Photo/BE&W, (chmura) Natykach Nataliia/Shutterstock.com, (słoń) Jakub Krechowicz/Shutterstock.com, (liście) vnlit/Shutterstock.com, (łabędź) Ratikova/Shutterstock.com, (klawesyn) Linda Bucklin/Shutterstock.com, (ptaki) Eric Isselee/Shutterstock.com; s. 12 (układ oddechowy) ilusmedical/Shutterstock.com; s. 13 (kurant dzwonowy) Zoonar GmbH / Alamy Stock Photo/BE&W; s. 16 (Chór Chłopięcy i Męski Filharmonii Poznańskiej Poznańskie Słowiki) Brykczynski/REPORTER/East News, (Grodziski Chór Bogorya) Archiwum Grodziskiego Chóru Bogorya, (chór mieszany Opery i Filharmonii Podlaskiej) Andrzej Zgiet/East News, (chór mieszany „Alatau") StockphotoVideo/Shutterstock.com; s. 17 (miasto) Matej Kastelic/Shutterstock.com, (kartka – list) SJ Travel Photo and Video/Shutterstock.com; s. 18 (śpiew z akompaniamentem) Anton Gvozdikov/Shutterstock.com, (śpiew a capella) Tracy Whiteside/Shutterstock.com; s. 19 (zdjęcie z powstania, Zgrupowanie Partyzanckie „Ponury") NAC, (zdjęcie z powstania) NAC, (karabin) Walhalla Inscenizacje Historyczne fot. Rafał Grzesiak/WSiP, (plecak) G. Bryk/WSiP; s. 22 (jesienny liść) gyn9037/Shutterstock.com; s. 24 (Adam Markiewicz) fot. Archiwum rodziny; s. 26 (Krystyna Kwiatkowska) Krzysztof Kuczyk/Forum; s. 28 (XVII Międzynarodowy Konkurs Pianistyczny im. Fryderyka Chopina w Warszawie 2015 r.) Infor ITzbiory© Narodowy Instytut Fryderyka Chopina (NIFC), (przesłuchanie uczestników) Paweł Supernak/PAP; s. 29 (finał konkursu chopinowskiego) Adam Kozak/Agencja Gazeta, (Krystian Zimmerman) Andrzej Zborski/FOTONOVA; s. 30 (Rafał Blechacz) Andrzej Rybczyński/PAP; s. 31 (Narodowy Instytut Fryderyka Chopina) Łukasz Zandecki/BE&W; s. 32 (dłonie z batuta) sheff/Shutterstock.com; s. 33 (wiolonczela) WebCat/Shutterstock.com, (trójkąt) PhotoDisc/FPM, (flet prosty) Anatolir/Shutterstock.com, (harfa) Dmitry Skutin/Shutterstock.com, (skrzypce) sumire8/Shutterstock.com, (dyrygent) Ollyy/Shutterstock.com, (puzon) Baishev/Shutterstock.com; s. 34 (zespół barokowy) Hiroyuki Ito/Getty Images, (orkiestra smyczkowa) Simone Padovani /Awakening / Alamy Stock Photo/BE&W, (orkiestra dęta) Volodymyr Nik/Shutterstock.com, (big-band Glenna Millera 1941 r.) Bettmann/Getty Images; s. 35 (Orkiestra Symfoniczna NFM pod dyr. Ernsta Kovacica podczas otwarcia Europejskiej Stolicy Kultury Wrocław 2016)Piotr Dziurman/REPORTER; s. 37 (harfa, flet, trójkąt, puzony, tuba, waltornia, klarnet, fagot, trąbka, skrzypce) PhotoDisc/FPM, (kontrabas) Ivan Ponomarev/Shutterstock.com, (wiolonczela) DK Arts/Shutterstock.com (kotły) R. Piątkowski/WSiP, (talerze) Computer EarthShutterstock.com, (bęben wielki) Venus AngelShutterstock.com; s. 38 (partytura) wacpan/Shutterstock.com, (batuta) PhotoDisc/FPM; s. 39 (Arturo Toscanini) Library of Congress/East News, (Herbert von Karajan) Album/Emi/Siegfried Lauterwasser/East News, (Stanisław Skrowaczewski) © NOSPR fot. Izabela Lechowicz, (Jerzy Maksymiuk) PAP/Jakub Kamiński, (Seiji Ozawa) PAP/EPA/ARTINGER GUENTER; s. 41 (Zespół Warszawskiej Opery Kameralnej pod dyr. Jose Marii Florencio podczas gali otwarcia 28. Festiwalu Mozartowskiego) Paweł Supernak/PAP, (portret młodego Beethovena) akg-images/East News; s. 42 (flagi) Hadrian/Shutterstock.com; s. 45 (maki); s. 46 (świeczka) sarsmis/Shutterstock.com; s. 48 (chanukija) BrAt82/Shutterstock.com, (świętująca rodzina żydowska) Photo Researchers/Getty Images; s. 49 (rodzina muzułmańska) ImagesBazaar/Getty Images, (meczet w Bohonikach) A. i W. Bilińscy, (kutia) Iza Korwel/Shutterstock.com, (prosfora) Roman Tiraspolsky/Shutterstock.com, (talerz) AlenKadr/Shutterstock.com; s. 51 (ozdoby z opłatków) KRZYSZTOF CHOJNACKI/East News, (opłatki) Natalia Marszałek/WSiP, (matryca do wyrobu opłatków) KRZYSZTOF CHOJNACKI/East News; s. 54 (góral) W. Wójtowicz/WSiP; s. 56 (zdjęcie karnawału) gary yim/Shutterstock.com, (para tańcząca walca) Dmitry Morgan/Shutterstock.com, (para tańcząca rock and rolla) APavlov/Shutterstock.com, (para tańcząca salsę) Andy-pix/Shutterstock.com; s. 58 (para tańcząca rumbę) Samo Trebizan/Shutterstock.com; s. 59 (festiwal tańca) A.PAES/Shutterstock.com, (para tańcząca sambę) Samo Trebizan/Shutterstock.com; s. 61 (tancerka) A.PAES/Shutterstock.com; s. 64 (para tańcząca cza czę) Samo Trebizan/Shutterstock.com; s. 65 (H. Francken, *Karnawał w Wenecji*) The Bridgeman Art Library/PhotoPower, (para z festiwalu tańca dawnego PAVANA) Joanna Dzikowska/Agencja Gazeta; s. 66 (Wawel) Jan Morek; s. 67 (baletnica) Linda Vartoogian/Getty Images/Getty Images; s. 68 (Maja Plisiecka) ullstein bild/Getty Images; s. 69 (szkoła baletowa) Photobac/Shutterstock.com; s. 70 (*Coppéllia*) Kurov

Alexander/PAP, (*Don Kichot*) Savintsev Fyodor/PAP, (*Jezioro łabędzie*) df028/Shutterstock.com, (*Dziadek do orzechów*) Pavel L Photo and Video/Shutterstock.com; s. 71 (czelesta) Dorling Kindersley ltd / Alamy Stock Photo/BE&W, (Piotr Czajkowski) UniversalImagesGroup/Getty Images; s. 74 (Igor Strawiński) Historical/Getty Images; (współczesny balet) Igor Bulgarin/Shutterstock.com; s. 75 (Karol Szymanowski) Narodowe Archiwum Cyfrowe; s. 76 (willa Atma) marekusz/Shutterstock.com; s. 77 (taniec zbójnicki) Tomasz Wierzejski/archiwum Muzeum w Stawisku/FOTONOVA, (zdjęcie z baletu *Harnasie*) Tytus ¯mijewski/PAP, (*Król Roger*) MARZENA HMIELEWICZ /AGENCJA GAZETA, (*Stabat Mater*) WAEL HAMZEH/PAP; s. 78 (kartki z nutami) hvoya/Shutterstock.com; s. 80 (rytm w architekturze) Library of Congress; s. 82 (tabliczka z *Hymnem do Nikkal*) Heritage Images / Fine Art Images / akg-images/BE&W; s. 83 (metronom) PhotoDisc/FPM/WSiP, (jajko) Petr Malyshev/Shutterstock.com; s. 88 (dźwięki) Maria Averburg/Shutterstock.com; s. 90 (kostki do gry) Gjermund/Shutterstock.com; s. 91 (wstążka) SmileStudio/Shutterstock.com, (flet) Valentin Agapov/Shutterstock.com, (kartka) Roman Pyshchyk/Shutterstock.com, (dzwonki chromatyczna) PhotoDisc, (kartka) Picsfive/Shutterstock.com; s. 93 (John Cage) akg-images/East New, (rejestrator dźwięku) urbanbuzz / Alamy Stock Photo/BE&W, (Studio Eksperymentalne Polskiego Radia) Zborski/FOTONOVA/East News; s. 94 (instalacja muzyczna) keith morris news / Alamy Stock Photo/BE&W; s. 95 (Michał Sołtysik) Agnieszka Żelizkowicz, (Warszawska Jesień, 2015 Ray Lee, *Chorus*) Grzegorz Mart; s. 97 (chłopiec) Maya Kruchankova/Shutterstock.com, (rower), (komórka), (aparat), (deska), (kamień) Shutterstock.com; s. 98 (komputer) Axstokes/Shutterstock.com; s. 99, 100 (mapa Polski) Volina/Shutterstock.com; s. 99 (para w stroju podlaskim) Jacek Sielski; (konopielka), Artur Gaweł, (kapela z Zakalinek) Małgorzata Deptuła; s. 100 (para w stroju lubelskim) zdjęcia udziałem Dziecięcego Zespołu Pieśni i Tańca Varsowia pod kier. artyst. Jarosława Janiaka, fot: Piotr Ratajski/overline/WSiP, (suka biłgorajska) P. Kubat/WSiP, (para w stroju rzeszowskim) I. Straburzyński/WSiP, (cymbały rzeszowskie) A.M. Cieslawscy/Muzeum w Poznaniu; s. 101 (Witold Lutosławski) akg-images / Horst Maack/East News; s. 102 (wiolonczela) Elnur/Shutterstock.com; s. 104 (kolejka linowa) Rights Managed/BE&W, (Xawery Dunikowski) Andrzej Marczak/Forum, (Agnieszka Duczmal) Eugeniusz Helbert/Forum, (Frank Gehry) K.M. CANNON/East News, (Jimi Hendrix) David Redfern/Getty Images, (Anne-Sophie Mutter) Reporter/East News, (Olga Boznańska) WOJCIECH OLSZANKA/East News; s. 108 (Ignacy Paderewski) NAC, (pomnik Fryderyka Chopina) Milosz Maslanka/Shutterstock.com; s. 109 (Wynton Marsalis) Riccardo S. Savi/Getty Images, (Joshua Bell) Paul Morigi/Getty Images, (Virgil Donati) Michal Rogala/Forum, (Yo-Yo Ma) ABC/Rick Rowell/Courtesy Everett Collection/East News; s. 111 (dziewczyna i balony) lOvE lOvE/Shutterstock.com; s. 112 (Krzysztof Komeda) MAREK KAREWICZ/East News; s. 113 (koncert) A_Lesik/Shutterstock.com; s. 114 (sala NOSPR) Inigo Bujedo Aguirre-VIEW/ Alamy Stock Photo/BE&W, (NFM) Krystyna Blatkiewicz/REPORTER/East News, (filharmonia w Szczecinie) RossHelen/Shutterstock.com, (Filharmonia Poznańska) canon_shooter/Shutterstock.com, (Opera i Filharmonia Podlaska) wojcik wojciech/BE&W; s. 116 (klucz wiolinowy) Laralova/Shutterstock.com; s. 118 (walizka) Twin Design/Shutterstock.com, (Europa) SoleilC/Shutterstock.com; s. 119 (Plac Czerwony) Vladimir Sazonov/Shutterstock.com; s. 120 (Trepak) Paul Marotta/Getty Images; s. 121, 122, 124, 126 (znaczek) Igor Shikov/Shutterstock.com; s. 121 (Most Karola) Ikerlaes/Shutterstock.com, (Bedřich Smetana) Library of Congress; s. (pałac Habsburgów) photosmatic/Shutterstock.com, (Ludwig van Beethoven) domena publiczna, (czekoladki) Grażyna Bryk/WSiP, (Johann Strauss syn) akg-images/ Erich Lessing/East News, (Koloseum) Andrea Izzotti/Shutterstock.com; s. 123 (mąka kukurydziana); s. 124 (La Scala) Arcansel/Shutterstock.com; s. 125 (Akropol) milosk50/Shutterstock.com, (2 kadry z filmu *Grek Zorba* – l.) 20th Century Fox/Kobal/REX/Shutterstock/East News, (kadr z filmu *Grek Zorba* – p.) Snap Stills/REX/Shutterstock/East News; s. 126 (autobus) maziarz/Shutterstock.com, (Szkocja) Stefano_Valeri/Shutterstock.com

Objaśnienia: g. – góra, d. – dół, p. – prawo, l. – lewa

Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne oświadczają, że podjęły staranie mające na celu dotarcie do właścicieli i dysponentów praw autorskich zamieszczonych utworów. Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, przytaczając w celach dydaktycznych utwory lub fragmenty, postępują zgodnie z art. 27^1 ustawy o prawie autorskim. Jednocześnie Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne oświadczają, że są jedynym podmiotem właściwym do kontaktu autorów tych utworów lub innych podmiotów uprawnionych w wypadkach, w których twórcy przysługuje prawo do wynagrodzenia.